ZAMANI İSMET

ve sonrası

Mehmet Güneş

ZAMANI İSMET

..... VE SONRASI

Mehmet Güneş

Kapak düzeni: **Mehmet Güneş**

Dizgi ve Baskı: **LATİN Matbaası**
İSTANBUL — 1969

ÖNSÖZ

Siz okurmusunuz bilmiyorum ama, ben kitapların önsözlerini hiç okumam. Oysa Yazar, görücüye çıkan gelinlik kız gibidir önsözlerde.

Kitabımın dizgi ve baskısını yapan LATİN Matbaası'nın değerli idarecileri, önsözü olmayan kitap mı olur, der gibilerden: «Önsöz yokmu» diye sorunca, itiraf edeyimki bir önsöz yazmak için kendimi bir hayli zora koştum.

Şüphesiz herkes : «En güzel ben yazdım» der. Ben en güzeli değil, en zoru yazdım demeyi tercih ediyorum. Çünkü şu ufacık kitapta herkesi iğneledim. Oysa kimseye dokunmamak daha zararsız, hele birilerini metetmek çok çok daha kolay ve yararlıydı.

Dediğim gibi, zoru tercih etmeseydim, örnek olarak kötüler yerine iyileri sıralasaydım bir değil birkaç kitap çıkarabilirdim.

Bir Millet vekilimiz beni çok sever, sık sıkta: «Sen politikacı olamazsın, çünkü idealistsin». Derdi. Bu üstü kapalı, şu demekti: «İdealist, politikaya, hatta hiçbir işe yaramaz». Millet vekilimiz ogün için haklı olabilirdi. Bugünde haklı olabilir. Zira bizde politikanın, particiliğin bir cıfıt pazarı olduğunu, müteşebbis olarak 1946 da katılıp uğrunda bir çok çarık parçaladığım Demokrat Partiden 1955 yılında ayrılmak zorunda kaldığım zaman ancak öğrenebildim.

Demokrat Partiden, idealistlerin işe yaradığı bir parti kuruluna kadar, bir daha hiçbir Partiyi tutmamak üzere ayrılmıştım.

Kendi kendime verdiğim bu sözü tutacağım.

1946 da olduğu gibi gene çarıklarımızı çekip yola çıkacağımız günler, «Belki yarın, belkide yarındanda yakın» dır.

Bakmayın kötü örnekler verdiğime, bakmayın objektifimi karanlık yüzlere tuttuğuma.

İyi Aydınların, iyi Memurların, iyi İdarecilerin, iyi Doktorların güzel Türkiyeyi kurtarmak üzere elele verece ği günler uzakta değildir.

Mehmet GÜNEŞ

— JANDARMA —

KÜÇÜKTEN gözümüz yılmış, bugün bile Hükümet denilince aklımıza Jandarmayla Tahsildar geliyor. Jandarma döver, Tahsildar soyardı. Bize göre Devlet bundan ibaretti. Jandarmayla Tahsildardan gayrısı Köye pek uğramazdı, biz ise, Hükümetin diğer erkânıyla hiç karşılaşmamaya bakardık.

Yedi-sekiz yaşlarındaydım, Jandarmayı, yani Hükümeti ilk gördüğüm günü dün gibi hatırlıyorum.

Kaymakam babamın ahbabıymış, bize misafir geldi. Elinde pırıl pırıl bi rav tüfeği, yanında da iki atlı jandarmayla bir onbaşı vardı. Kaymakam söğütlükte sığırcık avlarken, bizim ev halkı da kuzu, kurban Allah ne verdiyse ziyafet hazırlığı yapıyordu.

Misafir odamızda yenilip içilirken, jandarmalar da dışarıda boş durmadılar. Şapka almıya parası olmayan bizim fakir köylüleri bucak bucak kovalıyor, ele geçirdiklerinin başlarında şapkadan gayrı ne varsa çakı ile bir kaç dilim edip atıyorlardı.

Çocuktum ama, köylülerin jandarma karşısındaki ürkek ve perişan hali gözümden kaçmadı ve hiç unutmadım.

Aradan seneler geçti, ilk okula giderken ve daha son-

raları, İlçenin kenarında, pusuya yatmış gibi gizli duran karakol binasından, herkes gibi ben de müthiş korkardım. Çünkü bu karakol binası hakkında bilinen ve anlatılanlar, Kaf dağı ardındaki devler konağınınkinden daha korkuluydu.

Kısa boylu, pelit kütüğü gibi sağlam bir jandarma kumandanımız vardı, adı piç'e çıkmıştı. Piç Veli. Bütün köylü ve kentlinin bu piçin elinden çektiklerini bir Allah bilir, bir de çekenler. Caddede göründümü herkes önünden savulurdu, adeta üniforma içinde bir yedi belaydı.

Piç gaddar olduğu kadar da zamparaymış. Bir askerlik şube reisimiz vardı. Jandarma kumandanımız ne kadar sert ve sağlamsa, o, o kadar çürük ve buruşuktu. Şube Reisinin güzel baldızları vardı. O zamanlar bizim kazada kadınların çarşaflı da olsa, sokakta, hele çarşıda dolaştığı pek görülmezdi. Baldızların ise inadına, hergün bir defa çarşıdan öyle bir geçişleri vardı ki, kahvede domina oynayan yetmişlik yaşlılar bile, çişi gelmiş gibi, yahutta bir işi varmışta aniden hatırlamış numarası yapar, ellerindeki domina taşlarını bıraktıkları gibi, mümkün olduğu kadar dikkati çekmemeye çalışarak baldızların seyrine çıkarlardı.

Bizim İlçede günün konusu: Baldızların popolarına, dolgun gözüksün diye yastık sarıp sarmadıklarıydı. Kimine göre Allah vermiş, kimileri ise, **«olamaz, mutlaka şişirmedir»** iddiasındaydı.

İşte bu baldızlardan birisiyle, günün birinde piç kumandan, şimdiki sosyete hanımları gibi uygunsuz bir durumda yakalandı.

Allah için o günkü Hükümetler mazbuttu, üç gün içerisinde piç kumandan Kasabanuzdan alındı. Memleket de

kurtulmuş oldu. Daha doğrusu, iyisi gelecek diye bir parça umutlanmıya fırsat buldu bizim kasaba halkı.

Bizim İlçede henüz herhangi bir kimsenin heykeli dikilmemişti, ama Kasabayı Piçten kurtardığı için bu baldız hanımın anıtı dikilse yeri vardı.

★

Birgün çarşıdan ak sakallı, elinde namaz tesbihi ile bir hoca geçiyordu. Karşıdan Jandarma Kumandam üsteğmen gözüktü (Bu da piç olmayanı idi) doğruca ibtiyarın üzerine vardı, **«Dur bakalım sakallı»** Dedi.

Tesbibini elinden aldı, yırtıp attı, iki tane de tokat aşkedip **«Hayvan herif»** Dedi. **«Burası dağ başımı sakal bir arşın doksan dokuzluk tesbih elinde.»** Caddeden geçen herkes benim gibi durdu, bu olayı çıt çıkarmadan seyrettiler. Ben o zaman onaltı yaşında bir çocuktum, kumandana gücüm yetmez diye düşündüm ve sesimi çıkaramadım. Ama tanımadığım bu yaşlı insana şehrin ortasında yapılan bu hakaretten dolayı hırsımdan ağladığımı hâlâ hatırlıyorum.

Senelerce sonra sakala dair bir hikâye dinledim, hikâyeyi Selânikte Polis Komiserliği yapmış emekli bir zat anlatmıştı. Sultan Abdül Hamit zamanında, mühim mevkiler işgal eden Yahudi dönmelerinin emriyle, polisler gördükleri sakallı köylülerden sakal vergisi alırmış. Tabii Padişahın emriyle alındığını söylemeyi de ihmal etmezlermiş. Bu durum karşısında ve sakalına vergi ödeyen saf köylü afallar, söylenirmiş:

«Hele bakın, Halife sünneti şeriften de vergi almaya başladı». Oysa maksat Köylüyü - Milleti padişahtan soğutmakmış.

Bu hikâye insana, eskiden Halife adına sakaldan vergi alanlarla, sonradan yok yere ve Cumhuriyet adına tokat atanların aynı soydan olduğunu düşündürüyor. Biraz değişik de olsa maksat hep aynı: Milletin dirliğini, huzurunu yele vermek. Sakalı bahane edip tokatlıyor, şapkayı bahane ediyor vuruyor, inkılâp diyor asıyor, heykel diyor kesiyorlardı.

Oysa Atatürk'ün dediği gibi, müsbet olan, iyi olan bir şeyi Türk Milleti hiç bir zaman reddetmemişti.

★

Bizim köyün yakınında bir ılıca vardı, burası Kasabanın sayfiye yeri sayılırdı. Hali vakti yerinde olan esnef, tüccar ve memurlar yazın buraya bir-birbuçuk ay evlerini taşırlardı. Cumartesi günleri at veya atlı arabalarla ılıcaya gelen memurlar, sabahlara kadar içer, eğlenir, yakın köylerden gelen hediye kuzuları yer, pazar günü istirahat eder, pazartesi öğleye doğru işlerine dönerlerdi.

Topal eşekle kervana katılır gibi bazı geceler biz de atlarla ya da yürüyerek ılıcaya giderdik.

Benim de ahbabım icra memuruydu, o devirlerde bir memurla dost olmak büyük mutluluk ve şerefti. Yiyemediğimiz kaymaklı yoğurtları, bal ve tereyağlarımızı bu dostlarımıza hediye götürürdük. İcra memurunun ne işime yaradığını bilmiyorum, memurlardan dostu olanların da çoğu benim gibiydi.

İcracılar karı koca İstanbulluydu, erkek oldukça nane molla bir adamdı ama, kadın tam tersine atlet yapılı, gözü pek ve oldukça da güzel bir kadındı. İyi ata binerdi, galiba beni ençok hayran eden tarafı da buydu, yedek at götürürdüm birlikte uzun kır gezintileri yapardık. İcracı-

nın kıskançlıktan kıvrandığını, ama sesini çıkarmıya korktuğunu hissederdim. Kadınla aramızda bir abla kardeş sevgisinden öteye bir duygu yoktu. Bunları şunun için yazıyorum ki: Anadolu Halkının kadın bahsinde en ufak bir müsamahası olmadığını bildikleri için Memurların aşkları, çapkınlıkları kendi aralarındaydı. Benim dostum olan İcra memurunun güzel karısı için de bir takım dedikodular dolaşırdı ama, bana öyle geliyor ki kimseye meteliik verdiği yoktu. Sapma kadar yiğit bir hanımdı. Her neyse. Yine ılıcanın kalabalık bir gecesinde biz de üç arkadaş oradaydık ve ben icra memurunun çadırına yemeğe davetliydim. Tam yemeğe oturduk, bir jandarma geldi. Kumandanın beni istediğini söyledi. Ev sahiplerim: **«Yemeği yiyelim hemen geliyor».** Dedi. Jandarmayı savdılar ama, daha beş dakika geçmeden tekrar geldi ve **«Kumandan hemen gelsin diyor»** Dedi.

Ben kalktım, yemeğin tadı kaçtı, ev sahiplerim de bir şey söyliyemedi üzüldüler.

Gittim Kumandan ve arkadaşları havuzun içinde içiyorlardı, içki ve meze sinileri suyun yüzünde yüzüyor, ortada dolaşıyordu.

Hepsinin de keyfi yerindeydi. Kumandan bana emretti: **«Şimdi atına bineceksin Ortaköye gidip Ali çavuşu getireceksin.»** Ali çavuş dedikleri güzel bağlama çalar türkü söylerdi. Beylerin eksiği de zaten buydu.

Gitmem demedim, diyemezdim, ama bu şekilde emir vermesi de onuruma dokundu. Köylü olduğum için Kumandana göre adam sayılmazdım, fakat gençtim, delikanlıydım, onun için şöyle konuştum: **«Bugün kasabaya gittim geldim, şimdi de buraya gelmiş bulunuyorum, atım yorgundur bir at verirseniz derhal gider getiririm.»**

Kumandan Paytoncusunu çağırdı, bu delikanlıya dedi atlarından birisini ver Ortaköye gidecek. Arabacı itiraza cesaret edemedi. **«Peki beyim»** Dedi. Dışarı çıktık, zifiri karanlık. Arabacı başını kaldırıp ışıl ışıl yanan yıldızları seyretti, düşündü ve **«ben at veremem.»** Dedi.

Adam haklıydı, bir evin umudu iki at, gece vakti başına bir kaza gelebilirdi, kim bilir ben nasıl deli dolu sürecektim. Zavallı Anadolu Halkı canından çok malını korurdu. Sen at vermezsen ben de gitmem dedim.

Paytoncu kurnaz çıktı, damarıma bastı. **«Erkeksen gitme bakalım,»** dedi.

Ben de: **«Peki öyleyse ben erkeğim ve gitmiyorum.»** Dedim, atıma atladığım gibi köyümün yolunu tuttum.

İkigün sonra Jandarma kumandanlığından bizim köy Muhtarma bir pusula geldi: **«Mehmet Güneş acele Karakola gelsin»**. Gitmiyorum. Dedim. Birkaç gün sonra köy bekçisi kapımıza dayandı, acele Karakola gideceksin Kumandan istiyor. Dedi. Bunun üzerine bekçiye dedim ki: **«Git Muhtara söyle Kumandana haber salsın ki ben isyan ettim, bölüğünü seferber etsin gelsin yakalasın.»** Bir daha haber, pusula gelmedi ama, ben de Kumandan terfi edip, Kazamızdan gidene kadar, kasabaya vardığımda işlerimi çabucak bitirir kimsenin gözüne batmadan dönerdim. Böylece Karakola çekilip dövülmekten kurtuldum.

Fakat benim yerime, bizim köylü bir göçmen dayak ziyafetine kondu. Halen Karacabeyde oturan bu vatandaş bakkalda alış veriş ederken Kumandan içeri girmiş, önce bizim köylü delikanlıya dik dik bakmış sonra da nerelisin diye sormuş. Köyünü söyleyince de Kumandan Hımm... Demiş. **«Adın ne senin bakim.»** Göçmen adını söyleyince, yalan söylüyorsun. Demiş. **«Sen Mehmet Güneşsin.»** ve

başlamış tokatlamağa, bir hayli dayak yedikten sonra bakkal araya girmiş, adının Mehmet olmadığına tanıklık etmiş de bizim köylü yakayı kurtarmış.

★

Bir Muhtarımız vardı iri yarı, babayiğit bir adamdı. Aynı zamanda halim ve sessiz. Bazı insanlar vardır kavgacıdır ama yüreksizdir, tıpkı yırtıcı hayvan postuna bürünen bir koyun gibidirler. Bizim muhtar bu tipin tam tersi, kuzu postu içinde gerçekten bir aslan gibiydi.

Kavgacı değildi, az kızardı, geç kızardı ama, kızdığı zaman da kendisini kızdıran ve mutlaka haksız olan kişinin vurur bir tarafını kırardı.

Bizim Anadolu halkının babayiğit dediği adamlar hep böyledir, köyde en sessiz, en yavaş gözükenler, harpte madalya alır. Birinci dünya savaşının, istiklâl savaşının, Balkan harbinin kahramanlarından kimi gördümse hep bu tip insanlardı. Sessizdir, gürültüsüzdür, öfkesizdir. Bizim Muhtar da kurtuluş savaşının madalyalı çavuşlarındandı.

Günün birinde köyümüzün biricik tezvir kişisi Muhtarı kızdırdı. Ve iki tokatta ağzı burnu birbirine karıştı, bir dişi de kırılmıştı. Aradan birçok aylar geçti bu olay da unutuldu. Olayı unutmayan ve aklı sıra öc almak için fırsat kollayan tek kişi bu tezvirdi.

Derken İlçeye ünlü bir Jandarma kumandanı geldi. Halk hemen adını koydu: «Kara yüzbaşı». Kara yüzbaşının dostları arasında bizim dişi kırık tezvir de vardı.

Burada şunu belirtmek isterim: Kuşkuluydu, jurnalci ve casus kullanıyordu diyerek Sultan Hamidi kınayanlar, bu konuda onu kat kat geçmişlerdi.

Umumi kanaata göre o günlerin Jandarması köylerde herkesin müzevvir bilip nefret ettiği kişileri bilhassa ahbap edinir, casus olarak kullanırdı.

Bizim tezvirin Kara yüzbaşı ile olan dostluğu da işte bu cinsten bir yakınlıktı.

Fırtınanın yeri göğü birbirine kattığı kış gününün birinde köye iki atlı Jandarma çıka geldi. Başta Muhtarımız olmak üzere acele Karakola çağrılanların birisi de bendim. Apar topar İlçeye vardık, atlarımızı hana çektik, birer sıcak çay içmemize bile izin verilmeden, sanki eşkiya imişiz gibi alel acele Kara yüzbaşının karşısına dikildik.

Beş kişiydik ve içlerinde muhtarın en uzak yakını bendim. Kara yüzbaşı ateş püskürüyordu, daha kim olduğumuzu, ne için çağrıldığımızı bile söylemeden, damdan düşer gibi **«Namusunuzla oturmıyorsanız oturun yoksa siktirin gidin bu memleketten.»** Diye haykırdı. Ve masanın çekmesini çekti, şimdi bile ne olduğunu tahmin edemediğim bir tomar kâğıdı hışımla masaya çarptı. **«İşte pasaportlarınız».**

Yüzbaşı açıktan açığa bizi Türkiyeden kovuyordu, bu müthiş tehdit karşısında hele o günlerde korkudan dizlerinin bağı çözülmeyecek babayiğit köylümü vardı? Ama bizim Çavuş korkmadı, odevirlere göre eşsiz bir cesaret örneği gösterdiği için sahneyi hiç unutmadım. Muhtarımız, Kara yüzbaşınınkinden daha yüksek bir sesle: **«Vermeyen de namussuz gitmiyen de, ver şimdi pasaportlarımızı».** Diye gürledi. Kara yüzbaşı şaşırdı, yüzü biraz daha karardı, sonra kızardı, daha sonra ağardı. Umulmadık bir olayla karşılaştığı şaşkınlığından belliydi, öyle ya, o günlerin bir Jandarma yüzbaşısı için böyle bir karşılık gerçekten de şaşılacak gibiydi. Kara yüzbaşı neden sonra toparlanabildi. Bizim Muhtarla aralarında şöyle bir konuşma başladı.

— **Muhtar senmisin? (sesi oldukça yumuşamıştı.)**

— **Evet benim.**

— **Buyurun şöyle oturun bakalım.**

— **Oturmayacağız suçumuz, cezamız nedir bunu söyle de bilelim.**

Yüzbaşının yüzü yeniden karıştı bir süre düşündü, sonra Jandarmanın görevlerinden bahsetti, bunlardan birisi de cinayetleri önceden men etmekmiş. Ve o **mahut tezviri** öldürmememizi bir baba nasihati ile **tembihledi. «Siz de bana gelip falan kişiler beni öldürecek diye yardım istemeniz onları da çağırır nasihat ederim.»** Dedi. Bizim Muhtar ise: **«Biz ne iftiracıyız ne de tezvir, bizden kimse bizi öldürecek diye de gelip zatâlinizden yardım istemez.»** Cevabını verdi ve sordu: **«Suçumuz bu muydu?»** Kara yüzbaşı bozulmuştu, yavaşça **«evet bu kadar gidebilirsiniz.»** Dedi.

★

O devir böyleydi, yüzbaşı, onbaşı ahbabın oldumu istediğin kişiyi jandarma karakola çağırır sorgusuz sualsiz bir gece, isterlerse iki üç gece döverlerdi. Salıverirken de tembih ederlerdi: **«Eğer şikâyet edersen yahutta beni karakola şikâyet ettin diye falan ağaya çatarsan bir dahaki sefere buradan ölün çıkar.»**

Hatta jandarmadan ahbabın olmasına da lüzum yok, falan adamda tüfek var, yahutta filan kişi kaçak tütün satıyor diye jandarmaya haber verdinmi o kişilerin tonlarla dayak yemesine, evlerinin aranıp alt üst edilmesine yeter de artardı bile.

Bizim köy eskiden Ermeni köyüydü, Ermeniler tehcir edilirken paralarını belki de geri dönebiliriz diye ev ya da arsalarının birer tarafına gömmüş olmaları muhtemeldi.

Biraz da bu umutla olacak, bizim köyün fakir göçmenlerinden birisi, kendisine verilen evi alt üst etti yeniden yaptı.

Para buldu veya bulamadı burası kesinlikle belli değildi ama, göçmenin birazcık durumu düzelmişti ve bu yüzden de define buldu diye dile düştü.

Köyden jandarmayla yakın ilgisi olan bir kişi Karakolun gediklisine bunu ulaştırdı. Bizim köylü ile gedikli, fakir göçmenden bir miktar para koparmak için adamı karakola çektiler, o kadar dövdü, eza ettiler ki, zavallı adamcağız haftalarca hasta yattı, aylarca da düzelemedi. Halen Bursada oturan bu fakirciği üstelik de o kadar korkuttular ki, doktora gidemedi, derdini yakınlarına bile bildiremedi.

Ta ki gedikli ilçeden gidene kadar. Gediklinin başka yere tayininden sonra bile gördüğü zulmü ancak yakınlarına söyleyebildi de bizler de aylarca çektiği hastalığın mahiyetini anlamış olduk.

★

Bütün Türkiyede olduğu gibi bizim orman köylülerimiz de çok fakirdi. Öyle kereste falan değil de, yakacak odun satarlardı. Harman sonu olunca dizi dizi kağnı katarları bizim köyün önünden geçerdi. Kasabaya varmak için bizim köyün ilerisindeki boğazdan geçmek lâzımdı. Jandarmalar hiç üstlerine vazife olmadığı halde, odun mevsimi gelince sık sık bu boğazı keser, odun yüklü kağ-

ni dizilerini durdururlardı, yalvarmalar, yakarmalar nafileydi, ille jandarmalara kağnı başına birer, ikişer lira haraç verilmeden kurtulmanın imkânı yoktu. Oysa bir kağnı meşe odunu 25 - 30 kilometreden kasabaya iletilir, ençok 4 - 5 liraya satılırdı, bunun yarısına yakını jandarmanın cebine inerdi. Bununla da yetinilmez, karakolun, hattâ hükümetin odunu da bu fakir halktan bedava alınırdı.

★

Jandarmanın bir de üst baş araması vardı ki bu büsbütün bir rezalet hatta faciaydı. Meselâ iki jandarma vazifeyle köye giderlerken yollarda avlanarak, yani kime raslasalar üstünü başını arayarak yollarına devam ederdi. Vardıkları köydede buna devam olunurdu. Kasabaya dönerkende aynı görevi (!) ihmal etmezlerdi. Bu yüzden, bu uzaklardan jandarmanın geldiğini farkeden köylüler yoldan sapar bir tarafa saklanırlardı. Tabanca pek bulunmazdı. Allah için asayiş berkemaldi, ama, jandarmalar kaçak tütün veya çakmak arardı. Belki bilmeyen bulunur diye açıklıyalım: O günlerde çakmak taşımak büyük suçlardandı. Ele düşürülüp üstü başı aranan köylülerin genellikle üstlerinde kaçak tütün bulunurdu, çünkü tekelin tütününü içecek güç kimde vardı ki? Üstünde tütün bulunan köylünün eğer parası varsa alır köylüyü affederlerdi.

Rüşvetin miktarını tayin etmekte jandarmaya aitti, zira suçlu vatandaşın aynı zamanda cüzdan ve kesesine de bakarlardı, eğer para varsa çok alırlardı, eğer az para bulunursa az alırlar ve fakat eğer köylüde para bulunmazsa bıyık o zaman dram başlardı. Eğer yakalama olayı köye yakın ya da köyde olursa parasız vatandaş gider konu komşudan para bulup getirir canını kurtarırdı. Eğer jandar-

malar kasabanm aksi istikametine gidiyor da parasız vatandaş yakalanmışsa ve köyü de uzaksa, jandarmalar görevlerini ihmal etmiş olmamak için hiç olmasa fakiri bir döverlerdi. Ve eğer üçüncü bir şekil meydana gelmişse, yani jandarmalar köyden kazaya dönerlerken parasız vatandaş yakalanmışsa işte o zaman doğru karakola götürür, Adliyeye teslim ederlerdi.

★

Bundan 25-30 sene önceleri jandarmanın ve Hükümetin bir görevi de, köylünün kendi aralarında barışarak sulha bağladığı kavgaları sıkı takip etmekti. Dövüşmek, sövüşmek yasaktı ama barışmak da yasaktı.

Bir sene baharın bizim köyün çobanlariyle komşu köyün çobanları döğüştüler. Komşu köy halkı çobanlarına imdada geldiler. Bizimkilerde haber alınca kavga yerine koştular, derken ufak bir arbede oldu. Bizim köyün çobanlarının kafaları yarıldı, komşu köy halkından bir çoğu da aynı akıbete uğradı. Kavga aralandı, iki taraf da şikâyetçi olmadı.

Bizim ora halkı eskiden böyleydi, dövüşür birbirlerinin kafasını yarar, ikinci gün iki köyün büyükleri bir araya gelir, kavga eden gençler azarlanır barışılırdı.

Ondan sonra birbirlerinin tabakasından cigaralar sarılır, sofraya oturulup ekmek aş yenir, olay hiç olmamış gibi unutulur giderdi. Bizim kavgada böyle oldu. Bizimkiler onların sığırlarmı toptan sürdü köye getirdilerdi, çünkü dövüş mera içindi. Devrisi gün komşu köy halkının büyükleri geldiler, barışıldı ve sığırlarını aldı gittiler.

Gelgelelim jandarma muhbiri sadıklarının jurnalmdan olayı haber aldı, hem de silahlı bir çarpışma olarak.

Hükümete göre iki taraftan da belki de ölenler bile vardı ama gizleniyordu.

O günlerde ilçede bir gedikli baş çavuş vardı ki, general meneral haltetmiş. Öylesine örflü ve forslu, üstede bir zalimki. Alevi vatandaşlara sorarsanız «**Yezidbin Muaviye soyundandır.**» Derlerdi. Sünnilere göre ise **halis bir Kızılbaştı.** Bu forslu çavuş birgün bizim misafir odasının kapısında atından indi. İki köyün de tenkiline bizzat kendisi çıkmıştı.

Yanında 8 - 10 kişilik bir de jandarma müfrezesi vardı. Kumandan gedikli zaten bekleniyordu, çünkü bir haftadır komşu köyü Allah yarattı demeden kırıp geçirmişti, sıra bizim köydeydi. Jandarmalar başka odalara dağıldı, kumandan bizde kaldı. Uzun boylu, ince ve esmer, pırıl pırıl çizmeli, şakır şakır mahmuzlu, bir general kadar azametli olan başefendinin misafir odamıza bir girişi vardı ki, şimdiki gibi hatırımda.

En çok dokuz on yaşındaydım, bunun için net hatırlıyorum. Çizmelerini dahi çıkarmadan köşe minderine kurulduk. Babam: «**Hoş geldin başefendi.**» Dedi. O da **hoş bulduk**» dedi, karşılıklı hal hatır sordular. Babam sigara içmediği için sigara ikram edilemedi, başefendi kendi tabakasından bir sigara tellendirdi. Odada ikisinden başka kimse yoktu, ben henüz adam sayılmazdım. Ayakta hizmete hazır bekliyordum.

Kumandan hemen söze başladı: «**Mustafendi**» Dedi. «**Alevilere yaptıklarımı duydunuz, sizlere aynı muameleyi yapmak istemiyorum, beni mecbur etmeyin.**» Ve cebinden bir kâğıt çıkarıp şimdiki gibi hatırladığım on iki isim ve on iki tüfek markası okudu. «**Bu tüfekleri hemen istiyorum**» diye de ilâve etti.

Okunan listede babamın da ismi vardı ama tüfek markası yanlıştı. Bizim tüfeğin kabzasını etmiyecek bir tüfek isteniyordu.

Babam hiç bir şe ysöylemeden ayağa kalktı eve gitti, daima meşin bir kılıf içerisinde ve yatakların altında duran o meşhur pırıl pırıl Avusturya suvari filintasını bir katar fişeğiyle getirdi ve biraz da öfkeyle çavuşun ayak ucuna fırlattı **«Buyurun.»** Dedi. Çavuş galiba biraz bozulur gibi oldu am afilintayı kılıfından çıkarınca gözleri parladı. **«Mustafendi bu filinta benim için çok büyük bir hediye oldu bunu nereye gitsem yanımdan ayırmayacağım.»** Dedi ve ilâve etti: **«Ben alel acele senin tüfeğini istemedim öbürleri mühimdir.»** Babam ise: **Onları da çağırın lütfen kendilerinden isteyin.»** Diye cevlap verdi.

Bizim köylüler önce kendi aralarında bir toplantı düzenlediler, ismi okunanların bir kısmında gerçekten de tüfek falan yoktu. Bunlar: **«yok ne vereceğiz»** diye dayatmak istedilersede başefendinin komşu köyde yaptıkları kendilerine anlatıldı. Başefendi kendisinden tüfek istenen adamı falakaya yatırıp bayıltıncaya kadar döverdi, vatandaş tüfeği olmadığı için ayıltıldıktan sonra da yok dediği takdirde, bu defa da evine gidilir karısı zorlanır, dipçikle okşanırdı. **«Söyle tüfeğiniz nerede sakhdır.»** Eğer yine tüfek verilmezse falaka dayağı tekrarlanır, en sonunda Alman kelepçesi bileklerine geçirilirdi. Bu Alman kelepçesi bir defa bileğe takıldı mı artık yok demenin faydası yoktu. Kelepçe sıkıştırıldıkça, insanın canı da gırtlağına kadar gelir, parmak uçları patlar, kan fışkırmaya başlardı. Bu tafsilatı dinleyen bizim köylülerden, tüfeği olanlar hemen getirdi verdiler, olmayanlar ise gitti başkalarından satm alıp getirdiler. **«Bu kadar eza ve hakaret bir değil bin tüfeğe çekilmez.»** Dediler.

Ama bir yaşlı komşumuz vardı ki, onun inancına göre silahı namusu idi. Alman beşlisini vermemek için her şeyi göze almıştı, bütün konu komşunun nasihatları da kendisine hiç kâr etmedi. Başefendi bu inatçı komşumuzu çağırdı. Köyün büyükleri odadaydı. Kumandan evvelâ nezaketle dedi hal hatır sordu ondan sonra da çok sâkin, yumuşak ve kesin bir dille: «..... **Efendi bütün komşular bir tek acı söz söyletmeden, tüfekleri getirdi verdiler. eksik olmasınlar kendilerine yakışan da buydu ve ben bu iyi halkının başka türlü hareket edeceğini, bir tüfek için hakaret kabul edeceklerini zaten ummuyordum. Şimdi tatlı başladık tatlı bitirelim, tüfeği getir. İyi bil ki bu tüfeği almadan ben bu köyden gitmiyeceğim.**» Komşumuzun cevabı kısa ve kesin oldu: «**Bende tüfek yok ne vereceğim.**» Ortalıkta çıt yoktu bu cevaptan sonra odadakiler nefeslerini bile tutmuşlardı, boğazı kuruyanlar, sessizce bir iki öksürdüler. Durum kritikti, ne pahasına olursa olsun bizim köylüler adam dövdürmezlerdi, hele bu adam ötede yaşlı ve hatırı sayılır bir kişi ise. Başefendi de bunu çok iyi bildiği için, kızacak, kapıdaki jandarmaları çağırmak yerde uzun uzun düşündü. Öfkesini yenmiye bir hadise çıkarmamak için kendisine hakim olmaya çalıştığı belliydi.

Neden sonra yaşlı komşumuza hitap etti: «**Sende tüfek olmadığına yemin edermisin.**» Komşumuz hiç düşünmeden «**Ederim**» Dedi. Öncedenmi hazırlanmıştı yoksa tesadüfmü oldu bilmiyorum, başefendinin arkasındaki açık dolapta Babamın meşin ciltli Kur'anı duruyordu, başefendi ayağa kalktı, Mushafı aldı, odadakilerde ayağa kalktılar. İnatçı komşumuz geldi Kur'ana el bastı.

Yalan yere yemin etmiyecek kadar dindar ve doğru inancı komşumuz. Kendiliğinden bir hileyi şer'i bulacak kadarda alim değildi, galiba köyün hoçaları bir pozisyon

hazırlamış, komşumuz bu suretle yemini kabul etmişti. Yoksa yeminide reddedecek kadar inatçı ve mağrur bir kişiydi.

★

Zamanı İsmette jandarma böyle bir zulümdü, jandarmanın şikâyet edilmesine ne imkân vardı, ne de şikâyet edilebileceği bir makam.

Adliyesi, idaresi, tek bir sözle bütün Devlet sanki jandarmanın gölgesinde ve onun muhafazasında barınıyordu. Anadolunun protokolünde karakolun onbaşısı Kaymakamdan, Savcıdan önce gelirdi.

Biz aslen doğu Anadoluluyuz, Moskofun işgalinden iç Anadoluya sığındık. Bir daha da yurdumuza, topraklarımıza dönemedik.

Orada kalan akrabalarımızdan yaşlı bir kişi hep anlatır: **«Ermeni çetecileri dışında Rus ordusundan hiçbir fenalık görmedik.»** Der.

Ama zamanı İsmetin jandarmasına dair görgülerini anlatmıya başladımı, otur günlerce dinle, al kalemi eline haftalarca yaz. Öyle zulümler, öyle işkencelerki, engizisyon dedikleri onların yanında solda sıfır kalır.

Anlattıklarından rasgele birisini buraya aktaracağım:

Eşkiya takibine çıkan jandarma, haftalarca civar köyleri kırıp geçirdikten sonra nihayet avını yakalar. Oh... mesele kalmadı diyeceksiniz ama hayır, iş ve mesele şimdi yeni başlamıştır.

Köylülere ibret olsun diye, şakinin her tarafı dayaktan çürütülür, çırıl çıplak soyulur ve sopa, dipçik darbele-

ri altında köy köy dolaştırılır. Yalnız ibret olsun için değil, başkalarında şakinin suçuna bulaştırmak ve böylece dehşet salmak için.

Bir köye varılınca, köylüler köy meydanına toplanır, artık bir insan olduğu güç farkedilebilen eşkiya halkın ortasında dayağa yatırılır. **«Söyle, bunlardan kimler sana ekmek veriyor yataklık yapıyordu?..»**

Şimdi şakiden çok köylüler ecel teri dökmeye başlamıştır. Ya eşkiya can havliyle parmağını uzatır beni gösterirse.

Nitekim bazen gösterirmiş. İşte o zaman yandı o adam. Günlerce dayak ve işkence, aylarca azrailin kolgezdiği o tinli mahkeme koridorları, kan kokan zindanlar ve yok pahasına ölüm. Suçu?.. sadece can pazarına düşmüş bir eşkiyanın: **«Bu adam bana ekmek vermişti.»** Demesi. Belki de vermemişti ama, verse bile çokmu. Eli silahlı eşkiyaya ekmek vermemek yağmamı? Ama zamanı İsmet'in jandarması dinlermiydi.

★

Zamanın İsmet'in jandarmasına dair, facia romanlarına konu olacak kadar çok şeyler anlatan akrabam A.. dayı şimdi bitanbuldadır. Göçüp geldi, daha doğrusu kaçıp geldi. İsmet Paşa diyorda başka demiyor, **«ayağının tırabına kurban olayım İsmet Paşanın»** diyor..

Yalnı.. nedir bu İsmet Paşa hayranlığı, derseniz, A.. dayı anlatıyor. Şimdiki doğuda eşkiyaların nasıl kol gezdiğini, köyden köye gitmenin nasıl imkânsız hale geldiğini, artık bilmiyen kalmadığı için bunların burada tekrarlanmasına lüzum yok.

A.. dayı diyorki: «**İsmet Paşanın gününde atımız, sığırımız dağda çobansız yayılırdı. Tarlada çiftimizin demirini, kayışını çıkarmazdık, tırpanımızı zoğun başma diker bırakırdık, asla bir zarar erişmezdi.**»

«**Şimdi demikrasi denilen allahın belası bizi öküzlere secde ettirdi**». Oda ne demek dedim. A.. dayı: «**Oda şu demektirki, dağda öküzleri otlatırken namaz vakti gelende, eğer öküzleri kıblaya alıp namaza durmazsan öküzler arkanda kalır. Ve... namaz bitince bakarsınki öküzler yok olmuş.**» Ve... devam ediyor: «**Köylü geceleri tüfekli, tabancalı ve sırayla nöbet tutuyoruz. Böyle olduğu halde iki öküzümü çaldırdım, yerine iki öküz daha alamadığım için İstanbula kaçtım geldim.**»

A.. dayıya, Hükümet, jandarma yokmu diye sorarsanız dehşetli kızıyor «**Jandarmada, Hükümette hırsızlarla ortaktır**». Diyor.

A.. dayının anlattıklarıda doğru, hırsızlarla ortaklık iddiasıda haklı. Çünkü 20. yüzyılın kanunsuz memleketi Doğunun bu hale gelmesine göz yuman ve sebep olan jandarmayada, Hükümetlerede, vatandaş başka ne desinki?.

★

Ne hacet A.. dayının anlattıklarına, yada doğudaki jandarmayla Hükümetin acıklı haline. İstanbulu gelin görün. Teksas'ın adı çıkmış, tabancalı kabadayılar Beyoğlunun göbeğinde Halkı haraca kesiyor.

Kanun neyi yasak etmiş suç saymışsa, zorbalık, cinayet, fuhuş, kaçakçılık, soygunculuk, ırza geçme, kız kaçırma, kumar, eroin, esrar. Hepsi İstanbulda serbest.

Benim oturduğum mahallede her akşam silah patlamıyor, silahlar takırdıyor. Hemde çarşının göbeğinde ve en kalabalık caddede.

Yüz metre ötede ise Karakol var.

Komşum anlattı: **«Şöförümü kabadayılar, öldüresiye dövdü kan revan cadde ortasına uzattılar. Karakola gittik, komandan ast subay, «Ben o adamlarla başını belaya sokamam» Dedi. Buna dair bana yazılı bir kâğıt ver dedim onuda vermedi. «O halde ben gidip onlardan birisini öldüreyim.» Diyincede: «Öldür ondan sonra icabına bakarız.» Cevabında bulundu.»**

Bir ata sözü vardır: **«Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmekte üste ver».** Bu demektirki işi ehline ver. Biz Millet olarak asırlardan beri bir usta ekmekçi bulamadık gitti... Kimi ekmeği pişireceğim derken yakıyor, kimisiide hamur yediriyor.

— TAHSİLDAR —

KÖY bekçisi elinde demir şinik, omuzunda çuvalla harmanları dolaşır, Tahsildar arpası toplardı. Her evden 2 - 3 şinik, evine göre.

Aslında arpa tahsildar için değil, tahsildarın bütün bir köy halkından daha kıymetli olan beygiri için toplanırdı. Tahsildarın kendisi elden geldiğince bal, kaymakla beslenirdi. Muhtarın dolabında onun için «kayfe, şeker» bulundurulur, sıkı muhafaza olunurdu.

Her sene kendisi için, atı için bunca hazırlık yapılan tahsildarın, şeklini, şemalini merak eden bulunur diye anlatıyorum. Meselâ bizim tahsildar, heybetli görünmek için bütün tahsildarlar gibi, kocaman pala bıyıklıydı. Arkadan bakınızda, önden baksanızda önce bu bıyıkları göze batardı. Zaten omuzlarının üstünde, kalın bir ense ve pala bıyıklarından başka birşey yoktu desemde olur. Paltoluk kumaştan ağır şapkasını çıkardığı zaman, başınınmı enesinden mi, yoksa ensesininmi kafasından daha kalın olduğunu düşünmekten insan kendini alamazdı.

Şehirliye şişmanlık yakışır, cilt az yanmış ve pürüzsüzdür. Oysa köylü şişman olursa bir fil kadar pis görülür. Tahsildarlar genellikle köylerde bedava yiyip içmekten vazgeçmezler, dediğim gibi fil kadar murdarlaşırlardı.

Bizim tahsildar harfleri zar zor birbirine çatacak kadar okur yazardı, ama kendince bayağı bir âlimdi. Muhtarın odasında, köşe minderine şöyle bir yayılıp yaslandı mı, eğer tahsilâtta memnuniyet verici ise, köylülere dinden tutunuzda, tarihten siyasete kadar esaslı laf verirdi.

Sözün kısası bizim tahsildar, sağlam bir mideye, boş bir kafaya ve çok kötü bir kalbe sahipti. Eh.. mesut olmak için bundan fazlasınada lüzum yoktur.

İlk baharın **«ağalarm yayan, hanımların yavan»** kaldığı, köylünün en yoksul günlerinde, bakarsmız tahsildar Muhtarm kapısında ağır ağır atından iner. Muhtar yada bekçi yetişemezse, saklanamıyan köylüler seğirtir, atının başını tutarlardı. Saklanamıyan diyorum, zira tahsildarın geldiğini farkedip, tahsildar tarafından görülmediğine kanaat getirenler saklanırdı. Beni tahsildar gördü diyenler ise, hiç olmasa birazcık yaranmak için at başı tutmaya koşarlardı. Böylece at ahırın mutena bir köşesine çekilir, tahsildar ise odaya buyur edilirdi.

Kalın palto, yamçı, başlık, şapka ve kırbaç odanın boydan boya bir duvarında ayrı ayrı çivilere asılırdı. Bu minval üzere, tahsildar tek başına kocaman misafir odasını adeta doldurmuş olurdu.

Yalnız halı heybe daima tahsildarın yanı başında bulunur, gece yatarken ise yastık altına konurdu. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin bütün hazinei maliyesi **«Ehmedefendi»** ye göre bu heybenin içerisindeydi.

Tahsildar köşe minderine kemali azametle kurulup yerleştikten sonra emrederdi **«Köylüyü çağırın işim acele dir, hemen gideceğim».** Her defasında işinin çok acele olduğunu söylerdi, ama genede en az üç gün kendisini ve atını besletirdi.

Köy bekçisi herkesin duyabileceği gibi yüksek bir damdan çalıp: «**Tahsildar geldi herkes odaya gelsin**» diye bağırırdı. İş sıkıya gelince borcunu ödeyebilecek olanlar gider: «**Elimiz dar, para yok**» falan der, tahsildardan bir ayyuka müsaade isterlerdi. Olmadımı borçlarını kısmen ya da tamamen öder kurtulurlardı.

Bu mutlu kişiler ancak köylünün yüzde onunu tutardı. Geriye kalan yüzde doksan fakir halk, para bulamaz, tahsildardan küfür, azar işitmemek için odaya da gitmezlerdi. İşte o zaman bekçi, tekrar tekrar bağırır olmayınca da artık ev ev dolaşır ismen: «**Gel seni tahsildar çağırıyor**» derdi. İsmen çağrılanların artık gitmemesine imkân yoktu, çünkü tahsildarın çağrısına uyulmadı mı Devlete asi olunacak sanılır, ister istemez gider kasket kolluktu huzura girilirdi. «**Selamün aleyküm**» den sonra, borçlu büyük bir saygıyla, tahsildara hitaben: «**Ehmedefendi hoş geldin**» Der, elini kalbine bastırdıktan sonra eğer usaflarda yer varsa bir yerlere ilişir, yoksa ellerini göbeğinde kavuşturup ayakta beklerdi. Tahsildar köşenüdelerinde hiç kıpırdamaz, hatta yer varsa biraz daha yayılır, homurdanırdı. Saygılı ve ürkek borçlunun selâmını mı aldı, yoksa hoş buldukmu derdi, pek anlaşılmazdı. Zaman tahsildar Ehmedefendi, selamıda hoş geldinide, kendisine ve dolayısiyle Hükümete karşı bir nevi cüret ve saygısızlık sayardı. Borcunu ödemeyip böyle bucak bucak kaçan fakirin selam sabah ne haddineydi.

Tahsildar karşısında elpençe divan duran, yada bir tarafa sinmiş bulunan adama bakmaya hiç tenezzül etmeden, önündeki defterden bir iki yaprak çevirir, çok ciddi ve ağır ağır baktıktan sonra 685 kuruş borcun var der, makbuz defterine elatardı. Köylü «**Ehmedefendi kölesi olduğum dur makbuzu kesme, param yok**» Diye yalvarırdı. (Çünkü makbuz kesildimi kıyamet kopacaktı). Tahsilda-

rın ise kaşları çatılır, git çabuk bul getir diye kesinlikle ferman ederdi.

Borçlu odada oturan ve borcunu ödeyebilen mutlu kişilerin ayrı ayrı yüzlerine bakar, adeta imdat isterdi. Ama görürdüki herkes önüne bakıyor ve hiç kimsede ses sada yok, anlardıki kimseden umut yok, tekrar tahsildara bakar: **«Vallahi billahi amanım yok, kimden bulimki?. Aha komşular hep burada.»** İşte o an tahsildar küplere biner, borçlu eğer çok fakirse eşşoğlu eşşek, dürzü, pezevenk gibi küfürler eder. Borçlu biraz orta halli ise gayet ciddiyet ve nezaketle: **«Bok yeme git borcunu getir»** Derdi.

Bu tertip üzere üçgün köy halkına sırayla söğüp siydikten sonra ilk gün tahsil edebildiği ile çeker giderdi.

Ama ikinci gelişi çok sürmez, yirmigün veya bir ay sonra tekrar gelirdi. Köylü çoğu zaman ikinci gelişinde de borcunu ödeyemez, işte o zaman malamatlığın bini bir paraya düşerdi. Hacizler, evlerin altüst edilmesi kadınlarla diş dişe çekişmeler vb.

Tahsildarın köylüyü haczetmesi için herhangi bir hakim kararına, yada kanuni işleme lüzum yoktu. Hakimde o, icrada o, hatta yasamaya yetkili olanda tahsildardı. Zira ihtiyaç hasıl oldumu, tahsildar hemen kendiliğinden ve duruma uygun bir kanun koyabilirdi. Meselâ Ali borçludur ama askerdedir. Devletin alacağı neden iki üç sene beklesindi, onun yerine kardeşi Velinin ineğini, keçisini haczediverirdi.

Tahsildar hicize (Bizim köylüler haciz diyemez hiciz derlerdi) çıkarken yanına Muhtarı ve köy bekçisini alırdı. Muhtar fakir komşunun acıklı haline üzüldüğünden borçlunun kapısına varıldığında biraz uzakta durmayı tercih ederdi. İçeride kadınlarla dövüşüp çekişmek tahsilda-

ra nitti. Eğer işe yarar kab kacak gibi bir şey bulunursa bunu sırtlayıp taşımakta bekçiye düşerdi. Haciz başlayınca borçlular köyden kaçardı. Tahsildar da kadınlarla çekişmek zorunda kalırdı. Kadınlar ona: **«Ocağın batada kapın kilitli kala»** Diye beddua eder, oda kadınlara münasip ve okkalı küfürler savururdu.

Bununla beraber haciz için girilen evden çoğu zaman bir takım bedduadan başka bir şey çıkarılamazdı. Çünkü, bu gibi fakirlerin evinde kupkuru candan ve beş para etmez bitli mitillerden başka birşey bulunmazdı.

Bu ahvalde tahsildar dağda otlayan sığır sürüsüne baskın vururdu. Genellikle sığırtmaçlar komşu hatırı için dayağı yemeden borçlunun ineğini göstermezlerdi, ama eninde sonunda sığırtmaçta boyun eğmeye mecbur kalır, istemez istemez borçlunun ineğini gösterirdi. Tahsildarda bunu bekçinin önüne katar köye sürerdi.

Şayet sığırda borçluya ait inek yoksa bu defa davar ahırlarına gidilir, borçlunun koyunu, keçisi haczedilirdi. Haczedilecek hayvanın genellikle inek, koyun ve keçi gibi sağılır mal olmasına dikkat olunurdu. Çünkü fakirin kuru ekmeğini ıslatacak, yavan aşını ağartacak bunlardı. Öküz haczedilmezdi, çiftçinin koşumu olduğu için belki de bu konuda yücelerin tembihi vardı. Dana, yaşar, eşek, düve vesair malların ise zaten alıcısı bulunmadığından ve bu gibi malın haczedilmesine borçtan kurtulmaya karşılık köylünün dünden razı olmasından ötürü bunlar hacze lâyık görülmezdi.

Tahsildarın haczettiği mallara köyün içinde alıcı çıkarsa, hiç bir muameleye veya üst makama danışmaya lüzum dahi görülmez, tahsildar malı satar, borcu alır, geriyesini köylüye verirdi. Malın değerini bulması veya bulmaması da mühim değildi. Borcu karşıladımı mal satılırdı.

Köylü Hükümet kapısına gidemezdi, hele hükümete borçlu ise büyük bir suçlu bilirdi kendisini. Bu bakımdan : «**Tahsildar benim malını yetkisi yokken sattı, beni** dövdü,» demesine asla imkân yoktu. Köylü ta bu derece yılgındı ve tahsildar hatta sair bütün memurlar bunu bildiği için, ta o derece cüretkâr ve kanunsuzdu. Ama hiçbir zaman köylerde, komşusunun dar gününden istifade etmeyi düşünecek, komşu malını yok pahasına alacak insan çıkmazdı. Daha o günlerde bile, atalarımızın mertliğini yitirmemiş, insafını, merhamet ve mürüvvetini yiyip bitirmemiştik.

Tahsildar gasp ve iğtinam ettiği köylü mallarını gözünü kırpmadan kasabaya sürebilirdi, çünkü amirleri ona: «**Kime danıştında bu malları haczettin**» Demez. Üstede «**aferin**» çekerlerdi. Ama maların satış gününe kadar bakılıp muhafaza edilmesi, bir işti. Ayrıca alıcı bulacakları da şüpheliydi, hele darlık yıllarında malı kim alırdı? Muhtara yedi emin olarak teslimindede bir fayda yoktu, çünkü tahsildar gittikten sonra muhtarın malları sahiplerine teslim edeceği bilinirdi.

Tahsildar bu durumda, hayvanları bekçinin önüne katıp ilçeye sürmeye kalkışırdı, işte o zaman ineğinin, keçi veya koyununun yollarda telef olmasından korkan köylü, son çare olarak tefecilere baş vurur yüksek faizle para bulur, borcunun hiç olmazsa bir kısmını verir Muhtarın ahırında karnı kasığı birbirine geçmiş olan mahpus hayvanını kurtarırdı. Şayet buda olmazsa, tahsildar sırf köylüye inat ve zulüm olsun diye, hayvanları hiç değil iki üç köyün üstünden aşırır, kasabaya yakın bir yerden bekçiyle geri gönderirdi. Böylece Zamanı İsmetin zulmünden hayvanlarda payını almış olurdu.

★

Yol parasının 12 lira olduğu günlerde bir rupla buğday 30 - 40 kuruştu. Şimdi ise 15 liradır. Bu hesaba göre nüfusluki kayıdı erkek olan her insan, bugünkü parayla 600 lira senede yol vergisi ödemeye mahkûmdu.

Oysa çoğu köylünün yarım yamalak karnı doyduktan sonra eline senede 12 lira para geçmezdi. Hatta beş liradan büyük Banknot paraları bizim oranın köylüleri bilmezdi bile. O halde bu kadar ağır bir verginin altından Köylünün nasıl kalkabildiği sorulabilir.

Kalkamazdıki. Yam yassı olur ezilir kalırdı. Binde bir kalkabilenlerde şöyle kalkardı: Bizim ora halkı genellikle bir arada otururlar. Beş çocuğu olan yol vergisinden muaftı. Bu durumda Meselâ bir ailede üç yada dört kardeş varsa bunlar ailenin doğan çocuklarını büyükten başlayarak birisinin üzerine kaydettirirlerdi. Çocuk sayısı beşi bulduğunu, kardeşlerin birisi yol vergisinden kurtulur sıra ikincisine gelirdi.

Çocuğu üstüne kaydedilecek kardeşi olmayan, ya da hezelden beş çocuk yapamayanlar ise, eğer Hükümet taş kırmaya çağırırsa azık heybesini, yorganını ve çekicini alırlar yol yapımına giderdi. Ne varki Hükümet çoğu zaman emek değil para istiyordu. İşte ozaman fakir köylüler için kaçmak ve saklanmaktan, Muhtarın: **«Falan kişi köyde yoktur, nereye gittiğinide bilmiyoruz.»** şeklinde vereceği ilmuhaberlerle zaman kazanıp bir vergi affı beklemekten başka çıkar yol kalmazdı.

★

Zamanı İsmetin bir kıtlık yılında (Bolluk bir yılını görmedikki. Halk, geldi İsmet kesildi kısmet sözünü boşuna söylememişti) tahsildarın birisi, mayalanmak üzere tan-

dırm yanında duran hamuru haczetmiştide bu olay bizim oralı ozanlara destan konusu olduydu. Saraçlı âşık Mehmet Çakmak'm yaktığı türkünün tamamı şimdi hatırımda değil. Hatırladığım bir kıtası şöyleydi:

«Yavrular bekleşir sıcak lavaşı,
Kaç gündür döktüler acı göz yaşı.
Din imanı olan etmez bu işi,
Nidecen hamuru gâvur tahsildar?»

Olay şuydu: Tahsildar köye varır, borçlu bir vatandaşa köy bekçisini üç beş defa gönderirse de her seferinde **«Evde yok»** cevabı gelir. Borçlu köylü, kaç gündür aç kalan çocuklarına bir parça un, bulgur bulmak için başka köylere gitmiştir. Derken, bekçimi gevezelik eder yahutta birisimi boşboğazlık yapmıştır, her ne hal ise tahsildar borçlu vatandaşın geldiğini haber alır, yanına bekçiyi aldığı gibi fakirin kapısına dayanır.

Adam az önce gelmiş, bulabildiği bir tutam un yuğrulmuş, tandır yakılmıştır. Kadın lavaş pişirmiye hazırlanırken, aç ve çıplak çocuklar da tandırın başına birikmişler, biraz sonra yiyecekleri sıcak lavaşın keyfiyle cana gelip oynarlarmış. İşte tam bu anda tahsildar içeri girer, sağa sola bakar, alınacak değilya el vurulacak bir şey yok. Tandırın yanında duran tekneye gözü ilişir, açar bakarki hamur. Tahsildar bunu un olarak yakalayabilseydi, hiç alıcısı olmasa bile kendisi az çok bir bedele mahsup eder atınm terkisine atardı, çünkü o günlerde un, buğday Reşat altınından kıymetlidir. Ne yazıkki geç kalınmış un hamur olmuştu.

Mademki borçlu unu hamur etmekte acele etmiş, o halde tahsildarda bunu ona yedirmiyecekti. Ve.. aç çocukların umutsuz ve fersiz bakışları arasında hamur teknesi bekçinin omuzuna vurulur.

Ağnam dediğimiz Hayvan vergisine esas olmak üzere, Köylü her mali yılbaşında beyanname ile elindeki mevcut hayvan adedini cins ve miktarlariyle bildirirdi. Verilen beyannameler ister doğru olsun, ister hileli, maliye bunları prensip olarak daima hileli sayardı. Ve meselâ falan köyden gelen 50 - 100 şahsa ait beyannameler, kontrolu kolay olsun diye tek kalemde toplanır yazılırdı.

Şunu hemen belirtmek isterim: Eskiden Hükümet alacağı için bir köyü bir tek şahıs farzederdi ve meselâ, köyden Ali yada Veli sahte beyanname vermiş veya Banka borcunu ödememişse bunu bütün köye gık dedirtmeden ödetirdi. Ama vereceği en ufak birşey olunca herkesi yahut bc şahıs isterdi. Köye ev başına üçer kinin dağıtacak olsa ve Muhtar gidip **Aliyi sıtma tutuyor verin şu üç kinini götüreyim o hasta olduğu için gelemedi»** dese **«olmaz.»** derlerdi. **«Gelsin kendisi alsın.»**

Dediğimiz gibi mutlaka sahte bilinen mal beyanını kontrol etmek için, Maliye Köylere sayım memurları çıkarırdı. Biz bunlara sayımcı derdik. Sayımcının ne zaman çıkacağını, köyü ne zaman aniden basacağını bir Allah bir de Hükümet bilirdi. Zira bu çok önemli bir devlet sırrıydı.

Sayım, Memurlar için bir sürek avı, bir piknik gibi hem kârlı, hem de zevkli bir işti. Jandarmalarla takviyeli olarak, aniden köyü basar kırlarda sürüleri at üstünde ordan oraya kovalıyarak, dağıtıp toplayarak sayarlardı. Dereleri, kuytu kayalıkları, dahada olmasa ev ve ahırları ararlardı. Hatta bir köşenin önüne duvar çekilip arkasına hayvan saklanmışmıdır diye kalın moloz duvarlarıda şöyle bir tıkırdatırlardı.

Bütün bunlardan bizar olan köylü, meselâ bizim köy kutiyen sirkat (Beyannamede gösterilmeyen mal) bırakmazdı. Hatta verilen beyannameler, bahar kapısı ve mal-

ların zayıf zamanında verildiği için bir miktar telefat verir eksilirdi. Ama genede sayımcılar buna katiyen inanmazdı.

Sürüleri birkaç defa sayıp sirkat bulamayınca Muhtarla pazarlığa girişirlerdi. Ne ise derlerdi, «**köy namına elli sirkat yazalım yetişir.**» Muhtar razı olmaz sayımcılar, kırka otuza inerlerdi. Muhtar şayet bunuda haklı olarak vermekten kaçınırsa, memurlar tehdit yoluna giderdi. «**Malınızı bütün yaz gelip gidip sayacağız ona göre**». O zaman köylüler ister istemez «**Lânet olsun verde kurtaralım.**» der, hiç yoktan cercme yüklenirlerdi.

Halbuki mal vergisi kaçakçılığını, sürüsü başına olan zengin ağalar yapardıki, onlarda sayımcıları ne yapar ne eder hale yola kordu.

★

Kasabamızda deli bir iskân memuru vardı, bir sene onu da dört jandarmayla takviye edip sayımcı çıkarmışlardı. Sayımcı kasabaya yakın zengince bir köye gider, davar sürüsünü çevirir sayar, 16 fazla, bir daha sayar 9 eksik. Üçüncü sayımda 12 fazla çıkarır. Anlarki bire karşı iki puvanla galebe fazlalığın. (Demekki gene epeyce akıllı idi) jandarmalara kumanda verir: «**Toplayın sürüyü istikamet kaza merkezi.**» Köylüler önüne geçer: «**Aman beyim ne yapıyorsunuz. 1000 - 1500 mevcutlu bir sürü bu ekili araziye aşağı sürülür mü? Sürüdende ekinlerdende hayır kalmaz. Hem nerde görülmüş bu adet, gâvur malını pılışka ediyorsun, sirkat varsa tut zaptını imza edelim cezası neyse çekeriz.**» Deli memur, «**Anlamam**» Der. Köylüler sürünün önüne geçmek isterler, bu defa sayımcı şöyle bağırır: «**Çekilin yoksa üstünüze ateş açtırırım. Jandarma tüfek doldur...**»

Ogün deli iskân memuru at üstünde ve sürünün önünde muzaffer bir kumandan azametiyle, peşinden sürüyü çul değnek süren jandarmalar olduğu halde kasabaya girerler.

Onca davar sürüsünü perişan, yüzlerce dönüm ekini berbat eden deli iskân memuruna nemi yaptılar? Hiiç. Halka zulmetmenin, köylüyü zarara sokmanın, hatta Milletin malını çarçur etmenin bir cezası yoktuki.

Hem Milli servet kelimesini öğreneli, Milli servet kavramını anlayalı daha kaç gün oluyorki. Köylünün şikâyetine karşı Kaymakamın dediği şu oldu: **«Ne yapalım sirkat bırakmasaydınız.»** Yani: on iki koyunun vergisi olan 12 65 = 780 kuruşu Devletten çalmaya kalkışmasaydınız.

— ÇİTİLİ ÇARIK EKONOMİSİ —

Milleti ayırdınız iki ayrı sınıfa
Biri eşraf ve yaran öbürleri mankafa
Bize düşen pay cefa sizindi zevku safa
Çok süründük şalvarı, şalı donsuz giyerek
Bu milletten bir tek rey beklemiye yüz gerek.
1951

BUNDAN 30 - 35 sene önce biz bir ırgadı uzun temmuz gününün alev alev yanan tarlasında, bir batman (8 kg.) tuza, yahutta bir şinik (7,5 - 8 kg.) buğdaya çalıştırır, sabahın erken saatinden akşamın alaca karanlığına kadar orakla ekin yoldururduk. Bir batman tuz oniki kuruş, bir şinik buğday ise ençok onbeş kuruştu.

Bizde zengin değildik, ama kurak yıllarda ekinler tırpana gelmez, yolma yapmak gerekir, ırgat çalıştırmak zorunda kalırdık. Böyle yıllarda, hiç ekini olmayanlar, az çok ekini olanlara ırgat olurdu.

Anadolunun tabiatı, iklimi malûm, toprak bir sene karnı doyurursa iki sene de peşpeşe aç bırakır. Bunun için Anadoluda bir söz vardır: **«Rençberin karnını yarmışlar**

kırk tane bu yılcık çıkmış.» Bu demektir ki, bu yılcıkta dişimizi sıkalım yeni yıla bolluk olacak derken kırk yıl geçmiş, ömür de bitip gitmiş.

Mübarek toprağın Halkı aç koduğu senelerde, şimdiki gibi Amerikadan, Kanadadan değilya, civar illerden bile kıtlık bölgelerine buğday gelmezdi. Şimdi olduğu gibi köylünün ne yiyeceği, ne içeceği, ne ekeceği, kısacası nasıl ölmeyeceği Hükümetlerin ve Devletin asla üstüne vazife değildi.

Kıtlık yıllarında kaderiyle daima baş başa kalan köylü, ilk tedbir olarak ekmeği kilit altına alırdı. Artık zavallı Anadolu sabileri, bolluk senelerinde olduğu gibi doya doya kuru ekmek yemekten de mahrum kalırdı.

Evin Keyvenisi, kuşağında kalınca bir kendir iple asılı duran anahtarla ancak övünden övüne ekmek sandığını açar, evin horandasma ölmeyecek kadar ekmek verebilirdi.

Yemeği hiç sormayın, sabahları duru suya düğürcük aşı, akşama yağsız bulgur pilavı. Çünkü kıtlık oldumu her yandan olurdu, ekin bitmedimi ot da bitmez, ot olmayınca mal, davar kırılırdı. Mal davar kırılınca da haliyle ağartı olmazdı.

Bu kadarını bulanlar gene de mutluydu. Ya fakirin fukarası olanlar!.. Her köyde beşer onar ev vardır ki bunlar fakir köylünün yardımıyla geçinirlerdi. Arazi vardı ama çift çubuk sahibi olmak için bir çift öküz edinebilmek şimdilerde en âlâsmdan bir traktör satın almaktan çok daha zordu. Oysa, orta halli bir çift öküzün fiyatı ila maşallah 25 - 30 panganottu. Liraya bizim oralarda pangonot derlerdi.

Yıl darlık getirince haliyle herkes kendi başı derdine düşer, fakirin fukarası dediğimiz bu çaresizler ise böyle

nelerde neden yaşardı, nasıl ölmezlerdi, bunu ancak yaradan bilir.

Bunlara göre arpa büyük nimetti, hatta böyle senelerde arpayı herkes seve seve yerdi, ama fiğ, burçak gibi nice hayvan yemlerini de bulamazlar, madımakla, pancar ve yemlikle karınlarını doyurabilmek için baharın erken gelmesine dua ederlerdi.

★

Bizim bir Edey'imiz vardı, adı Adildi ama Edey derlerdi. Palandökenlerin yağız Dadaşlarındandı. Ve birinci Dünya savaşında Rus işgalinden iç Anadoluya sığınanlardandı. Baba ocağına, ata yurduna dönmek için ne yol parası vardı, nede mitilleriyle çocuklarını yükleyebileceği bir eşeği.

Edey yazın köyün sığırını güder, kışında dört ay bize uzap dururdu. Hak'ı: beş parça esvap (don, gömlek, işlik, şalvar ve iki çift çarıklık ham gön). Ayrıca boğazı da bizim üstümüze.

Boğaz diyip geçmeyin, o günlerde Anadolu Halkının baş davası, hatta tek davası boğazdı. Yani karın doyurma savaşıydı, yavan yahşi demeden karnını doyurabilen zengin sayılırdı.

Edey dört ay aşağı yukarı altı liraya çalışırdı ama yüzü hep güleçti, dipide, fırtınada evin suyunu taşır, bıyıkları kaşları buz tutar, gülümserdi. Ahırda mala saman verirken hayvanları okşardı, atları sanki timar etmez, bir nur şefkatiyle severdi, ahırı süpürürken, sırtında dışarıya gübre taşırken yüzünden ter akardı ama gene de güler, yaramazlık ederdi. Fakirdi ama temizdi, dürüsttü. Dört direk üstüne kurulu olan bizim büyük ahırda, yanık sesiyle söy-

lediği Memleket havaları hâlâ kulağımdadır. Anadolu Halkım bütün bu fakirliğe, bahtsızlığa rağmen ayakta tutan mucize galiba Edeyin tarife çalıştığım bu temiz ahlâkı, dürüstlüğü ve Tanrıya olan tevekkülüydü.

Delişmen bir karısı, topaç gibi iki oğlu vardı Edey'in. Bizim evde yağlı bir yemek piştiği akşam, lokmaların boğazına dizildiğini ben bile farkederdim. Ahmetle Memedi düşündüğü belli olurdu. «İstersen yemeğini götür evde ye» derlerdi. O zaman, koltuğunda iki tandır ekmeği, elinde bir tas yemekle evinin yolunu tutardı.

Edeyde mutluydu, çünkü çocuklarınında kendisininde karnı doyabiliyordu. Dört ay boğazı tokluğuna çalışacak yer bulamıyanlar, bulanlardan çok daha fazlaydı. Bunlar, yorganını, azık torbasını, bel küreğini sırtına vurur, ta Sivastan Adanaya yayan, yapıldak yola düşerlerdi.

Evdeki unu çoluk çocuğa ve yaşlılara yetecek kadar olanlar, baharın çiftin, çubuğun vaktine kadar boğaz kurtarmıya Çukurovaya giderlerdi.

Gurbetten dönüş başladığında, eğer kırk elli kişi bir araya gelir, üçer, beşer lira koyabilirlerse, demir yollarından bir yük vagonu tutar bindikleri gibi, türkü çağıra çağıra keyfle çıkar gelirlerdi.

Ama bu mutluluk binde bir kısmet olurdu. Çoğu zaman bet beniz sararır, dalak büyür, yollarda sıtmadan titreye, yana, yine yayan ve mitili sırtında, bel küreği yanında, boğazını kurtarmak, belkide üçbeş kuruş para kazanmak umuduyla gittiği Çukurovadan hasta, bitkin döner, sadece onulmaz sıtma derdi getirirlerdi.

★

1943 yılında Adanadaydım, insanın iliğine işliyen soğuktu, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurdan korunmak için kahve saçaklarının altına sığınan yüzlerce, binlerce insanı gördüm. Çay beş kuruştu. Ama zavallılarda beşer kuruş olmadığı için kahvelere giremiyorlardı. Dışarıda durmalarına ise Polis razı değildi. Dağılın. Diyordu. Dağılın ama nereye? O perişan insanlar için toprağın altı, muhakkak ki üstünden çok daha rahattı. Ama neylersin ki orası da ölülere aitti.

Bizim köyün fakirleri de Mersindeydi. Oraya da gittim. Komşularımı öyle bir halde buldumki, Viktor Hügonun sefilleri onların yanında derebeyi.

Uyuzla bit biri birine karışmış, açlığıda cabası. Belediye zabıtası Halkı bölük bölük sürüyor ütüye sokuyor, kükürtlüyordu. Güya bitler ölyor, uyuz yaraları dağlanıyordu. Ama başa çıkılacak gibi değildiki.

Mersin Belediyesinin bit ve uyuzla olan o kahramanca (!) savaşını, senelerce sonra, asırlarca geride kalmış bir acı hatıra gibi tekrar andım.

1957 de Çanakkalenin bir ilçesindeydim, kahvede parti tartışması vardı, bütün kahve halkı bir yana, tek bir kişi bir yanaydı. Derken bir adam yerinden fırladı bu bir tek kişinin yakasına sarılıp onu dışarıya seürükledi. Ne oluyor diye bizde peşinden çıktık. Adam inat kişiyi kahvenin bitişiğindeki boş arsaya sürüklüyordu, arsaya varınca yakasını bıraktı ve orada duran paslı bir demir enkazını gösterip: «**İşte,**» Dedi. «**Senin Partinden bu Memlekete kalan tek eser bu bit makinasıdır.**» Bit makinası dediği buharlı ütüydü. 1943 te Mersin belediyesinin bit kırmak için kullandığı ütülerden.

Bundan 24 sene önce bir genç ve forslu Kaymakamımız vardı. Kendi marifetimiydi, yoksa o devrin iktidarına ait dahiyane (!) bir buluşumuydu, orasını bilmiyorum. Kaymakam her köye kâtip tayin etmek merakına kapıldı. Köylerin bütçesi muntazam yazılıp çizilecek, defterleri işlenecek ve böylece Türkiye, yahutta hiç olmazsa bizim ilçe kalkınmış olacaktı.

O zamanlar ilkokul mezunu olmak bizim oralarda eni konu okumuşluk sayılıyordu. Benide dokuz köye Kâtip tayin ettiler, aylığım 45 liraydı,ençok veren Köy dokuz lira en az veren ise üç lira verecekti. Üç ay kâtiplik yaptım, üç saatlik bir yazı işim olmadı. Ne vardıda ne yazacaktım? Üç ay içinde üç kuruşta para almamıştım, ama genede köylülerden utanıyordum, yok yere atımı besleyip duruyorlardı, bende avara kasnak gibi boşa dönüyordum.

Yalnız bir defa sayın Kaymakamımızın emriyle Köylerimin bitlerini teftiş ettim. Tifüs salgını vardı ve Kaymakam emir vermişti: **«Köylülerin bütün yataklarını, kadın erkek kim olursa olsun üst ve başlarını muayene ediniz, bit bulduğunuz elbise ve yatakları karın üstüne yığdırın köy bekçileri üç gün beklesin, ta ki bitler ayazdan ölene kadar.»**

Bu saçma emri ben yerine getirmedim, çünkü, bence buna imkân yoktu, bir kere Müslüman Anadolu kadınının muayene edeceğim diye yakasını açmıya, imkân mı vardı? İkincisi de bütün elbise ve yataklar bitliydi bunları soyup kışın ayazında kar üstüne atmak demek bütün köy halkını çırıl çıplak anadan üryan etmek demektiki, ikinci bir esvabı yada yatağı olmayan köylü ne giyecek neyin içinde yatacaktı.

Ama, o günlerin idarecileri Halk ne yapar ne eder diye düşünmek zahmetine katlanmazlardı, sadece emir verirlerdi.

Günün birinde bir istifa dilekçesiyle Kaymakamın karşısına dikildim. Dilekçemde aynen: **«Köylerde kâtibin yapacağı herhangi bir iş olmadığı gibi, köylülerin maaş ödeyecek gücüde yok.»** Diyordum. Kaymakam az daha beni dövecekti. Bu defa **«Maaş alamıyorum.»** Dedim. Kaymakam özel idare memurunu çağırdı, fakir memura içeride neler yaptığını bilmiyorum ama, memur dışarı çıktığı zaman, şakaklarından yol yol ter akıyordu. Niçin Jandarma zoruyla maaşımı toplattırmamıştı. Kaymakam memurdan bu ihmalinin hesabını soruyordu.

Beni tekrar içeriye çağırttı. **«Maaşların toplanacak yalnız iş başına.»** Diye bastı emri. Ben ise inat ettim. **«Evimde kimsem yok Kâtiplik yapamıyacağım»** Dedim. Genç ve toy Kaymakam bir süre acaip bir mahlûk görmüş gibi beni temaşa etti ve küçümseyerek: **«Eşek hoşaftan ne anlar, size para maaş ne lâzım, defol»** Dedi. Oysa hoşaftan çok iyi anlayan Kaymakam ve benzeri eşeklerden Memlekette hoşafmı kalmıştı.

★

İstifadan sonra, maaşlarımı toplamaya çıktım. Üçer Liradan dokuz lira borcu olan en ufak köyüme vardım. Bilmem oraların karlara gömüle kaldığı, Dünyayla bağlantısının koptuğu bir kış günüydü. Muhtarın odasına girdiğimde, köşe minderlerinde kemali azametle iki jandarma oturmaktaydı. Selam verdim, köylüler **«şöyle yukarıya buyur,»** dediklerse de, jandarmalara karşı çok saygılı olmak gerektiğinden ras gele bir yere oturdum. Hoş beş edilip hal hatır soruldusada, ortalıkta kederli bir sessizlik vardı. Jandarmaların suratı bir karış, köylüler ise ürkek ve gamlı.

Biraz oturdum ama canım sıkıldı, ayağa kalkıp **«atımı çekin ben gideceğim» dedim.** Muhtar ve bir kaç köylü

peşimden çıktılar «**bir gayfe içseydin**» falan, dediler. (Sanki gayfeleri varmış gibi). Ama ben gitmekte ısrar ettim, zaten bekçide atımı çekmiye seğirtmişti. Ve ayak üstü maaşlarımı istedim. Muhtar ve köylüler nerdeyse ayaklarıma kapanır gibi: «**Aman Kâtibefendi seni Allah gönderdi, hızır gibi yetiştin dedik. Ocağına düştük, sen bilin, cendermeler tilefon parası için ne anamızı kodu ne avradımızı, yer demir, gök bakır. Bizi bunların elinden kurtar,** havalar açılır açılmaz un, **bulgur toplar iki üç eşşeğinen kasabaya eletir satıp maaşınla bile verirdik.**» Kaç lira dedim, «**altı lira**» dediler.

Önceki iki üç köyden alabildiğimide beni Hızır aleyhisselam diye kabullenen, bu darda kalmışlara verip atıma bindim. Mahşer gününde, bu altı liradan ötürü Tanrının beni dosdoğru Cennete göndereceğine hiç şüphem yok. (1)

★

Bizim köy diğerlerine göre zengin sayılırdı, öyleyken mes lastik giyen ya beş ya altı kişi vardı. Gerisi kışın, ayakları vıcık vıcık çamur içinde, ham gönden çarık giyerlerdi.

Bir paket tütün 6 kuruştu, ama bir köyde ancak üç beş kişi içebilirdi. Kalanı, kaçakçıların Tokattan getirip okkayla sattıkları gübreleşmiş tütünden borç, harç satın alır, ahırın yahutta samanlığın bir duvar deliğine saklayıp gazete kâğıdına sarar içerlerdi.

---

(1) Oysa köyün telefonu falan yoktu. Civar jandarma karakolunun ilçe ile bağlantısını temin eden telefon parası fakir köylülerden alınıyordu.

Çoğunun eline gazetede geçmezdi. Meselâ bir çavuş emmi vardı, deli coştu, bu yüzden adı deliye çıkmıştı. **«Allah.. ekmeğimi kes cuğaramı kesme»** derdi, böyle tiryakiydi. Bu fakir Çavuş emmi gazete kâğıdı bulamadığı için evdeki Kur'anı Kerimi sigara kâğıdı yapmış içmişti. **«Emme,»** Derdi. **«Ebeetin içimi pek sertti».**

★

Bizim köy Kızılırmağın kenarındaydı. Karşıdaki köyler ilçeye varıp gelmek için ırmağı baharın kayıkla, başka mevsimlerde ise soyunarak geçerlerdi. O günlerde köprü uzak hatta olmayacak bir hayâldi. Ta Sivastan Kayseriye kadar Kızılırmağın üstünde bir tek köprü vardı. Şahruh köprüsü dedikleri bu tarihi yapı bize en az kırk kilometre mesafedeydi. Köprünün, Timurun torunu Şah Ruh tarafından yaptırıldığı söylenirdi. Demekki Timurlenk Anadoluyu bir uçtan öbür uca kadar tepeleyip geçmeseydi bu köprü de olmayacakmış.

Yazın, yahutta güzün kadın erkek soyunup ırmak geçmek neyse, ama, kış oldumu ırmak, ayzberg gibi buz sulları tasır, zavallı köylüler bu buzların arasından etleri dograyarak geçer, alkanlara boyanırlardı.

★

Bundan otuz yıl önce bizim ilçede otel yoktu. Köylüler yada ilçeye gelen komşu il, ilçe halkı çukur handa hasırların üstünde geceliğine beş kuruş verir yatarlardı. Kasabanın kalabalık günlerinde ise handada yer bulunmaz ilçenin yakın köylerine gecelemeye giderlerdi.

Lokantada yoktu, mevsimine göre, köylüler üzüm ekmek, karpuz ekmek, alır duvar diplerinde bağdaş ku-

rup ekmek yerlerdi. Bir çoğu da, o günlerde sadece memurların yiyebildiği kar gibi beyez francala alır «**Katığı içindedir**» diyerek kendilerine ayak üstü francala ziyafeti çekerlerdi.

Zenginler ise, sütçü Şakirin dükkânında helva ekmek yahutta tahan pekmez yerlerdi. Sütçü Şakirin dükkânı o kadar pistiki herhangi bir yerin bundan daha pis olmasına imkân yoktu. Hele yaz günleri burada karın doyuranlar, kara bulutlar gibi sinek sürülerinden adeta birbirlerini göremezlerdi.

Sütçü Şakir de karın doyurmak: Bir kuruş pide ekmeği, yüz paralıkta helva olmak üzere üç buçuk kuruşa malolurdu. Ama zenginler (!) francala ile bol helva yer, sekiz on kuruş öderlerdi.

★

Bundan 35 sene önce ilk okulun üçüncü sınıfındaydım. okulumuzun enaz dörtte biri, Kızılayın yada çocuk esirgeme kurumunun verdiği gri bezden (Bizim Halk kırbez derdi) bir gömlek ve pantolonla, yalınayak okula gelirdi. Kışın Memur çocukları lastik fotin, yahutta lastik pantıfli giyerlerdi. Biz Sivas yemenisi, yahutta kabaralı Sivas kundurası giyerdik.

Bunlarda çoğu zaman yamalıydı ve su alırdı. Ben kendim, ayaklarım sırıl sıklam su içinde üşüyüp sızlarken, memur çocuklarının ayakları kimbilir ne keyf ediyor diye düşünüp hayâl ettiğimi hatırlıyorum. Oysa biz zengin köylü sayılırdık.

Belkide onlarda, bizim dersleri çabuk kavrayışımıza, aldığımız pekiyi notlara heves ediyorlardı. Ama ne olursa

olsun onlar bizden çok daha mutluydu. Emekliye emekliye dersini okuyup adam olacaklardı, nitekim oldular da. Bizim ise heveslerimiz ister istemez kursağımızda kalacaktı.

★

Okulumuzun yarısı yalınayaktı, ama okuma kitabımızda köylünün mutluluğuna dair güzel şiirler vardı. Hele bir resim ve altında bir şiir vardı ki, manâsını hiçbir zaman anlayamadım. İki büklüm çalışan birçok insan ve başlarında eli kırbaçlı, başı hasır şapkalı bir adam. Resim buydu.

Şiirin unutamadığım birkaç nısraı ise şöyleydi:

Başları panamalı bakır tenli köylüler,

Dün yedikleri zehir giydikleri kefendi.

Bugün herşey onların bugün onlar efendi.

Meğer Panama dedikleri bir nevi yazlık şapkaymış, bunu senelerce sonra öğrendim.

Ama ne zaman zehir yermişiz, ne zaman herşey bizim olmuş, hangi tarihten sonra efendi olmuşuz bunu hâlâdâ öğrenemedim.

Neylersinki, o günlerde bizi idare edenler başımızı panamalı, sararmış benzimizide bakır rengi olarak tasvir ediyorlardı. Ağlanacak halimize oyun havası. **«Ne diyimde ne ağlayım ölü bizim olmayınca»** dedikleri gibi. Nasıl olsun, benzi sararan, yamalı kasketi bulamıyan onlar değildi.

Köy öğretmeni bir şair arkadaşımız vardı, (bizim Halkın hepsi şairya, hemde dert şairi.) **«Memleketin efendisi bumudur»** başlıklı bir şiiri gençler arasında elden ele dilden dile dolaşıyordu. Savcının eline kadar gitti. Şairimizi açığa aldılar, hakkında Komünistlikten takibata girişildi. Şiirin hatırımda kalan bir kıt'ası şöyleydi:

Bir yırtık abaya bürünür
Yıllarca sürüm sürüm sürünür
Yürürken arkadan kıçı görünür
Memleketin efendisi bumudur?.

Öğretmen takibatı yürüten savcıya şöyle demişti: **«Bizim köye buyurun size kıpkırmızı kıçı görünen en az on kişi göstermezsem beni asın.»**

Savcı bu bahse girişemedi, takipsizlik kararı verdi. Çünkü köylü kıçının açık olduğunu savcıda biliyordu.

★

Bundan 30 sene önce **«Sanayi»** kelimesini hiç bilmezdik. 20. yüzyıl tekniğine ait Anadolu köyünde sadece bir gaz lambası vardı, onunda fitili bile galiba Avrupadan geliyordu. Aslında gaz lambası yaşadığımız asrın malı değildi ama bize göre öyleydi.

Ticaret sözü de pek kullanılmazdı. **Alış veriş,** ya da **aksavata** derdik. Ticarete ait ençok kullanılan kelime **Trampaydı.** Bütün ticari muamele trampa esasına dayanırdı.

Eşeği eşekle, atı atla trampa ederler üste 3 paket tütün, yada iki üç şinik arpa, buğday alır verirlerdi. Öküzü inekle, ineği birkaç keçi veya koyunla ya başabaş değişirler ya da ufak tefek üsteler alınırdı.

Bağından üzüm kesen, elma, armut deşiren, bostanından kavun, karpuz toplayan köylü bunları merkeple, bağı bostanı olmayan köylere götürür, buğdayla, arpayla trampa edip evinin ununu, bulgurunu tekmillerdi.

Para yalnız memurlarda vardı, yani ortada dönen memurların parasıydı. Bazı zenginlerde ve aksavatacılarda para bulunurdu ama onların parası güneş yüzü görmezdi. Yer altındaki küpte, yada evdeki sandıkta yatardı.

Ortada dönen Memurun parasına ise köylünün eli değmezdi. Çünkü kazalarda memurlar yiyecek, içecek için hemen hemen para vermezlerdi. Çoğu zaman bunlar hediye gelirdi.

★

Bundan 25 - 30 sene önce Türkiyede öyle bir iktisadî düzen vardıki, dünyada belkide bir benzeri yoktu. Parasız yaşama düzeni.

Eğer devlet vergisi de olmasaydı paranın hiçbir lüzumu olmayacaktı.

Palto yoktu, ceket, şalvar şaldandı ve köylü kendisi dokurdu, ayakkabı ham gönden çarıktı, köylü kendisi yapardı. Şapka yama yama üstüne dikiş tutana kadar üç beş sene giderdi.

Eğer bir Allahın kulu çıkıpta Anadolu halkına başaşık kazmayı öğretse Türkiyenin keşifler tarihine altın harflerle geçerdi.

Işlik yine yamana yamana epey zaman dayanırdı. Giysi babında kalırdı bir don bir gömlek. Bunlarda lüks nedir anlaşılırdı, yani zengine göre ihtiyaçtı. Fakirlere göre bunun elde gözükmedimi yeterde artardı bile, işlik al-

tında gömlek, şalvar içinde don olsada hoştu, olmasada gam değildi.

Şekere çaya ihtiyaç yoktu çünkü alışılmamıştı. Bizim çalık Hüseyin adında bir göçmen komşumuz vardı. D. D. Yollarında 35 kuruş gündelikle muvakkat amele olarak bir ay kadar çalıştı. Gündeliklerini aldığı gün Kasabada kahveye uğramış. Köye gelince anlatıyordu: «**İnsan niçin yaşar?**» ve yine kendisi cevap verdi: «**Yemek için yaşar, anacığını satayim bugün açan aldım paracıkları gittim duğru kaveye, içtim iki çay.**»

★

Bununla beraber, köylü nede olsa senede bir defa pırtıcı (Manifaturacı) dükkânına uğramak zorundaydı.

Pırtıcılardan genellikle harmandan harmana alış veriş edilirdi. Tabii peşin değil veresiye, çünkü gelecek yılda bir hayırlı kapı açılacağına inanılırdı.

Bir harmandan öbür harmana veresiye pırtı satışını bizim oralarda Kayserililer icat etmişti. 35 kuruş olan kaput bezinin veresiye fiyatı yuvarlak hesap 150 kuruş, 40 kuruş olan gribez iki lira, basma, dırıl, çulhaki vb. ları da buna göre. Ya beş kat ya altı misli.

Bu minval üzere, pırtıcı Nuğ ağanın defterine adı borçlu olarak geçen köylü bir dahada erkekse kurtulsun bakalım borçtan.

Mahsul bol olunca satılmaz para yok, mahsul kıt olunca satamazsın gene para yok. Ve... pırtıcı Nuh ağa defterdeki borcun bakiye kısmını yeni ve başka bir sayfaya aktarırdı bir kaç defa katlayarak.

Köylü perakende dükkânlarının dışında ufak tefek iğne, iplik gibi ihtiyaçlarını, köylerde dolavan çerçilerden temin ederdi.

Yarının perakendecisi demek olan çerçiler, mali imkânlarına göre tek bir eşekten tutunuz da, sekiz on eşek yükü otobüsü olan birer seyyar dükkân gibiydi.

Çerçi köyün münasip bir yerine sandıkları indirir, tezgâhı açıp yayar ve alış verişe hazır olurdu. Tıpkı şimdiki Migros kamyonları gibi.

İğne iplik, gençler için cep aynaları, kadınalr için manda boynuzundan yapılmış taraklar, firketeler ve çocuklar için keçi boynuzu.

Çerçinin alış verişide adet olduğu veçhiyle mübadele - takas esasına dayanırdı. 10 yumurtaya bir kelep iplik, arkası parlak teneke kaplı süslü bir cep aynası 15 yumurta, eğer aynanın iki tarafı da cam ya da bir tarafı cam, öbür yüzünde ise bir şeherli avrat resmi olursa 20 yumurta.

Keçi boynuzu genellikle eski çorapla alınırdı. Bir kucak çorap eskisi götürürdük. Çerçi bunları evirir, çevirir, muayene eder ve ancak yarısını beğenip beş altı tane içi görülmüş keçi boynuzu verirdi. Beğenmediği diğer yarısını geri vermezdi, uzanıp alabileceği bir yakınına atardı daha sonrada sezdirmeden alır çuvala indirirdi.

★

Bizim köyün bir değirmen boğazı vardı, bu boğazda sıra sıra dört beş değirmen bulunuyordu. Değirmenleri ihtiyarı vatandaşlar işletirdi. Bahar ark, bent yapmıya geldiklerini, fakir, fukara adeta bayram ederdi, çalışıp pa-

ra kazanacağız derlerdi. 10 - 11 saat kazma kürek sallar 30 kuruş gündelik alırlardı ve buna bizim Zamanı İsmet'in köylüsü kazanç derdi.

Üstelikte değirmenci Asadur ustaya, beni çalıştırsın diye izzet ikram edilirdi.

Değirmencilerin çoğu bizim köylüdü. Baharın havalar kurak gidince büyükler kurban keser rahmet duasına (Yağmur duası) çıkardı. Bazan bu dualar tesirli olsun diye civar köylülerinde katılmasıyle yapılırdı ve okadar göz yaşı dökülürdüki, benim tahminimce göre asırlardan beri dökülen bu gözyaşları Anadolu topraklarını belkide birkaç defa sulayabilir.

Biz çocuklar ise yağmur gelini yapar kapı kapı dolaşarak: «**Teknede hamur tarlada çamur, ver Allahım ver bir sürü yağmur**» Diye bağırırdık.

Çoğu zaman yağmurda yağardı, hemde gök gürültülü ve bardaktan boşanırcası sel sele giderdi ortalık ve haliylede gelen seller değirmenlerin arklarını, bentlerini siler süpürürdü. İşte bu sebeple Ermeni vatandaşlar, yağmur duasından pek hoşlanmazlar, çocuklar kapılarına varıp bağırdımı, kapılarını kapatır homurdanır «**Allah yağmur veriyor bizim bentleri yıkıyor zo**» Derlerdi.

— MEMUR —

MEMURLAR için söylenecek okadar çok şey varki, insan nereden başlayacağını bilemiyor. Biz Türklere göre Devlet demek memur demek, Memur demek Devlet demektir.

Asırlardan beri bunu hep böyle bildik. Devlet kadar Memuru saydık. Devletmiş gibi memur ne dediyse eyvallah dedik, her emrine her zaman baş eğdik. Kendimiz aç kaldık, çıplak kaldık ama, Millet olarak her devirde bizi idare edenleri varlığın, her çeşit Dünya nimetinin içerisine gömdük, onlara sıkıntı nedir göstermedik. Eller Devlet bütçesinden fabrika yaptı, yol yaptı, köprü yaptı, baraj yaptı, biz sadece ve sadece memur besledik, memur keyfi yedirdik.

Osmanlı idaresinin **«Havas'ı»** onlardı, Cumhuriyetin aydın zümresi, el üstünde tutulan muteber sınıfı yine onlar oldu. Böylece Memurluğu öylesine cazip ve kârlı, imtiyazlı bir meslek bir sınıf haline getirdikki, Memur olabilecek kadar tahsil gören Türk aydını diplomayı cebine koyduğu gibi kitabı kapadı. İlmin ışığından yüz çevirdi, tekniğe, icata, keşif'e boş gözlerle baktı. Ona göre memur olmak, bir insan başı kapmak ve Devlet maaşına sırtını dayamak medeniyetinde, ikbalinde doruğuydu. İşte bu yüzdendirki asırlardır okullarımız bir memur fabrikası olmaktan öte hiçbir işe yaramadı.

Şu kadar bin senelik geçmişimiz var, sayısız Devletler kurduk diyoruz, ama bir mucit bir kâşif yetiştiremedik.

Bizde babadan oğula kalan müessese yok ama, dededen toruna, yedinci onyedinci toruna kalmış memurluklar vardır. Dede Paşa, torun Paşa, dede yüksek memur torununun torunu yine en yüksek memur ve mevki sahbi.

Çünkü, mektep, medrese hep onlara kadardı, okumak, tahsil yapmak onlara aitti. Okulun parasını hep biz verdik, diplomayı her devirde onlar aldı. Bu imtiyazı elden kaçırmamak için, diplomanın değerini düşürmemek için Anadolu halkına okul yüzü göstermediler. Her fırsatta halk çocuklarının okumasına, aydınlanmasına engeller yarattılar, icabında siyasi iktidarları da yanıltmaktan geri kalmadılar. Zaten siyasî iktidarlarda onlardı.

Böylece bu bürokrat sınıfla halkın arasında aşılmaz karlı dağlar yükseldi. Onlar bize kadar inmeye tenezzül etmediler, biz ise onların dünyasına hiçbir zaman ulaşamadık. Gide gide bu öyle bir hal aldı ki fildişi kulelere çekilen memurlar, millete tepeden bakmaya başladılar. Halkı alaya aldılar, halktan iğrendiler, onlara göre milletin sırtından aldıkları maaş bir hizmet karşılığı değilde, daha analarının karnındayken kazanılmış bir haktı.

Kendi aralarında olmasa, Yahudi ile, Rumla evlendi, onlarla akraba oldu, Türkü beğenmediler. Şimdiki yüksek (!) sosyetenin babaları, Anadolu halkına **Etrak - Ekrat** derdi (1).

Şimdi olduğu gibi her devirde Halkla zıtlaşırlar. Halk neyi sevdi kimi beğendiyse onlar ondan nefret eetti. Halkın ak dediğine onlar kara, Halkın kara dediğine onlar ak

---

(1) Türkler - Kürtler.

demeyi bir marifet bildiler. Her halü kârda halkın yanında değil, karşısında yer almayı sanki dedelerinin vasiyeti imiş gibi kutsal bir görev bildiler. Halka işkence ve zulmetmek için bahane aradılar. Siyasî iktidarlar vur dediyse onlar öldürdüler. İktidara gelişinin ikinci gününden başlayarak idamına kadar rahmetli Menderese olan hınçlarında, onun halk tarafından sevilmiş olmasındandır.

Birinci Dünya savaşında Türk ordusu içerisinde yüksek bir komuta kadrosu işgal eden Alman Generali hatıralarında bizim bir general için şöyle yazıyor: «.... **Paşa hoşsohbet, babacan bir adamdı, fazla mutaassıpta değildi, ara sıra bizimle kadeh tokuşturduğuda olurdu. Gel gelelim bu babacan adam, halktan bir kimseyle yada küçük rütbelilerle karşılaşmca oldukça gazaplı ve sert bir insan oluverirdi. Birgün kendisine bunun sebebFini sorduğumda, güldü, acır gibi yüzüme baktıktan sonra: "Halka sertlik lâzım bizim halk güler yüz tatlı dilden anlamaz" dedi.»**

Alman generalinin bizim paşa hakkında yazdıkları, bir zihniyeti yansıttığı için ibretle kayda değer. Düşünüş ve tutum buydu, «**Türk Milleti tatlı dil güler yüzden anlamaz**» diyorlardı.

Memurlar lütfen bize gelince kul köle olur koyacak yer bulamazdık. Yemediğimizi yedirir, içmediğimizi içirirdik. Biz onların dairesine varınca ulan der, eşşeoğlu eşek derlerdi. Sıkıya geldikleri zaman adımız kahraman Mehmetcikti, geniş zamanda ise götü boklu nefer olurduk.

Kitabımın bu bölümünde «**Zamanı İsmet**» diyemiyeceğim, çünkü memurlar ogün ne idiyse bugünde ayni şeydir..

Zamanı İsmette ellerinin her ikiside Devletin cebindeydi, zira ogünlerde halkın cebinde birşey yoktu.

Ogünlerde biz ölümüze kefeni ilmuhaberle alırdık, sırtımıza kaput bezinden bir gömlek alalım desek, **«İki metrede dırıl alacaksın»** Der, vermezlerdi. Ama memurun kumaşı, hassesi, pazeni ayrıydı ve istedikleri kadar alabilirlerdi. En kabadayı köylünün evine senede iki kilo şeker girmezdi. Lüzumuda yoktu, çünkü alışılmamıştı. Ama hasta için, misafir için almak gerekirse fiyatı beş liraydı. Oysa memurlar şekeri altmış kuruşa yerdi. Ekmekleri bile ayrıydı ve adı francalaydı. Frenkçe.

Zengin (!) köylüler kandilde bezir, don yağı ve benzeri şeyler yakardı, fakirler ise erken akşamdan yatmaya yahutta ocakta yanan saman alevinin ışığında oturmaya mecburdu. Ama memurlarda her zaman tenekeyle gaz bulunur, istedikleri zaman sade yağla başa baş değişebilirlerdi.

İkinci Dünya savaşı her memlekete yoklar, yokluklar getirmişti, ama Türkiyede yokluk yalnız Halka aitti. Oysa o senelerde okul çocuklarına **«İmtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz»** Diye şarkılar okutuluyordu.

Zamanı İsmetten sonra ise memurun eli halkın cebine öyle bir yerleştiki, bunu söküp çıkaracak Partiyide, hükümetide daha analar doğurmadı. Çünkü halkın cebi biraz metelik görmiye başladı.

Eskiden memur, **«Bugün git yarın gel»** diyordu. Şimdi rüşvet vermezsen **«bugün git sittin sene gelme»** diyorlar.

Bilcümle ihale yolsuzlukları, gümrük kaçakçılıkları, vergi kaçırınalar, naylon fatura alış verişleri, her türlü döviz ve emtia karaborsası, Devlet eliyle Halka düşman milyoner yetiştirmeler, hepsi, hepsi, asırlardır milletin kade-

rine çoreklenmiş olan bu daire ağalarının, masa başı eşkiyalarının marifetidir.

★

Zamanı İsmette Hükümet köylünün mahsulüne el koymuştu. Lâyık Türkiye Cumhuriyeti **«Öşrü Muhammedî»** yi ihya ediyor, yahutta hür Türkiyede komünist usulü bir vergi uygulanıyordu.

Bizim oralı bir Halk şairinin: **«Bir avuç buğday çıkardık onada bastınız mühürü»** Demesi gibi, harmanda buğdaylarımızı mühürlüyor, rüşvet vermesen günlerce bekletiyor, ondan sonrada ölçüp Devlet hissesi dedikleri yüzde on Cizyeyi alıyorlardı (1).

Ölçüm memurlarına verdik, Devlete verdik. Ama bakınız sonunda gene ne oldu: İlçelerdeki komisyonlar birçok köylerin verdiği mahsulü kâfi görmediler (Tabiiki komisyon azalarını rüşvete doyuramıyan köylerin).

Bunlar **«memurlar rüşvet yedi mahsulü kaçırttı.»** Demediler, **«Köylü mahsulü sakladı, çaldı»** dediler. Köylere çıktılar, evvelâ köylüye bir yabancı işgalcinin bile kolay kolay reva göremiyeceği işkence ve tazyikleri yaptılar, samanlıkları yeni baştan boşalttı, köylünün yaba yaba, küfe küfe basıp yerleştirdiği samanları sokaklara döktüler, samanlıkları aradılar, evleri şişlediler, duvarların arkasını yokladılar. Birşey bulamayınca da gitti tarlaları ölçtüler. Ve... meselâ bütün köyün ekilen arazisi beşbin dönüm ise, bire ondan hesap edip elli bin rupla, bunun yüzde onu beşbin rupla eder. **«Vereceksiniz.» «İkibin rupla verdiniz**

(1) Osmanlı Devletinin gayrı müslim tabaadan, ya da yeni fethedilen ülkelerden aldığı vergi = haraç.

üçbin ruplа daha istiyoruz» Dedi, kesti attılar.

Bunun temyizi, itirazı yoktu, bir işgal ordusunun divânı harp kararı idi sanki.

Oysa çaresiz köylü, bunların ölçüpte bire on aldınız dediği tarlaların çoğundan ektiği tohumu bile alamamıştı.

Türkçede bir söz var: «Gökten ne yağdıda yer kabul etmedi». Halktan ne istendide vermem, veremem dedi. Vereceklerdi, ama neyi?. Her yıl bir senelik yiyeceğini ambarına koyan köylü, o sene üç aylık yeygisini bile çuvalına koyamamıştı. Tohum ise, Halkın ancak dörtte birinde vardı.

Bu zulüm yükünün altında köylü, can hayına düştü, oturdu Cizyeyi aralarında paylaştılar, herkesin borcu belli oldu. Kimin ne hali varsa görecekti. Zillete, kahra, jandarma baskısına dayanamıyan çoğu köylü yiyeceğinide, tohumunuda verdi. Olmayanlar ise, başlarını aldı köyü terk edip gittiler. O yılın bahar aylarında bizim ora köylüsünün hali, ne yazılır ne de söylenir gibiydi. Kuzulu bir koyun yarım ruplaya değil, yarım şinik buğdaya alıcı bulamıyordu.

Hükümet yüzde on al, demişti, ama memurlar fırsat bu fırsattır diye köylünün almadık kupkuru bir canını bıraktılar.

★

Toprak Mahsulleri Ofisinin kuruluşundan önceki yıllarda, mahsulümüzü Ziraat Bankasına satardık. Bu bir alım satımdan çok, «Veririm Hasan, alınam Hüseyin» savaşıydı. Köylü buğdayını çuvallar, kağnıya yükleyip kasabaya götürür, Bankanın alım yaptığı caminin, şayet cami

dolmuşsa kiralanmış olan damın duvarı dibine yıkardı. Giderken yorgan, yada abasını, azığında alırdı. Son bahar yağmurunun ıslattığı, yine güz güneşinin ısıttığı çuvalların üstünde, duğdayım alınacak diye bir ay bir buçuk ay sıra bekleyenler çoktu. Ve çok defa çuvalların altı çimlenirdi.

Bizim bir açıkgöz amca oğlu vardı, ne yapar ne eder en çok buğdayları bir haftada satardı. Biz, verdik kurtulduk birazda elimize para geçecek diye bayram ederken, bizden önce çuval yıkıp enaz yirmi yirmibeş gün bekleyenler gıpta ile çoğuda umutsuz gözlerde bize bakarlardı.

Bizden sonra gelen neden bizden önce veriyor demek, itiraz etmek kimin haddineydi. Sadece tanıdık olanlar: **«Amanın sen bilin Üseyin efendi şu bizim buğdayları da vermenin bir mümkünü yokmu Pank mamürleri senin adamındır bir söyle.»** Diye yalvarırlardı. Zavallıların rüşvet vermiye ne paraları vardı nede cesaretleri.

Yüzlerce, binlerce çuvalın üstünde haftalarca bekleyen bu perişan Halka karşı Banka memurları, inadına aheste, nisbete vurdum duymazlıkla çalışırlardı. Tek kantarla alım yapılır, eksper saat dokuz buçukta gözükür, saat ona doğruda diğer memurlar sökün ederlerdi. Akşam saat dört buçuk oluncada çeker giderlerdi.

Yorgun kağnılar bir yandan dolu gelir boşalır, bir yandanda sessiz sedasız, kaderinin, taliinin dinine imanına küfreden ümitsiz köylüler boş kağnılara dolu çuval yüklerdi. Bunlar Pank memurlarının beğenmediği buğdaylardı. Oysa alınmaz, beğenilmez korkusuyle Pank buğdayı günlerce önce hazırlanır, kadınlar kalburdan geçirir, rüzgârda tekrar tekrar savururlardı. Ama neylersinki Pank memurlarınm beğenmiyeceği tuttumu ölüm Allahın emri çaresi yoktu.

Köylü kadın evin yünlerini toplar, eğirip boyar, tezgâhta özenerek halı gib dokuyup seklem (Ufak çuval) yapardı. Bu el emeği göz nuru ile meydana gelen çuvallar bir defa ofise gittimi hayrı kalmazdı. Mübayaa memuru şişi çuvalın ağzından daldırıp ortasından, dibinden numune alacağına, o canım çuvalı üç dört yerinden şişler yırtardı. Çuvaldan hayır kalmadığı gibi üstelikte, kantara kadar köylünün cebinden, kantardan ambara kadar ise Devletin kesesinden oluk gibi buğday akar ziyan olurdu.

★

Ofisin, üstü oluklu saç kaplı ambarı, demir yolunun pırıl pırıl rayları, kızıl topraklı tozlu yollar, biçilmiş ekinler yalım yalım yanıyordu. Sağır bir ağustos günüydü, bir hafta beklemiş buğdayları vermiştik, para bekliyorduk.

Şimdi ofis Ziraat bankasından azıcık daha insaflıydı, iki kantarla mübayaa yapıyordu.

Ambarın gölgesinde boş çuvallarımızı sermiş, üstüne uzanmıştık, saat öğleden sonra bir buçuk oldu, iki oldu, iki buçuğa geldi hâlâ ortalarda memur yok.

Sonradan, âşık Feryadi Çığıran olduğunu sorup öğrendiğim, fakir kılıklı, yağız bir köylü çuvallarının üstünde doğruldu, sağa sola bakındı ve yüksek sesle: **«Ula bu mamürlerde emme gelirmiş ha.»** Diye söylendi. Köylüler kulak kabartınca da eli kulağa attı. Yanık bir sesle ağıt gibi ve irticalen söylediği türkünün bir kıt'ası hâlâ hatırımda:

İreşberler gelmiş burda oturur,
Ofis mamürleri keyif yetirir,
Evde çocuklar harmanı batırır,
Verin paraları gidem efendim.

★

Zavallı halkın memuru amire, amiri hükümete şikâyet etmek aklımdan bile geçmezdi. Onların şikâyeti hep Tanrıyaydı, yanık ağıtlarla, bazan da ok gibi batan ustura gibi kesen taşlamalarla şikâyetleri dile getirirlerdi.

Bizim oralı ozan Feryadi Çığıranda tıpkı:

«Sana bir destan söyliyem

Şaşasm Seyidefendi,

Diye başlayıp:

Uçtun özeni özeni

Bana eyledin düzeni

Mekânın katran kazanı

Pişesin Seyidefendi.

Diye devam eden ve:

Ruhsatiye emin kuldun

Bir kaz buldını iyi yoldun

Şeytanlıkta bir sen kaldm

Yaşasın Seyidefendi.

Diyerek bitiren Ruhsati gibi yakınıyordu. Seyidefendi de bir memurdu. Ruhsatileri, Tokadi Zadeleri, **«Selam verdim rüşvet değildir diye almadılar»** diyen koca Nef'ileri soyup yüzen Seyidefendilerden.

★

İlçemizin nüfus işleri iki tane küt sağırın idaresindeydi, memur büyük sağır, kâtip küçük sağır. Köylülerle bun-

ların konuşmaları gerçekten bir komediydi. Küçük sağır bir fındık fesrine benziyordu. Kepçe kulaklı, sivri burunlu ve kupkuru ince yüzlü ufacık vücudu, kâğıtların hışırtısı arasında zor farkedilirdi.

Büyük sağır ise bir kaplumbağa kadar hareketsiz, Nüfus dairesine işi düşen vatandaş, hiç olmasa bir bakraç yoğurtla, büyüğün yada küçüğün evine mutlaka uğrardı. Bu ziyaret ya sabah erkenden, yahutta öğle yemeği zamanında yapılırdıki, memur görmüş olsun ve yoğurt boşa gitmesin.

Sağırlar çok iyi anlaşır, bir birinin hakkına ve hududuna tecavüz etmezlerdi. Dairede köylü küçük sağırın yanına vardımı, büyüğü anlardıki **Kâtip boklandı.** Vatandaş büyüğün yanına varırsa, Kâtip bilirdiki memur **ziftlenmiştir.** Ve... vatandaşın işini elbirliğiyle aheste aheste yapmıya koyulurlardı.

Şayet vatandaş eve uğramadan daireye gelmek gafletinde buulnmuşsa, sağırlara sesini duyuramazdı. Bazı köylüler, bu ufak memurlara karşı bir cesaret gösterecek olur, rüşvetsiz iş yaptırmaya kalkışırlarsa, işte ozaman büyük sağırla köylüler arasında enteresan konuşmalar olurdu.

Meselâ köylü yeni doğan çocuğunu kaydettirmek istiyorsa, büyük sağır köylüye kemâli ciddiyetle: **«Anasını ..... kerken banamı damıştın, git yarın gel işimiz çok.»** Eğer köylü evlenme muamelesi yaptırmak istiyorsa, o zamanda biraz alaylı, ama her zaman olduğu gibi ta dışarılardan duyulacak gibi yüksek sesle **«ooo.. mübarek ola, sen .... ne kılıf buldun diye elimizdeki işlerimi bırakalım. Yarin gel.»** derdi.

Başkentin ünlü bir caddesinde, oldukça lüks bir bakkal dükkânı açtım. Bakkal dükkânında ekmek satmanın lüzumunu belirtmeye hacet yok.

Ne varki ekmek satışı, ayrı bir ruhsata tabiydi, Belediye şubesine baş vurduk. İki metre karelik bir gişe yapmamızı söylediler. Oysa bütün Ankara Bakkalları ekmeği birer dolapta satıyorlardı. Dükkânımız müsait olduğu için, itiraz etmedim ve kimsenin yapmadığı biçimde ve lüks bir gişe yaptırdım. Gelen memur, cebinden bir metre çıkardı, enini ölçüp yazdı, şu kadar santim ve milimetre. Boyunuda ayni şekilde ölçüp yazdıktan sonra, hesabını yaptı **«Sekiz desimetre kare noksandır ruhsat veremeyiz».** Dedi. O zaman Ankaranın Belediye başkanı bir ünlü Demirkırattı. Memura dedimki: **«Şu caddede hatta bütün Ankara Bakkallarında ekmek dolapta satılıyor, bu ne iştir». «O beni ilgilendirmez.»** Dedi. Seni Belediye başkanına bizzat şikâyet edeceğim dedim. **Et Dedi.** İkinci gün ekmek ruhsatını bizim tezgâhtar alıverdi. Bakınız nasıl: Aynı memuru getirdi, evvelâ ne içersiniz diye sordu. **«İçeceğimi bir filiye koy ben akşama evde içerim.»** Diyincede bizim tezgâhtar, rakısı, mezesi ve çereziyle bir file doldurdu. Memur gişeye bakmadı bile, fileyi aldı **«Yarin sen gel ruhsatı al, o aksi patronunu gönderme».** Dedi.

Bu bana çok dokundu, bir devir değişmiş, renkli hayal ve umutlarla yeni devirden birçok şeyler ve bu birçok şeylerin başındada memurun islahını bekliyorduk. Oysa memur eskisindende beterdi.

Ama dediğim gibi, taşlamaktan başka elimizden ne gelirdiki.

Hani kurtulacaktık bugün git yarin gelden.
İşler düzelecekti ta esastan, temelden
Çektiğimiz yetmedi yıllar boyu torpilden
Kalkacakta nerede, hatır, gönül iltimas?.
Değişen yalnız tellak, eski hamam, eski tas.

★

Büyük bir iktisadi Devlet teşekkülünün emanet inşaat komisyonu iş veriyor işler dağıtıyor dediler. **«Selamün aleyküm, bizede iş verin.»** Desek vermezlerdi. Buncağızı olsun öğrenmiştik, onun için bir tavsiye aldık Komisyona vardık.

Komisyon başkanı gözlüklü, uzun boylu ve yakışıklı oldukça nazik görünmeye çalışan bir zattı. Tek bakışta işini bilen kurnaz bir Bürokrat olduğu belliydi. Bize: **«Hay hay sizin gibi iyi ve temiz iş yapacak insanlara ihtiyacımız var, işlerimizde çok».** Dedi. Ve hemen ekledi: **Falan yerde 650 bin liralık bir işimiz var, (Zile bastı dosyasını getirtti) buyurun görün, gidin iş yerindede incelemelerinizi yapın teklifinizi verin.**

Bir hayli masraf ettik gittik, işyerini gördük, teklifimizide işi mutlaka alabilmek için müessesenin menfaatına en uygun şekilde hazırlayıp verdik.

Artık haftanın her çarşamba günü gidiyor neticeyi soruyorduk. Ortağım olan Mühendis; **bunlardan iş almanın imkânı yok, boşuna. yorulma»** diyordu. Benimde kanaatim buydu ama, sonuna kadar kovalamıya kararlaydım.

En nihayet son gittiğim çarşamba günü, Komisyon Başkanını biraz sıkıştırdım, **«peki oturun»** dedi. Ve... öyle şartlar sıraladıki, kabulüne, yerine getirilmesine imkân yoktu. Adeta, Erciyas dağını sırtlayıp Konya ovasına taşırsanız işi size verebiliriz diyordu.

Oysa işin verildiğini, yerini bulduğunu ben anlıyordum. **«Bu şartlarla biz alamayız»** dedim. Başkan bu işin böylece bittiğine memnundu. Ama bizi tavsiye eden zatı da kırmak herhalde işine gelmiyordu. Bu defa başka bir yerde başka bir iş gösterdi. **«Gidin görün teklif verin.»**

Dedi. Ben ise: **«Yeni baştan başlayacak bir oyunda rol almaya vaktim yok.»** Dedim ve ayağa kalktım. Başkan biraz bozulur gibi oldu. **«Oyun falan yok ortada ama siz bilirsiniz ..... beye selâm söyleyin.»**

Bu işi alanın bir tanıdık olduğunu sonradan öğrendim, yemin verip ne kadar rüşvet verdiğini sordum. Oda bana yemin verdi ve 50 bin lira peşin verdiğini söyledi.

Bu komisyon ve başkanı buna benzer birçok ellibinler aldı, birçok işler sattılardı. 27 Mayıs darbesinden sonra ihbar edildiler, ama hiç bir şey isbat edilemedi. Rüşvetin isbatı olurmu?

★

Teminat mektubu için her zaman sıkışık durumumuz vardı. Zaten bizim yaptığımız işler, kimsenin beğenmediği tirit işlerdi. Müteahhitlik değil bir nevi hamallık. Rüşvet vermiyorduk, dayımızda yoktu bu yüzden sermaye sahibi, kredi sahibi olmak bize göre hayâldi. Ancak karın doyurabiliyorduk. Bir arkadaş: **«Ağzını sıkı tutarsan ben sana istediğin kadar teminat mektubu bulurum»** dedi. Sonradan batan bir Bankanın şubesine beni götürdü. Müdüre, size bir müşteri getirdim dedi. Müdürde memnun olduğunu söyledi ve **«Bir hesap aç, bilanço ver, büyük rakamlara çıkmamak şartiyle istediğiniz kadar teminat mektubu veririz»** Dedi. Banka senede % 6, Müdür ise bir defaya mahsus olmak üzere % 10 alacaktı. On bin liralık mektup aldınızmı isterse üç günlük olsun bin lira, yirmi bin liralık olursa ikibin. Bu şartlarla ben almadım, ama okadar çok alan olduki, sonunda mezkûr Banka topattı.

Devlet vatandaşla ortaklaşa Banka kurmuştu ama, masa başı soyguncuları kapısına tezelden kilidi astılar.

★

Önemli bir müessesede işim vardı, mali yıl sonuydu, ihaleye esas olan paradan bir hayli miktar artmıştı ve o müessese bir telaş içerisindeydi. Parayı, sanki düşmana kalacakmış gibi ne yapıp ne edip harcamak istiyorlardı. Yetkili zat, dolap yaptırırmısın, dedi. — Yaptırırım. Dedim.

«O halde keşif listesinde olmadığı için bir teklif ver.» Dedi ve oracıkta birde proje çiziverdi.

İyi bir mobilye atölyesiyle konuştum, resmi gösterdim, tanesine 800 liradan anlaşmaya vardık. Nakliye, tenzilat vs. masraflarla, kendi kârıma karşılık olarakta beherine 400 lira ilave ederek 1.200 lira teklif ettim. Yetkili zat, yazılı teklifimi aldı ve yarin gel, dedi.

İkinci gün gittiğimde, önüme kendisinin yapmış olduğu bir fiat listesi koydu. Gözlerime inanamadım, bir adet dolabın fiatı tam 2.198.45 liraydı. Bu ne, der gibilerden yüzüne baktım. **«Yirmi dolapta senin istediğinden yirmibin fazla yarısı senin yarısı da benim»** Dedi. Fena yakalanmıştım. Bir defa başkasının sermayesiyle bir ırgat gibi ortak çalışıyordum. İkincisi bu adama yok demek mahvıma sebep olacaktı. Devlet bunlara öylesine bir yetkiler tanımışki, ondan önce yapıp geçici kabule hazırladığım bütün işlere kusurlu diyebilir, beni kıl çula oturtabilirdi.

«Bir başıma olsam minnet etmezdim cihana
Yıkılası hanede evladü iyal var.»

Diyen şairin hali gibi benimde halim perişandı. Senelerden beri bir çok iş yapmıştım ama hâlâ iki odalı bir gece konduda oturuyordum. Oysa Müteahhittim. Sözü uzatmayalım pekiy dedim.

Galiba o işin tamamından kazandığım o 20 bin liraydı. Onun da hisseme düşen onbin lirasından yarısını vergi olarak Devlet babaya vermek zorunda kaldım. Çünkü memurun aldığı onbin liranın vergiside benim sırtıma yüklenmiş oluyordu.

★

Bu yakın geçmişte, tanıdığım bir ermeni marangoz bana geldi, sözümona Müteahhit olduğumu biliyordu, bir iki defa kendisine ufak tefek işler yaptırmıştım. Elimde dedi **«üç buçuk milyon liralık bir iş var, tenzilâtı da, binde üçtür, ben işin ehli değilim, sana devredeyim yap kârı ortak olsun.»**

İnanmadım. Evvela ben 17 senelik Müteahhittim, ondan öncede inşaatçılığın her kademesinden geçmiştim, Müteahhitlik karnem daha 450 bine yeni ulaştı. 451 bin liralık işin semtine uğratmazlar. Hatta, 450 binlik işin bile ihalesine giremem, çünkü, son zamanlarda: Mühendisin varmı?, Banka referansm varmı?.. Teçhizatın varmı Diye soruyorlar. Bununla beraber diyelimki dün marangoz olan vatandaş okudu üfledi Müteahhit oldu. Ama üç buçuk milyon liralık Müteahhitlik karnesini Bayındırlık Bakanlığından nasıl aldı.

Bunuda aldıysa, böyle bir işin teminatını nasıl kıvırdı? Ve nihayet, açık ihaleyle enaz %20 kırılacak olan böyle yağlı bir işi binde üç gibi sembolik bir tenzilâtla nasıl aldı?.. Bütün bunlar inanılmayacak işlerdi. Ama: **«Türkiyede olmaz, olamaz diye bir şey yoktur yeterki yolunu bulasm»** Sözünü hatırladım ve marangoza getir mukaveleni görelim konuşalım dedim.

İkinci gün dosya koltuğunda çıktı geldi. Dosyayı gördüm sözleşmeyi okudum. **«Birtarafta ..... ile diğer tarafta**

Müteahhit Dırdıryan arasında aşağıdaki şartlarla sözleşme yapılmıştır.»

Evet mukavele tamamdı. Pulu, imzası, Noter tastiki hepsi tamam ve noksansız. Hatta Dırdıryanm, 3.500.000 Lira dediği işin asıl mali portresi 8 - 9 milyon civarındaydı. Çünkü Müteahhit işin işçiliğini almıştı. Malzemeyide iş veren müessese verecekti.

Dahası var, iş veren kurum üstede daha bismillah demeden Dırdıryana 500.000.— Lira avans vermişti. Hani kaba bir söz varya, hem bilmem ne hemde tükrük vermek tam buna derlerdi.

Bu ürpertici ve iğrenç gerçek karşısında nemi yaptım?. Evvelâ tiksindim, ama herkesten, herşeyden iğrendim. Sonrada, belkide lüzumsuzdu ama sinirlendim ve adamı kovdum. Nevhuzur Müteahhit neye uğradığını bilemedi, dosyasını topladı çıktı gitti. Oysa adamın ne kabahati vardı.

Milliyetçi yazarlarımızdan çok sevdiğim birisinin yardımı ile bu rezaleti ortaya koyduk. Aldırmazlardı, hasır altı ederlerdi bizim büro eşkiyaları ama, mesele basına intikal edince bunu yapamadılar.

Güçleri marangoza yetti elinden işi aldılar ama, asıl asılması gereken vatan haininin tüyüne halel gelmedi.

★

Gayrı Müslim vatandaşlarımızın çalışkanlığından, iş adamlığında konuşuluyordu, yaşlı bir meslektaşımız şöyle dedi: **«Oğlum sizde adınızı Mişon, Avram koy, piyasaya atılırsanız çabucak zengin olursunuz.»**

O neden öyle dedik, tecrübeli ihtiyar şöyle açıkladı:

«Devlet memurları, Bankacılar Avram ve Mişondan hiç çekinmeden ve kolaylıkla rüşvet yiyor. Halbuki size bu konuda güvenilemez, olaki milliyetperverliğiniz, yada Müslümanlığınız depreşiverir.»

Yaşlı meslektaşıma birkaç sene sonra hak vermekten kendimi alamadım. Neden biz fakiriz onlar zengindir, neden biz kötü iş adamıyız onlar iyi iş adamıdır, bunu gayet açık seçik olarak görüp anladım.

★

İstanbulun tanınmış iş adamlarından bir Ruma arasıra bende muhtaç oluyordum. Prensip olarak gayrı müslimden alış veriş etmemekle beraber, aradığım malzemenin bir kısmını sadece bu Rum vatandaşımızda bulmak mümkündü.

Rum tüccarın mağazası her gittiğimde arı kovanı gibi işlerdi, daha çokta büyük siparişler, yüklü mübayaalar yapılıyordu ve bu yağlı müşterilerin çoğuda Devlet dairelerinin mübayaa memurları, levâzımcılarıydı.

Alıcı çeki, yada parayı verir kalkardı, ondan sonrada muhasebe bölmesine bir uğrayıverirdi. Bu husus dikkatimi çekti. Zengin iş adamının aniden gırtlağına sarılır gibi: **«Çorbacı bu adamlara yüzde kaç komisyon veriyorsun»** Diye soruverdim. Biraz şaşırdı, birazda ahbap olmuştuk, bu yüzden saklıyamadı, **«paşam»** dedi. **«Bir kayfe parası vermek lâzımdır, bular anadanmi, maaşlan geçinemezler.»**

★

Başka bir gayrı müslimde bana bir gün şöyle bir iş teklif etti: **«Falan Devlet kurumunun bir alım satım işi**

var, ihale konusu demirdir, sen al ben demiri vereyim kârı ortak olsun.» Neden sen kendin almıyorsun dedim. **«Ben alırsam demirleri kumpasla ölçerler, beş milimili noksandır der, malı kabul etmezler. Çok rüşvet isterler, versem kurtarmaz».**

Kendisine dedimki: **«Sen rüşvet verirsin, bir verir beş alırsın yine sen kârlısın. Halbuki ben rüşvet veremem, dolayısiylede işi bana vermezler.»**

Avramaçi düşündü: **«Doğru söylersin.»** Dedi.

İş anlaşmazlığı yüzünden Devletle adalet kapısına düşen, Mahkemelik olan bir çok iş adamı gördüm, bunlardan gayrı müslim olanına raslamadım.

Oysa Devlete mal satanların çoğu, resmi dairelere iş yapanların büyük kısmı gayrı müslimdir. Bu gayrı müslimlerin dürüstlüğünden değil, memurlarımızın gayrı müslimlere olan yakınlık ve çıkar ilişkilerindendir.

★

Bu yakın tarihte, Büyükada Kaymakamlığının tamiratını yapıyordum, milliyetçi bir Kaymakamı vardı. Bana şöyle dedi: **«Dikkat ettinizmi Büyükadada hiç Atatürk heykeli veya büstü yoktur. Halbuki, bilcümle Atatürkçülerin, büyük devrimci yazarların, Milletvekili ve Bakanların meşhur Anadolu kulübü buradadır, ama hiç kimse bunu görmek istemiyor.»**

Gerçektende öyleydi. Oysa Anadolunun, Trakyanın ilçe ve bucaklarında değilya, büyükçe köylerinde bile mutlaka bir Atatürk heykeli veya büstü vardır. Memurlarımız halkı sıkıştırmış, köyün hiçbir şeyi olmasada ille bir Büstü olmasına önem vermişlerdir.

Ama Büyükadada herhangi bir Rum vatandaşımızın arsasını istimlâk etmek ve çıkarına dokunmak korkusuyle Atatürk büstüne lüzum görülmemiştir.

Kaymakam A.T. Büyükadaya Atatürk büstünü dikti ama, Hükümetlede bozuştu ve bir yerlere sürüldğünü az zaman sonra gazetelerde okudum.

★

Almanyada Hitlere müsteşarlık yapan adam, Dr. Adanaverinde müsteşarı idi. Gazeteciler adama, bunca değişiklikten sonra hâlâ yerini nasıl muhafaza edebildiğini sorduklarında: **«Ben memurum politikacı değilim.»** Dedi.

Bizim memurlarımız ise politika ve partıcilik konusunda, sokaktaki vatandaştan daha çok partizandır.

Bizde bir Hükümet tabibi vardı, dertli köylüleri muayene etmeden önce sıkı imtihandan geçirirdi. **«Hangi partidensin.»** Diye sorardı.

DP., CHP. kavgasında ağır yaralanan bir DP. li ocak başkanına saat dokuz olmadan elini bile sürınemişti. **Daire açıldığında gelsin, bakarız.** Diye kesti attı. Oysa yaralı sabahın altısmdan beri tabipliğin kapısında bekliyordu.

★

Bizim İle bir Vali tayin ettiler, ordu saflarında albaylıktan yukarı çıkamamıştı ama, herne hikmetse bizim DP. erkânı bize vali dikecek bula bula bu adamı bulmuşlardı.

Vali paşamız elindeki imkânları DP. li köylere harcıyordu. O zamanlar, pilan, program yoktu. Valilik emrine bir miktar para tahsis olunur Vali de bu paraları uy-

gun gördüğü köy içmesuyuna veya yollarına harcardı.

Çoğunluğu CHP. li olan köylere çeşmeden, yoldan pay verilmeyince, oradaki DP. li vatandaşlarda komşularına karşı kötü duruma düşer, istifa edip CHP. ye geçerlerdi.

Bizden bir arif kişi, çocuklar dedi; **«Bu valinin tutumu iyi değil, bana öyle geliyorki vali paşamız DP. iktidarı aleyhine çok sinsi ve kurnazca çalışmaktadır. Bir kere vatandaşlar arasında fark gözetmek iktidara iyilik getirmez, ikinciside eğer ileride oy versinler endişesi ile hareket ediliyorsa, DP. liden ziyade CHP. li köylüleri minnete boğmak ve kazanmak lâzım.»**

Dört sene sonra Adamın, yani bizim ileri görüşlü İlçe İdare Kurulu üyesinin haklı olduğu meydana çıktı.

Valimiz hiçbir olumlu iş yapmadan 954 seçimlerini bekledi. İl merkezinin tutumu ona umut vermişti ve hemen milletvekili adaylığını koydu. Kazanamadı ve giderkende bizim ilin adamı peşinden teneke çaldılar.

★

Çok söze ne hacet, rahmetli Menderesin Londra uçak kazasında ölen özel kalem müdürünün, İsmet Paşaya her gün muntazaman jurnal yetiştirdiği meydana çıkmamışmıydı.

Milletler arası casusluk tarihi İnsanlığınki kadar eskidir. Ama yurt içi casusluğunun mucidi galiba bizim memurlardır. Eskiden Sultan Hamide, daha sonrada DP.den CHP.ye ve CHP.den DP.ye casusluk yaptılar.

★

Büyükleri böyle olunca küçükleride ister istemez onlara uyacaktı.

DP. gününde tapu ve resim harçlarının arttığı günlerdeydi, bizim ilçede birgün tapu dairesine işim düştü. Daire biraz kalabalıktı, bende sıramı beklemeye koyuldum. Baktımki tapu memuru elindeki kalemi ve işi bırakmış köylülere dert yanıyor. Daha doğrusu nutuk atıyor: «**Şimdi şu muamele için eskiden olsa yüz lira vereeektin, halbuki şimdicik yüz yetmiş lira vermen gerekiyor. Bizim elimizden ne gelirki, zamda zam, herşeye Hükümet zam yapıyor. Milleti köylüyü düşünen kim? Allah köylülere acısın.**» Diyordu.

Oysa hiç kimse tapu harçlarının arttığını bile bilmiyordu, kimsede bizim tapucuya dert yanmamıştı.

Biz o zamanlar iki idealist kafadar onbeş günde bir, iki sayfalık bir gazete çıkarıyorduk. Aklımız sıra Türkiyeyi islah edecektik. Bir yandan DP. yi istila eden haşeratla, bir taraftan da yolsuz memurlarla savaşıyorduk.

Tapucu nutkunu bitirince, galiba sözlerinin etkisini ölçmek için dinleyenlere bir göz attı ve benide gördü. Görmesiylede bir takım acıklı ve komik hareketler yapmıya koyuldu.

Bu defada elindeki işi büsbütün bıraktı ayağa fırladı, «**Beyefendi**», dedi, «**Zatıaliniz**» Dedi, «**affedersiniz kötü bir maksatla söylemedim**» **falan** diye geveledi.

Telaşlanmayın dedim, «zatıali falan değilim, sizinle bir dakika hususi görüşecektim.»

Köylüler çıktı, kapıyı kapadım ve bu zavallı memura. dedim ki: «**Ben ne Millet vekiliyim, nede yetkili bir beyefendi, sadece bildiğiniz gibi bir köy çocuğuyum, eğer bir**

daha hangi partinin iktidarı olursa olsun aleyhine konuşmayacağına yemin edersen bu duyduklarım burada kalır, aksi halde ilk çıkacak gazetede seni teşhir edeceğim. Hem de şu kapıda şimdi bekleyen Köylüleri şahit tutarak.»

Tapucu canu gönülden yemini billah etti, ama böylelerinin yemininden ne olaki?

★

İyi memur, dürüst ve namuslu memur, vatanperver memur yokmu, elbetteki çook. Ama Türkçede güzel bir söz vardır: **«Bir boklu dana bir sürü sığırı boklar».** Oysa artık boklu dana bir değil, bin değil.

Çocukluğumda bizim ilde bir asker arabası görmüştüm. Bir Atla Katır koşuluydu, at doğru yola gitmek istiyordu ama katır bir tarafa asılıyordu. Bu yüzdende arabayı süren Asker, arabayı yürütebilmek için boşuna çabalıyordu, fakat ne mümkün.

Halk arabanın başına birikti, caddenin ortasında bir azim temaşa olduki sorma gitsin.

Devlet arabasını çeken Memurların şimdiki hali pürmelalini düşündükçe, o araba ve bir türlü arabayı yürütemeyip şapşallaşan asker aklıma gelir.

Siyasi iktidarlar eğer Devlet arabasını yürütmek istiyorlarsa atla katırı yanyana koşmaktan, daha doğrusu Devlet arabasına katır koşmaktan vaz geçmeliler.

- SÖZDE AYDINLARIMIZ -

ŞAİR Eşref : **«Maarif şimdi bizde meyvesiz bir eşcara dönmüştür»** Diye yakınmıştı. Türkçesi: Eğitim bizde meyvesiz bir ağaç gibidir, meyve vermiyor. Demektir. Bana kalırsa ağaç yalnız meyve vermemekle kalmadı, Zamanı İsmetin sayesinde şimdi kökünden de koptu.

Bizde Aydın kişi demek cebinde bir okul diploması olan adam, memur olan adam, yahutta bol paça pantalon, fötür şapka giyen kıravat takan adam demektir.

Oysa kişinin kafası, gönlü ahlâkı ve vicdanı aydın değilse ve hele kendisini tanımıyacak kadar Milletinden kopmuşsa, aydınlığı, kişiliği sadece bir diplomadan, yahutta geysiden ibaretse, o adama aydın kişi değil karton kişi, paçavra kişi demek lâzım.

«Bizde işyok, biz adam olamayız» sözü bizim aydın kişilerindir. Neden bizde iş yok, niçin biz adam olamayız diye soracak olursanız, parmağını uzatır Türk Halkını gösterirler. Bunun nedenini aramak için biraz daha eski geçmişi eşelemek lâzım. Tanzimatın aydını Frankofil'di, (Fransız hayranı) meşrutiyetin aydını Cermanofil'di. Bugünkülerin bir kısmı Amerika, diğer kısmı ise Rus'a âşıktır. Ama hiç birisi Türkofil değildir.

Senelerce önce yazdığım bir taşlamayı sırası gelmişken buraya aktarmadan geçemiyeceğim.

«SOYSUZ»

Maymun gibi taklitçi hele bakın şu ayı,
Hoşça kal'ı bırakmış ezberlemiş Bay bay'ı.
Akıl etmiş şimdide ille Coni olmayı,
Hoşa gitme uğruna laf etmiyor goy goysuz,
İstesin Avrupalı dördel yürür şu soysuz.

Hanımın dostları var bir alay dizi dizi,
Oğlan Kovboy kırması U.S. markadız kızı,
Lüks hayat diye diye dal dal olmuş boynuzu,
Halinede bakmadan Halkımızı beğenmez,
İnsan olmuş nasılsa böylesine Türk denmez.

Medeniyet bildiği mambo, viski ve cazdır,
Memleketmiş Milletmiş onca hava, pozrazdır,
Yağlı kemik kemirsin yüz etek öpsün azdır,
Anasına sövsünler yeterki o «Yes» desin,
Ecnebidir desinler bir araba ...k yesin.

★

Cumhuriyetin ilk yıllarında aydınlarımız değil ama, idarecilerimiz Türk Milliyetçiliğine biraz eğilir gibi oldular ama, bakınız nasıl: Evvelâ tarihin ilk çağlarında gelmiş geçmiş ne kadar millet varsa cümlesinin Türk olduğunu iddia ve isbata kalkıştılar, gülünç oldular. Asurluların, Sümerlerin, Elamların ve daha bilmem kimlerin halis Türk olduğunu iddia edenler, beri yanda babalarımızın babalarını, yani henüz hayatta olan Osmanlı dedelerimizi dibelek inkâr ettiler. Böylecede kelimenin tam anlamıyla

rezil oldular. Bu konuda kusurun çoğu tabii aydınlarımızındı, zira Hükümet zoruylada olsa yapılan saçmalıklara bilcümle aydın bilginlerimiz, aydın uzmanlarımız canu gönülden dört elle sarılmışlardı. Aydınlarımız fabrikada imal eder gibi yeni bir Türk Milleti yapacaklardı. Kimisi bu prefabrik milletin filozofulğunu, kimisi uzmanlığını, kimileride şairliğini yüklenmişlerdi. **«On yılda onbeş milyon genç yarattık,»** diyorlardı.

Artık Osmanlının ne toprağı, ne medeniyeti, ne şanı ve şerefi ve nede dini lâzımdı.

Nitekim Zamanı İsmette okuduğumuz kitaplarda Osmanlı padişahlarının tümü vatan haini Millet düşmanı idi. Peygamberimiz Hz. Muhammed ise bir arap filozofu olarak gösteriliyordu. İlk okulun son sınıfındayken bir arkadaşımız kalkmış öğretmene sormuştu: **«Öğretmenim Allah varmı?.»** Öğretmenimiz çok düşündükten sonra cevap verdi: **«Git babana sor bana sorma».** Oysa bu öğretmenimiz gayet dindardı. Ne varki, yaratıcıların şerrinden emin olmak için, kendisine geri kafalı yaftasının takılmaması için Allah var diyemiyordu.

Bizden önceki devrede, yeni Millet imalatçılarından olan bir baş öğretmen ise, ceplerini kınalı şekerlerle doldurur, okulun bahçesinde çocuklara: **«Allahtan şeker isteyin»** Derdi. Sabiler bağırırlardı, gökten şeker yağmayıncada, bu defa baş öğretmen kendisinden istemelerini söylerdi. Ve çocuklara avuç avuç şeker saçtıktan sonra: **«İşte gördünüzya ben varım ve istediniz size şeker verdim, Allah olsaydı oda verirdi, demekki yok».** Diye ders verirdi.

Köylü çocuğunu okula göndermiyor diye yakınırlardı, hoş mektepte yoktu ama, genede köylüler çocuklarını çalıştırdığı için okula göndermiyor, derlerdi. Oysa asıl se-

bep, o zamanki okulların imansız, Allahsız eğitimiydi. Türk Halkı haklı olarak: **«Çocuklarımızı gâvur yapacaklar»** Diyordu.

Korktukları kadarda varmış. Onbeş milyon genç yarattık diye türkü çağıranların, yarattıkları işte meydanda.

Bektaşinin demesi gibi, yarattıklarından utanmaları lâzım.

★

Egenin bir ilçesinde işlerim vardı, yaşlı bir köylü kadın işçilerimize yoğurt, yumurta, meyve vs. getirir satardı. Yalınayak, pejmürde bir kıyafeti, acınacak hali vardı. Getirdiği öteberiyide hep sırtında taşıyordu.

İşçilerime sordum **«Bu yaşlı kadıncağızın kimsesi yokmuki yayan yapıldak sırtında öteberi satıyor».** Kadınla ayni köyden olan birkaç işçinin verdiği cevap beni ürpertti, inanamadım. Sonra inceledim doğruydu, kadının biri yarbay rütbesinde bir subay, diğeride büyük bir kentimizin hatırı sayılı doktorlarından olan iki oğlu vardı. Birinci Dünya savaşında cepheden dönmeyen kocasının yokluğunu yavrularına duyurmamak için, tarlasını, tumbunu satmış, çocuklarını okutup ceplerine birer diploma koymuştu. Ve bu aydın oğulların anası yarı aç yarı tok, bizim işçilere sırtında öteberi taşıyordu.

★

Ankarada yaşlı bir komşumuz vardı, konu komşunun ianesiyle geçinirdi. Adamın uzun ve yamalı paltosunu, patlak pabuçlarını sürüyerek, oturup mola vere vere, oto-

büs durağından evine kadar öyle bir çıkışı vardıki, gördükçe içimden, şunu sırtlayıp Allah rızası için evine çıkarıvereyim. Derdim.

Biz o semte yeni taşınmıştık, derken bayram geldi, bayramın üçüncü yada dördüncü günüydü. Bu sefil komşumuzun kapısında bir hususi araba durdu içinden kürklü börklü, kadınla erkek, yanlarında Şehzadeler gibi nazlı ve giyimli çocukları indiler ve komşumuzun kulübesine girdiler.

Ben içimden. Eh... dedim, **«dünya iyilerin yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor. Yaşlı fakiri mübarek gün sevindirecek bir hayır sahibidir.»** Meğer ben hayâl kurmuşum, hususi otomobili, kürklü hanımı olan bu zatı muhterem o sefil ve perişan komşumuzun öz oğluymuş. Hem de sayılı bir Banka müdürü.

★

Köyden şehre geldiğimiz sene, oturduğumuz apartımanın Bodrum katında yaşlı bir kadın oturuyordu. Bir akşam sofrada bizim valide, bir hoş kederli, dalıp dalıp gidiyor. Neo ana nenvar dedim, sorma oğul, dedi. İyice meraklandım, anlattı: **«Altımızdaki kadın dedi, üçgündür aç.» «Bu ne biçim Memleket bu nasıl insanlar, ne iştir böyle»** Diyerek nediye köyden çıktık demiye getiriyordu. Lokmalar boğazımıza dizildi, anamın kederine beş fazlasile bizde katıldık.

Sonradan öğrendikki, Amerikada iyi para kazanan iki aydın oğul ile yine Ankaradaki Amerikalılarda yaşayan bir okumuş kızda bu aç kadının varmış.

Bir Avukat dostumun yazılıanesinde, yarbay diye hitap ettikleri bir adamcağızı sık sık görüyordum, ben yarbay diye lakap takılan bir gariban zannetmiştim. Zira, pejmürde üstbaşı, tıraşsız ve solgun yüzü, sefil haliyle parklarda, sokaklarda yatıp kalktığı belliydi. Meğer esahtan emekli yarbaymış, sosyetik hanımı ile aydın oğulları adamı evden kovmuşlar, Avukatta davası görülüyordu.

★

Cenneti Anaların ayakları altında arayan, Ata hakkı Tanrı hakkı diyen Müslüman Türk Halkı nire, aç anaların, sefil babaların tok ve aydın oğulları nire?

Türk Halkı erkek çocuğudur, çünkü evin hakimi çocukların babası erkektir. Aydın kişilerimiz kadın evlâdıdır, zira onlarda evin diktatörü kadındır, çocukların atasıda kadındır anasıda.

Bunun için aydınlarımızın çocukları babaları gibi bıyık değil, anaları gibi saç uzatıyor. Erkek gibi sert, mağrur ve kuvvetli olmaktansa, kadın gibi yumuşak, etli ve seksapel olmayı tercih ediyorlar.

Dikkat buyurulursa aydın çevrelerde hiç baba anne yoktur, herkesin anne annesi vardır. Aydın kendi anasına sahip çıkmıyor, başka bir deyimle aydının karısı kaynanasını evden kovuyor, kendi annesini getirip başköşeye oturtuyor. Eğer kovulan ananın kızı varsa oda gidip damadının çocuklarına anneanne oluyor. Yoksa yukarıda bahsini ettiğim, köylü anası gibi gücü yeterse sırtında öteberi satıyor nafakasını çıkarmıya bakıyor, yetmezse Hakim kararı ile oğlundan bir lokma ekmek koparmak için Mahkemelere düşüyor. Aydınlarımız, yakın gelecekte, anaya babaya nafaka mecburiyeti koyan kanun hükmünüde kaldırırlarsa hiç şaşmayalım.

Anadolu Halkındada kadın evin sahibidir, erkek evin içine karışmaz, kadın çocukların anası, yuvanın kutsal kurucusudur. Ama bu, ona erkeğini hor görmek, istediği gibi sokaklarda sürtmek, düzineyle dost edinmek hakkını vermez. Tam aksine o ailenin, evin şeref ve haysiyetini erkekten daha çok titizlikle korumayı bir vazife bilir. Eskiden, Türk, yedi sene, ondört sene Yemene, Rumeliye Asker giderdi. Kadın erkeğinin yolunu bekler, namusuna toz kondurmazdı. Türk akıncıları, bizim soysuzların çok özendikleri Avrupalı Şövalyeler gibi kadınlarını kilitli çelik donlara kapamıya ihtiyaç duymazlardı.

★

Karı koca aydın bir komşumuz vardı, ikiside tercüman olarak çalışıyor bol para kazanıyorlardı. Kadını sokakda görenler mutlaka başlarını çevirir peşinden bir daha bakarlardı. O kadar alımlı ve çalımlı. Erkekte öyle. Ama sabah daire vaktinden işten dönüş saatine hatta geç vakitlere kadar ,sokakta yada konu komşunun kapısında aç biilaç, bet beniz ayva sarısı iki çocukları vardı ki görenlerin yüreği sızlardı. Kadın erkeğin yerini almaya kalkışmış, kadınlıktan çıkmış çocukla, evlâtla ilgisini kesmişti. Erkek kadınlığa daha yakındı, ama oda kadınlığı beceremiyordu. Böylece iki yavrunun hali yürekler acısıydı.

Çalışan kadını kınamak hiç kimsenin aklından geçmez elbet. Çok eskiden beri TÜRK kadını tarlada, dağda bağda hatta çok defa cephede bile erkeğinin yanındadır. Kınanacak hal kadının kadınlığını unutması erkeğini erkek saymaması ve canı ne istiyorsa, günah, ayıp düşünmeden yapmasıdır.

Bu aydın kadında ne istiyorsa serbestçe yapabilmek

açıkcası istediği kadar çok erkekle yatmak için kocasiyla anlaştı resmen boşandılar. Bir evde yaşıyorlardı ama iki yerde ev kirası vermemek için. Kimin canı ne zaman isterse sarhoşluktan sallana sallana eve gelirdi. Yarı gecede yahutta sabaha karşı.

★

Zamanı İsmet böyle serbest kadınlar, böyle hür fikirli erkekler yetiştirmişti. Bereketki iddia ettikleri gibi **«on yılda onbeş milyon»** değil. Zira bütün çabalara rağmen Tanrıya şükür Türk Halkı pek az bozuldu.

★

Aydın politikacı ise bukalemin gibidir, zemin ve zamana göre renk değiştirir. Bizim Halk deyimi ile ve çıkarı için **«Eğerede gelir, semerede»**.

1950 seçimlerine gireceğimiz günlerde, bizde bir Aydın Aday köylüye şöyle nutuk çekiyordu: **«Arkadaşlar, köylü sırtına gömlek, ayağına çarık bulamazken, hastası ilaçsız ölürken, ölüsü kefensiz gömülürken, şehirlinin karısı, dudağına ruj, saçına Fransız parfümü sürmeden sokağa çıkmıyor.»**

O zamanki saf köylünün gözlerini yaşartan bu Aydın aday, Millet vekili olduktan sonra, köylü dayının yamalı gömlek ve çitili çarığında, şehirli hanımın ruj ve parfümünüde çoktan unutmuştu.

Bir başka Aydın adayımızda, gene aynı günlerde bir toplantıda, Millet vekilinin tarifini yapıyordu. Ona göre Millet vekili enaz kanun yapacak kadar aydın ve bilgili olmalıydı. Sözlerini bitirince, bir işçi ayağa kalktı ve ce-

vap verdi. İşçi demiştiki: **«sizin demek istediğiniz şu: Biz aydmız, kanımdan anlarız, bizi seçin. Halbuki Halk hakimiyeti bu demek değildir, Mecliste işçininde, çiftçininde, aydınmda temsilcisi olmalıdır.»**

İşçinin cevabı samimi ve ideal olmakla beraber, sadece bir rüyaydı ve biz bu rüyanın gerçekleşmesi için galiba daha çok bekliyeceğiz.

Aydın aday bozulmadı, tekrar ayağa kalktı işçiden özür diledi. Ben, Dedi: **«Yanlış söyledim, yahutta fikirlerimi lâzım olduğu gibi açıklayamadım, sözlerimden bizi seçin manası çıkıyorsa özür diler, beni uyardığmız için teşekkür ederim. Kavga ve tartışmalarımız bu çatının (Parti binası demek istiyordu) altmda kalmalı ve her zaman biribirimizi samimiyetle uyarmalıyız.»**

Dünyada bundan daha idealist bir aydın politikacı olabilirmiydi? Ne yazıkki bu yirmi dört ayar saf altın gibi aydın'ın bir sene sonra tenekesi çıktı. Aydın aday Millet vekili olunca, kapısına varan dertli köylüleri şöyle kovalanıştı: **«Lanet olsun sizede, sizin verdiğiniz reyede, verinez olsaydınızda almaz olaydım oyunuzu. Bıktım sizden.»**

Başka bir aydın adayımız ise, Millet vekili maaşlarını konuşuyordu. Hatırladığıma göre CHP. bu ödenekleri 800 den 1.200 liraya çıkarmıştı.

Aday: **«Yazıklar olsun kendi maaşlarını artırmaktan başka fakir halkın derdini düşünmiyenlere»** Diyordu.

Vaktaki ödenekler, 1200 den 3.600'e çıkarıldı, kendisine geçmiş sözlerini hatırlatmak nezaketsizliğinde bulundum ve: **«Hiç olmasa şeklen olsun bu karara nasıl muhalefet etmediniz.»** Diye sordum. Aydın Millet vekilimiz huylandı, kem küm etti **«Her külfet bir nimet karşılığıdır»** Dedi.

Hayır dedim, **«Görüyoruzki külfetler nimet değil servet karşılığıdır. Bizim bildiğimiz nimet, Atalarımızın deyimi ile, nanü nemek (Tuz ekmek) tir. Bu kadarı da az ama, onkatlı apartmanla, onbeş kürklü Nimet hanımda herhalde nimet değildir.»** Ve... elimden başka bir şey gelmediği için, Bağdatlı Ruhi gibi Yuh... dedim. Bağdadî Dünyaya ve Feleğe yuh demişti, ben ise aydın Milletvekilimize:

— YUH OLSUN —

Pis canını düşünen, gırtlağıyçin çalışan
Lüpçü başı başların en başına yuh olsun
Bir yandan borçlanırken yedi düvel gâvura
Maaş arttıranların maaşına yuh olsun.
Evladü iyal, diye sesi çıkmaz korkağın,
Evladına, eşine yoldaşına yuh olsun.
Bir lokma zakkum için dört kat olan alçağın
Anadan beleşcinin beleşine yuh olsun.
Kalellahu diyerek nutuk çeker yobaza
Böylesi münafığın ta haçma yuh olsun.
Köylü kardeş diyerek Aldatan o dürzünün
Kardeşine, nutkuna, tıraşına yuh olsun.
Kelepire konunca dünyayı gözü görmez
Leş kargalarının pis leşine yuh olsun
Siyaset, kiyaset der aklı b...a ermeden,
Telaşe müdürüdür, telaşına yuh olsun.
Burun ucunu görmez büyük adam geçinir
Üstelikte sırtır, ta dişine yuh olsun.
Hata yapar övünür, kaka yapar utanmaz,
Böylesi işgüzarın işinede yuh olsun.

1954

1950 den önce DP, sarı çizmeli, kasketli ve sokak kalabalığının partisiydi. Cebeci çayırlığında sık sık yapılan

mitinglerde, DP. nin ileri gelenleri, CHP. nin kendilerine takmış olduğu «**Sokak kalabalığı**» adını bol bol istismar eder, büyük bir öfke duyduklarını gösterirlerdi.

Gerçektende 950 seçimlerinde, çırayla Millet vekili adayı aradık. 954 de ise aydınlarımız toptan demokrattı. Bizim ilde aday adaylarının sayısı, 12 kontenjana karşılık tam otuz yedi tane aydın kişiydi.

Bunun sebebi gözüküp duruyordu: 950 den önce tehlike vardı, jandarma dayağı, Hükümet baskısı vardı. Millî şef kızabilir, serbest fırka macerasında olduğu gibi, gene particiliğe paydos diyebilirdi.

Aydın tedbirliydi, nesine lâzımdı, Jandarma dayağında gözü olanlar varsın Demokrat partili olsundu.

Halbuki 954 de, iş değişmişti, Şef korkusuda, jandarma dayağıda kalmamıştı. Demokrat partide şimdi dayak yerine yağma Hasanın böreği vardı.

Demokrat parti nimetler dağıtıyor, külfetler veriyordu (!). Velhasılı, vede sözün kısası adamı ağırlığınca tartıp satınalıyordu. Aydın için bundan daha güzel fırsat olurmuydu, kendisini göstermeli, Milletine hizmet etmeliydi.

Bununla beraber, aydınlarımızın Demokrat partiye olan sempatisi de pek kısa sürdü. Zira, 956 dan sonra yoklar ve sıkıntılar başlamıştı. Bizim aydınlarımız ise sıkıntıya hiç gelmezdi.

Çekilen o günkü sıkıntıların hiç olmazsa yarıdan yarıya Memleketin geleceği bakımından bir fedakârlık olduğunu bizim aydınlarımız düşünmek bile istemediler. Bizim aydın daima peşincidir. Sabahleyin Memlekete bir hizmet edecek olursa, bunun karşılığını akşama kese kâ-

ğıdı ile evine götürebilmelidir. Baraj, Fabrika, Liman, Yol. Bütün bunlar uzun vadelidir. O zamana kadar kim öle kim kala. Aydın'ın tekmil erzakı bol ve ucuz olsun, eti, sütü, patatesi bulunsun, karıcığının öteberi eksiği olmasın da, isterse elli yıl sonra bu memleket sahrayı kebir gibi kup kuru çöle dönsün.

Kim ne derse desin ben diyorum ki 960 ihtilalini bu öteberinin yokluğu ve ufak tefek sıkıntılar hazırladı.

Halk sıradağlar gibi yokluklara dört asır dayandı vede dayanıyor, ama aydınlarımız yokluğun en ufağına dört sene takat getiremediler.

★

Aydın fikir adamıysa, fikirlerini her şeyden önce kuruşlandırmaya bakar. Günün politik çirkefinden kurtulan ve çıkarcılığın üstüne çıkabilen, fikir ve ideal adına mücadele eden kaç aydın gösterebiliriz?

Aydın, gazete sahibidir, bakarsınız bugün muvafıktır, üçgün sonra koyu muhalif oluverir. Sebebini yoklarsanız, üçgün önce gazetesine verilen bol ilanın birazcık eksildiğini görürsünüz.

Bir başkasıda, dün amansız muhalifti, akşam sanki rüyasında babasını görmüştür, sabahleyin kop koyu bir muvafık olur. Altını yoklayın, sebep yine para ve menfaattır.

Menderesin dolu dizgin gittiği günlerde, (Tahsisatı mesture - Örtülü ödenek) ten bol ulufe aldığı için **«lütuflarınızdan dolayı minnettarlığımı belirtecek kelime** bulamıyorum, beni kelime iflasma uğrattınız» Diyenler, Yassı ada dranunda ihtilalcilere yaranmak için gönüllü figüranlık yaptılar.

O zaman tiksintimi şu dört satırla ifade etmiştim:

— BİZİM İTLER —

Kurt gelince sürüye sesi çıkmaz birinin,
Bakıyorsun her biri bir tarafta yal yiyor,
Başka ilde nasıldır bilmem amma velâkin,
Bizim köyde köpekler kurt gidince havlıyor.

★

Zındık olduğu halde, sırf müslümanlar arasında itibarım artsın, yazılarım okunsun diye dini makaleler yazan, kozmopolit olduğu halde modaya uyup Milliyetçi geçinen, gece gündüz şarabın başından kalkmayıp mürşidi kâmil olan, sosyalist olup liberalizme medhiyeler dizen, yedi göbekten sömürücü bedavacı ve lüpçü olduğu halde emekçilerden yana ve aşırı solcu geçinen, başkalarının fikrini çalıp kendisininmiş gibi pahalı pahalı satan, fikir adamı ve aydın bizden başka dünyanın neresinde vardır?

★

Urba aydınlarımızın cesaretide kayda değer. Atatürk'ün gününde Ertuğrulun oğlu Osmandan, son padişah Vahdettin'e kadar hepsine hain diye küfredenler, herşeyin Atatürkle başladığını iddia edecek kadar aşırı davrananlar, İsmet Paşanın zamanında onun pul ve paralardan resimlerinin kaldırılmasına korkularından ses çıkaramamakla kalmadılar, bu defada İnönünün herşey olduğuna dair kasideler yazdılar.

★

Bundan birkaç gün önce eski bir işçim, benden sıvacı olduğuna dair bonservis istedi. Ne yapacağını sordum, bir Bulgar firmasının Türkiyeden Libyaya işçi götürdü-

günü, kendisininde gitmek istediğini anlattı.

Evet... dünkü reayamız, domuz çobanlığından başka birşey bilmeyen Bulgar bile kalkmış, ta Libyada iş yapıyor.

Amerikalı, ingiliz, fransız, italyan, holandalı Türkiyede işler yapıyor, servetler aktarıyor. Bizim aydın'ı İstanbuldan Muşa, Vana hatta Sivasa tayin ettinizmi ya bir muhalif gazeteye koşup: **«Beni sürgün ettiler»** diye feryadı basıyor, yahutta soluğu Danıştayın kapısında alıyor.

Dünyada bizden başka, avuç içi kadar yurdunu şark, garp diye ikiye bölen varmıdır?

İşçilerimiz Avrupaya, hatta Avusturalyaya gidiyor ve senede bir buçuk milyara yakın Memlekete döviz getiriyorlar. Eğer aydınlarımızın sahtekârlıkları olmasa bu miktar iki buçuk milyarda olabilir.

Aydınlarımızda Amerikaya gidiyor, ama yurda döviz getirmek için değil, ya Coniye hısım olmak için, yada pis canının rahatı için bir kolayını bulup Amerikan vatandaşı olmak için. Aydınlarımızla Halk arasındaki farkı gördünüzmü?

Geçen sene Sağlık Bakanımız Avrupaya, Amerikaya doktorlarınızı çağırmaya gitti. Anadoluda, öz yurdunuzda size ihtiyaç var, gelmeniz lâzım, diye yalvardı. Kaç kişi geldi?.

İşte buda aydınlarımızın vatanperverliği ve millet severliği.

Böyle sözde aydın ve okumuşlarla Türkiyeyi şu, yada bu yolla kalkındırma azminde olanlara Tanrı yardımcı olsun.

Bu sözde aydınların ifsat etmiyecekleri dava, berbat etmiyecekleri sistem yoktur.

SARI BİNA – PARTİ

PARTİ denince bizim İlçe Halkının aklına, bahçesi muntazam duvarla çevrili, Kayabeyin kahvesi karşısındaki sarı bina gelirdi. Partinin ne olduğunu, ne işe yaradığını, içinde kimin ne yapıp ne ettiğini kimseler bilmezdi.

İlçemizde tuğla ve çimentoyla yapılan, damına marsilya tipi kiremit döşenen tek modern yapı bu sarı binaydı. Hükümet konağı yoktu, PTT yoktu, okul yoktu. Hele hastane hiç yoktu. (1) Ama, işte bu Parti denilen sarı bina yepyeni, gıcır gıcır ve bir taneydi. Demekki parti Hükümettende, okuldanda, sağlıktanda velhasıl herşeydende önemliydi.

Fakat dediğim gibi, bu kadar önemine rağmen ne işe yarardı? Buna bizim aklınızın, bilgimizin gücü yetmiyordu. Birde Parti Reisi derlerdi. Benim aklımın erdiği günlerde Parti Reisi, ilçemizin tanınmış ailelerinden birinin büyüğü idi. Ve galiba senelerce bu ad hep onda kaldı.

Adam cahildi, yani okur yazar değildi, ama kalın ve pahalı kumaştan paltosu, yine ayni cins kumaştan kasketi, gösterişli yürüyüşü ile işbu Parti reisliğini bihakkın ifa ettiğine canu gönülden inanmış gibi bir çalımı vardı.

Parti eski ahşap binadan sarı binaya taşmdığı za-

(1) Bunların hepside akşap ve külüstür binalarda kiradaydı.

manda bu adam gene Parti Reisiydi, ama yeni binaya pek sahiplendiği görülmezdi. Şimdi, yeni binanın sahipliğini daha çok ilçenin Kaymakamı yapardı.

Bu kalın şapkalı Reis bir sene bir marifette işledi, kendi kafasındanmı çıkardı bu marifeti, yoksa sarı binanınmıydı bu marifet orasını bilemiyeceğim.

Olay şuydu: Her sene Samsundan 19 Mayıs bayramına Ankaraya ulaştırılan hudut toprağı bizim ilçeden geçerdi. İlçenin bir hududundan öbür sınırına kadar toprağı koşturmak, ya ilk okulun son sınıflarında okuyan güçlü kuvvetli çocuklara, yada kasabanm gençlerine düşerdi. Toprak koşturmanın en şerefli bölümü ise, kasabanın içinde olanıydı. Bir sene toprak kaçırma işi yine törenle yapılıyordu. İlk okul son sınıf öğrencilerinden tazı gibi sür'atli bir çocuk, sırası öylemi denk geldi, yoksa bu tertibi yapanın tercihimiydi, toprağı ilçenin içerisinde koşturdu ve çokta alkışlandı.

Ne varki çocuk Çerkezdi ve Çerkez oluşuda kalın şapkalı parti Reisinin bir yerlerine battı.

Toprağın huduttan hududa koşturulmasını İnan isimli bir hanım öğretmen düzenlemişti. Bu hanım cidden cesur, otoriter ve erkek gibi bir şeydi. İri yarı, cüsseli ve siyaha yakın esmer.

Bizim ilçede o günlerde kadın öğretmen, kadın memur pekaz bulunurdu. Kolay değil, sokakta kadın görmemiş bizim oranın efeleri birde kafayı çektilermi yüzü açık gezen kadınlar için epeyce bir belâ sayılırlardı. Ama İnan öğretmenin yanından kabadayılar yere bakarak geçerdi. Hem bir erkeği rahatlıkla dövebilecek kadar güçlüydü, hemde tabanca taşıdığı söylenirdi.

Parti Reisi Çerkez oğlunun bu şerefe konmasını bir türlü hazmedemedi ve tören meydanında İmam (Halk İnan diyemez İmam derlerdi) öğretmenin üstüne vardı. Aklı sıra öğretmene bağıracak, herkesin karşısında azarlayıp hem parti Reisliğinin ne kadar önemli bir iş olduğunu gösterecek, hemde görüp duyanlara **«Eferim»** dedirtecekti. **«Hanım hanım»** Dedi. **Türkler kırıldımıda bir Çerkeze Kazanın içinden toprağı daşıttın.»**

Öğretmen reise yaklaştı, ağzını doldurdu, ta gözünün içine tuu... diye tükürüp ekledi: **«Alçak herif Çerkez kim, Türk kim?»** Reis gözünün içine gelen tükrüğü elinin tersiyle sildi, yerinde sallandı ve: **«Ben sana gösteririm kahpe»** Diyerek postaneye doğru koştu. Halkın arasında bir dalgalanma oldu, yer yer tartışmalar başlamıştı **«Neden Çerkezdi» «Niçin Çerkez olmasınmış».**

Cesur İnan yüksek sesle bu tartışmalarıda önledi, Halkı yatıştırdı, yoksa nerdeyse bir arbede olacaktı. Reise gelince, o postaneden kim bilir nereye ise oraya telini çekti.

Bir iki ay sonrada öğretmen ilçemizden alındı.

Daha sonra Reislik ve Reislikle birlikte sarı binanın sahipliğide kara Haşime geçti. Bu da İlçenin eşrafındandı ama, iyi bir tahsili, keskin zekâsı, işlek bir kafası vardı. Ne yazıkki super zındıktı ve bu yüzden onu Halkın sevmesine imkân yoktu.

Bu kitabın başka bir bölümünde Allahın yokluğunu isbat için okul çocuklarına avuç avuç şeker saçtığından söz ettiğimiz okul Müdürü bu zattı. Daha sonra bir İlde sanat enstitüsünün hem kurucusu, hemde Müdürü oldu. Derken her ne sebeptense emekliye ayrılıp geldi sarı binaya oturdu.

Sarı bina ne denlü kişilerin elindeydi, bunu belirtmek için işbu Kara Haşimden biraz daha bahsedeceğim. Kara Haşimin kafası işliyor dedikya, 1950 seçimlerine yakın, tam onikiye çeyrek kala sarı binadan çekiliverdi. Ama geç kalmıştı. Bütün gücümüzle D.P. ye Milletvekili adayı olmasını önledik.

(Ben şahsen hata ettiğimi şimdi kabul ediyorum.) Ve... Kara Haşim mebus olamadı.

Aradan bir sene geçince Kara Haşimin delirdiğini iddia edenler oldu. Tozutmuş olabileceğinin alametleride şuydu: dünkü zındık şimdi elinde 99 luk tesbihi hiç bırakmıyordu, oturduğu yerde, gezip dolaştığı yerlerde dudaklarıda kıpır kıpırdı. Belliki durmadan zikrullahla meşguldu. Artık beş vakit namazınıda hiç sektirmeden cemaatla eda ediyordu.

Dahası var. Kara Haşim yalnız dindar olmaklada kalmamış, tarikatada intisap etmişti. Bizim oralı ünlü bir Şeyhin gözde müritlerindendi.

Eh... diyordu, kimileri. **«Allah insanın sonunu iyi getirmeli Kara Haşim hidayete erdi emme iyi erdi».** Kimisi de: **«İkinci seçimlere hazırlanıyor»** Diyordu.

Kara Haşim ikinci seçimlere girmedi, mebusluk peşinde de koşmadı. Ama ahir ömründe bir iş daha yaptıki, galiba ömrü billah yaptığı işlerin en tatlısı buydu.

Kara Haşimin hiç çocuğu yoktu, karısıda aniden ölüverdi. Haşim bütün dükkânlarının, evlerinin tapularını üzerine aktarmak şartiyle 16 yaşlarında İlçenin en güzel kızlarından birini aldı. O zamanlar Kara Haşim altmış beşini geçkindi. Camiye yakın olan bir evini de, bizim oralı bir âşığın:

Seni soran benden sorsun
Saranlar zekâtın versin.

demesi gibi güzel gelinin zekâtına karşılık olarak camiye bağışladı.

Aradan çok geçmeden ve Kara Haşim onaltılık körpe gelinin tadına doyamadan, eskilerin deyimi ile, **«dari bakaya göç eyledi.»** Türkçesi ölüverdi.

Biz yine gelelim sarı binaya :

Sarı bina bize göre bir yeni yapıydı, ne işe yaradığı kadar, içinide merak ediyorduk. Kasabanın tek caddesi üstünde olduğu için, herkes her zaman önünden geçerdi. Başımızı çevirir sarı binaya bakardık, mevsim kış ise kalın perdeli pencerelere boşuna bakmış olurduk. Ama yaz ise, girişteki terasta, örtülü masalarm başın'da ve gıcır gıcır yeni sandalyelerde, memurların oturduğunu, çay içerek geleni geçeni seyrettiklerini, yada tavla oynadıklarım görürdük.

Bazan her köyden bir kişi demeyim ama, üç beş köyden bir zengin köylününde bu terasta yer aldığını görmek mümkündü. Genellikle Memurların ahbabı (yada arpalığı desek daha doğru olacak) olan köy ağaları, sıfırla tıraş olmuş başlarını açar, sandalyaya kurulur, **«Bakın biz nerelerdeyiz, kimlerle oturuyoruz»** der gibi kemali azamet ve gururla caddeden geçen köylülere çalım satar otururlardı.

Hatta orada oturduklarını görmesini çok arzu ettikleri birileri iyice bakmadan geçecek olsa, ayağa kalkar **«Ula Alefendi neördün»** (Ne yaptın) diye yüksek sesle bağırmak cesaretini bile gösterirlerdi. Tabii mühim olan Alefendinin ne yaptığı değil, Alefendinin kendisini orada otururken görmesiydi.

Sarı bina Kaya beyin kahvesi karşısındaydı. Bir gece bu kahvede pencere kenarında oturuyorduk. Bizim

ihtiyar heyeti bir iş için ogece İlçede kalmak zorundaydı, bende yanlarındaydım. Sarı binanın güzelliği üstündeydi, pencerelerinden lüks lambasının bem beyaz ışığı caddeye taşıyordu. İçeridende, ayakta dolaşan, oturan başlar farkediliyordu.

Baktım bizim yaşlı köylülerin gözü hep orada. İçlerinden: **«Şu büyük adamların, yani Kaymakam, Hakim vesair zevatın oturdukları partiyi bizde bir görsek»** diye geçirdikleri belliydi.

Haydin dedim, partiye gidelim. İhtiyar heyeti yüzüme dikkatle baktılar. Muhtar: **«Ne yapacağız partide»** Dedi. Hiç dedim, otururuz. Yasak değilya bazan köylülerde gidiyor partiye. Muhtar: **«Bizi içeri bırakmazlarsa içimize dert olur. İyisini gitmeyelim oturun oturduğunuz yerde»** Dediysede, ben israr ettim, razı oldular, kalktık sarı binaya varmak üzere caddenin karşı tarafına geçtik.

Bahçe kapısından girdiğimizde adet olduğu veçhile bizim köylüler şapkalarını çıkarıp koltuklarına çaldılar.

Bende onlara uydum. Ben önde onlar peşimde dört basamak dış merdiveni çıkıp kapıya yöneldik.

Yalnız olsam neise ama, yiğitlik taslayıp önüne düştüğüm bu yaşlıların yanında mahcup olmak korkusu beni heyecanlandırıyordu. Bununla beraber cesaretimi toparlayıp, tevekkültüalellah diye kapıya dayandım. İçeri girdik, büyük salonda kimsecikler yoktu. Ama kapının açıldığı, memurların oturup oyun oynadıkları odadan duyulmuş olmalıki, Kara Haşim karşımıza çıktı. Olanca güler yüzlülüğüyle: **«Oooo... buyurun Topaçlılar hoş geldiniz, safa geldiniz, şöyle yukarı buyurun rica ederim».** Kara Haşim teker teker ellerimizi sıktı, oturduk. Hal hatır sor-

du. **«Ne içersiniz ne emredersiniz.»** Dedi. Bizim köylüler: **«Kahveden kalktık sağolun bir şey içmeyeceğiz».** Dedilersede, olmaz vallahi dedi Kara Haşim. **«Bin yılın bir başı teşrif ettiniz bir şey ikram etmiyelim olurmu hiç».** Kara Haşim gerçektende çok iltifatlar ediyordu.

Çaylar ısmarlandı. Kara Haşim sandalyesini Muhtarımızın yanma çekti, gayet samimi bir tavırla elini omuzuna koyup: **«Eee.. Çerkez beyleri sormak ayıp olmasın, bir emrinizmi var, ne has, yoksa yolmu şaşırdınız.»** Dedi.

Kara Haşim sormakta, hatta şaşmakta haklıydı. Zira kim cesaret ederde sarı binaya kim girebilirdiki. Hem bütün büyük adamların toplu olarak sarı binada bulundukları bir sırada. Bizim Muhtarda: **«Estağfurullah, emir ne haddimize Haşim efendi, binanızı bir görelim, sizleri ziyaret edelim dedik.»** Diye cevap verdi.

Çaylar içilip biraz daha sohbet edildikten sonra, Kara Haşim müsaade rica etti. **«İçeride biraz işim var, kusura bakmazsınız, burası sizin kendi evinizdir siz oturun».**

Diyip oyun masasına döndü.

Az bir zaman sonra, benimde hocam olan okul öğretmenlerinden birisi memurların odasından çıkıp yanımıza geldi.

Kendisine bizden ötürü bir görev verildiği belliydi.

Çünkü bir angaryaya koşulmuş gibi memnun olmayan bir yüzü vardı. İstemiyerek bir **«hoş geldiniz»** dedikten sonra: Ağalar, dedi, **«kahvenin ücreti çay kahvedir. Burada oturmanın ücreti ise okunanı dinlemektir. Şimdi size bir kitap okuyacağım iyice dinleyin.»** Ve hatırladığıma göre, Turan Aziz Beler'in **«Görgü»** isimli adabı muaşeret kitabını okumaya başladı.

Bir büyük nasıl ziyaret edilir, kime ne hediye götürmek uygundur, kırmızı karanfilmi, beyazmı. Sokakta bir büyüğe raslanırsa nasıl selam verilir, selam için fötr şapkanın neresinden tutup kaldırmak lâzımdır. v.b.

Dışarı çıktığımız zaman bizim Muhtar kendi kendine konuşur gibi: **«İngiliz kaşığı ile Fransız b...u karıştırmak işte buna derler».** Diyordu.

Muhtarın yerden göğe kadar hakkı vardı, bu benzetişte tamamen yerindeydi. Evvela bu Parti ne demekti, sarı binanın yeri ve nedeni neydi. bize bunu öğretmeleri hiç olmazsa kısaca söylemeleri lâzımdı. Zira bizim asıl merak ettiğimiz konu buydu.

Mahkemede dava görülür, Kaymakama dilekçe verilir, postahaneye mektup atılırdı. Ya bu sarı bina neye yarıyordu? İşte bizim merak ettiğimiz buydu. Oysa onlar bize karanfilden, fötr şapkadan söz ediyorlardı. Sanki biz ömrümüzde karanfil görmüşüz, yada fötr şapka giymişiz gibi.

Haydi, diyelimki köylünün, yeni deyimle bilinçlenmesini istemiyorlardı. Partinin ne olduğu, ikinci bir parti kurmak hevesi doğar korkusuyla açıklanmak istenmiyordu. Hiç olmasa, patates nasıl ekilir, domates ne biçim dikilir bunu bari anlatsalardı.

Ve... 1950 seçimlerinde bizim orada öyle gülünçlü olaylar olduki senelerce unutulmadı. Şairin: **«Güleriz ağlanacak halimize.»** Demesi gibi bu olaylara anıldıkça senelerce güldük.

★

Büyükçe bir Türkmen köyünde seçim yapılıyordu. Muhtar CHP. li, onun rakibi ise DP. li idi.

1946 seçiminin aksine gizli oy açık tasnif esastı. Muhtar, rakibi DP. liye: **«Erkeksen geçen sefer olduğu gibi açık açık seçim yapalım, neymiş kahpe avratlar gibi gizli iş yapıp aşikâre doğurmak»**. Diye meydan okudu. DP. li aşağı kalırmıydı. Bu bir erkeklik meselesiydi, öyleya.. kimin kimden ne korkusu vardı?. Herkes dilediği tarafa irc-yini vermekte serbest değelmiydi?. Hem İsmet Paşadan korkacak adam olsa meydana atılıp halkın önüne düşermiydi.

«Ulan yapalım» Dedi. Ve er gişiler gibi açık açık bir seçim yaptılarki, felek maşallah dedi. Hemde irey pusulalarını bir birinin gözüne kaka kaka.

Gel gelelim, bizim Türkmeneiklerin erkeklik dedikleri bu helal seçim iptal edildiği gibi, sandık Kuruluda toptan hapsedildiler.

★

Buna benzer bir çok olaylar var, ama en gülünç olan biriside şuydu:

28 evlik üç orman köyümüz vardı. 14 mayıs 1950 günü bu köylerden bir seçim sandık kurulu oturmuş uzun uzun düşünüyor, aralarında tartışıyorlardı. Mesele şuydu, seçim bitmiş, saat gelmiş, sandık açılıp oylar sayılmıştı.

Tamamı tamamına 60 oy DP. ye, 8 oyda CHP. ye çıkmıştı. DP. ninde, CHP. ninde Milletvekili adayları on ikişer kişiydi. Sandık Kurulu 60 oyu 12 DP. li adaya bölüştürdü, tam beşer oy düştü. Aday başuia 5 oy. Bir daha hesap ettiler, tekrar tekrar taksim işlemini gözden geçirdiler, hatta okur yazar olmayan kurul azaları, kimi kafadan, kimiside parmaklariyle hesap etti, hesap doğruy-

du. DP adaylarına beşer oy düşüyordu, bunun yanlışı, manlışı yoktu. 12 kere beş tam altmış ediyordu.

Şimdi sıra CHP. nin oylarını taksim etmiye gelmişti. Sandık Kurulunda bir tane Türk Hava Kurumu tahsildarı, birde köy kâtibi vardı. Bununla beraber, 8 oy'u 12 aday'a taksim etmenin bir türlü yolu bulunamıyordu.

Tahsildir: **«Kardaşım bu ireylerin bir bölünme usulu vardır, hatta ben bir yerde okunuştum emme, kafa dediğin şey yavanoğlunun samanlığı değelki basa basa doldurasında doldurduğun gibi kala, unuttum gitti. Hem 19 köyün teyyare hesabı, ondan sonra bilmem ne hesabı adamda kafamı kor?. Meselâ bir lira yüz kuruştur, bir metre yüz santimdir, bir kuruş kırk paradır vede yüz santimdir. Bunları ha diyince her mektepli bilmez velâkin ben biliyom. İşte bunun gibi bir ireyde, onmu, yirmimi, kuruş yahutta santim gibi bir şey olacak. Dediğim gibi unuttum gitti, unutmasam beş dakikada taksimini yapar çıkardık.»** Dedi.

Köy Muhtarı söze karıştı: **«Evet doğru, bir okkanın dörtyüz direm olması gibi bir ireyinde birkaç direme bölünmesi lâzım».**

Kitapları tekrar karıştırdılar, fakat bir reyin kaça bölünmesi gerektiğine dair bir şey bulamadılar. Köy Kâtibi söz aldı: **«Yahu bu adamlar emmede kafasız, herşeyden evvel bir ireyin kaç parça olduğunu yazacakları yerde bunu yazmamışlarda bir sürü lazımsız şeyler doldurmuşlar, oku oku hep boşuna, dipsiz kile boş ambar».**

En sonunda şu karara vardılar: kimbilir belkide ireyler parçalı değeldi. **«Bir ireyin kıymatı ne olaki parçası ola».** Dedi Muhtar. En iyisimi baştan aşağıya doğru CHP. adaylarına yettiği yere kadar birer oy yazacaklardı.

Bu hesapça 4 kişi açıkta ireysiz kalıyordu. Muhtar **ula** dedi, **«şu Sürer beğe yazık oldu, Halkcıların içinde en değerli adam bu olduğu halde listenin en alt başına yazmışlar.»** Tahsildar: **«Ne yapalım taliine küssün bizim elimizde ne var, rey çıktıda bizmi saklıyoruz. Köylü vermedi».** Muhtar yine hayıflandı, **«ayıp olacak bilsek hiç olmasa 4 irey daha verirdik böylece Halkçılarda köyümüzden birer rey almış olurlardı.»** Kâtip: **«Doğru bizim içinde kolaylık olurdu».** Dedi.

Bu minval üzere listeleri doldurdular, altını imza edip mühürlediler, torbaya koyup onunda ağzını bağlayıp mührü bastılar ve sırtladıkları gibi gece, mece demeden İlçenin yolunu tuttular.

Birazda keyfleri yerindeydi, çünkü CHP. müşahidi de dahil olmak üzere hepside DP. nin kazanmasına içlerinden seviniyorlardı. Tahsildar: **«Ben mamürüm ve hemide İsmet Paşanın ekmeğini yiyorum emme başına çalınsın ekmeği, aslım köylüdür. İnşallah sizin köy gibi her yerde Demrikırat kazanmıştır».** Diyordu.

Tahsildarın dileği kabul olmuş her yerde demirkırat kazanmıştı, ama herkes gibi bunun bayramını yapmıya vakit bulamadan daha ikinci gün bizim sandık kurulunun tamamı tutuklanıp hapse tıkıldılar.

Daha ne olduğunu anlamadan, göz açmıya vakit bulamadan İl Ağır Ceza Mahkemesine yollandılar. Suçları seçim sonucunu değiştirmek, reyleri saklamaktı.

Bir kaç gün sonra Ağır Ceza Mahkemesine çıkarıldılar. Bi ravukatları bile yoktu. Halk Partili Avukatlar, bu davaya bakmayı partilerine bir ihanet saydığı için vekil durmadılar. Demirkıratlı avukatların ise keyflerinden vekil duracak halleri kalmamıştı. Hem, **«Ne diye suç işledi-**

ler varsın cezalarını çeksinler, akdları başlarına gelsin.»

Diyorlardı.

Suçlular, birkaç gün sonra Mahkeme kurulunun karşısına sıralandılar. Savcı iddianamesini okudu, epeyce yüklü bir ceza istiyordu. Fakir köylüler yarı anlar, yarı anlamaz iddianameyi dinlediler. Sonra yargıç kendilerine sordu:

— **«Söyleyin bakalım, DP. nin ve CHP. nin oylarını neden zapta olduğu gibi yazmadınızda sakladınız?.»** İçlerinde genede Tahsildarın ağzı laf edebilirdi. Onun için o konuştu:

— **«Reis beğ biz rey mey saklamadık. Müsade buyurun işin aslını olduğu gibi anlatayım. DP. ye sandıktan 60 rey çıktı, 12 milletvekili adayına bölüştürdük beşer oy düştü, olduğu gibi yazdık. CHP. ye gelince, onada tamamı tamamına ve nebir eksik ne fazla 8 rey çıktı, sen olsan bunu 12 aday'a nasıl bölüştürürsün? Reyin parçası yok ki, bizde baştan aşağı sekiz kişiye birer rey yazdık. Geriye kalan 4 kişiye rey kalmadı. Kalmadıysa bu bizim suçumuz değilki, Köylünün kabahatı, fazla rey vermediler, vermeyince biz ne yapalım?. Zorunan alacak, yahutta rey yaratacak halimiz yokki.»**

Mahkeme üyelerinin bir kısmı kendini tutamayıp açıkça güldüler. Savcıda belli etmeden gülümsedi.

Reis öbürlerine döndü sordu, onlarda aynen böyle anlattılar. **«Bizim ne suçumuz var, Halk, Halk Partiye irey vermediyse ceremesini bizmi çekeceğiz.»**

Reis: — **«Budalalar, DP. ye 60 oy çıktıysa ne diye taksim ediyorsunuz, bütün adaylara 60 şar oy yazacaktınız. Halk Partiyede aynı şekilde 8 er oy yazmanız lâzımdı.»**

Muhtar lafa karıştı: **«Elini öptüğüm İreis beğ, biz nebilek, öyle olacağım, biz köylüyük, İreyleri yemedik, içmedik, olduğu gibi torbaya koyup kazaya geldi. Dutamadı (Tutanağı) yanlış yazdığımız anlaşılınca yeniden yazalardı altını imza ederdik olur biterdi.»**

Reis eğildi azalarla fısıldaştı ve Jandarmalara döndü: **«Serbest bırakın bunları».** Ve ekledi: **«Suç bunlarınmı canım, kendilerine ne öğretti, ne bilsinler. Haydi oğlum işinize gidin.»**

Evet... tuğla ve çimentonun karışımından yapılan, İlçemizin ilk ve tek olan binası ve onun sakinleri sözümona senelerce icrayı faaliyette bulundular, ellerine geçen tek tük köylülere Turan Aziz Beler'in adabı muaşeret kitabından pasajlar okudular ama, köy Muhtarlarına, hiç olmasa memur diye çalıştırdıkları tahsildarlara bir «oy» un kaç parça olduğunu öğretmemişlerdi.

- SAĞLIK -

«Allah hekimle Hakime düşürmesin»

ÖNCE Hekimi anlatalım. Bugünkü modern doktorluğun babası, bundan 950 yıl önce yaşayan İbni Sina isimli bir Türktü derler. Bundan aşağı yukarı 300 sene önce İngiltere kıraliçesi Kanuni Sultan Süleymana elçisini göndermiş; «İngiltere Halkı cüzzamdan kırılıyor bize doktor gönderin.» Dileğinde bulunmuştu. Avrupanın ilk hastahanesi olup, atalarımız tarafından inşa olunan Darüşşifa binası Edirnede, harabeye yüz tuttuysada hâlâ ayaktadır.

Bunlar övünebileceğimiz birer gerçektir, ama benim ve herkesin bildiği vede utanılacak bir gerçek varki, oda, bundan otuz sene önce Zamanı İsmette Anadolu Halkının Doktorsuz, ilâçsız ve hastanesiz hergün beşer, onar kırılmasıdır.

Ben ilk okulun üçüncü sınıfına gittiğim sene İlçenin bazı köylerinde bir salgın hastalık olduki, Azrail orakla değil tırpanla biçti. Ç., K. ve İ. köylerinde günde 8 cenaze, 10 cenaze.

Kırgın diğer köylerde daha yavaş gidiyordu, kimi köylere ise Tanrının bir lütfu olarak sıçramamıştı (Meselâ bizim köye). Hükümet tek tedbir olarak galiba bu köy-

leri karantina altına almış, ölüme: **«İşte bu köyler senin olsun daha fazlasına el atma»** der gibi, Halkı kırgına terk etmişti. Kırgın epey devam etti. Dadaloğlunun dediği gibi, ölen öldü kalan sağlar bize kaldı. Yol vergisi, ağnam vergisi ödemek, gerektiğinde cephelere koşup şehit olmak için.

Ogünlerde muska, üfürük, tekke, ziyaret, ocak şiddetle yasak ve cezayı gerektiren suçlardı.

Halkı kınamak için, Halka kusur bulmak için bahane arayanlar, köylü hastasını doktor yerine hocaya götürürülyor, ilaç yerine muskadan, üfürükten şifa bekliyor, diyerek dehşetli devrimbazlıklar yapıyor, makaleler yazıp yakınıyorlardı. Sanki Doktor vardı, ilâç vardıda halk beğenmiyordu.

Köylünün ise Allahtan başka, (Hükümet hariç) bir çok derman kapısı vardı. Felçliler, nüzüllüler, Coğulu dedikleri bir alevi yatırında tedavi olurlardı. Kuduz için Abdallı ocağının, sarılık için Döllük ocağının toprağı ilâçtı.

Bilcümle iç hastalıkları için Karababa ziyaretine baş vurulurdu. Sıtmayı, romatizmayı en iyi bağlayan deli Abtulla hocaydı. Ne varki bu hoca keçileri kaçırdığı zaman, sıtmayıda, romatizmayıda bağlamak istemezdi, eşref saatine denk getirmek şarttı. Derma dediğimiz hafif egzemayi etrafını kopya kalemiyle çizip üstüne bir şeyler yazmak suretiyle, aşağı yukarı yarım hocalar bile tedavi edebilirdi.

Uzun seneler dert çeken yatalak olan hastalar ise, daha uzaklara, meselâ ta Maraşa yakın bir yerde yatan, Battal Gazinin babası Melik Gazi türbesine, yahutta Sivastaki Abdülvehabi Gazi türbesine giderlerdi.

Adak isteyen, tekke ve ziyaretler dışında daha ucuz

ve Halkın kesesine uygun ilâçlarda vardı. Meselâ deniz geçmiş ve deniz görmüş adamın tükrüğü, güvercin kakası, köpek eti, ala karga eti, üzerlik otu tütsüsü v.b.

Kışın soğuklar, kar, dipi bastırınca, gıda alamıyan, ısınamayan köy çocukları boğmacadan sapır sapır dökülürdü. Bu gibi hastalıklar için, Anadolu Halkının bir takım maddi ve pratik tedavi usulleride vardı. Boğmaca için uygulanan çare bu konuda bir örnek olabilir. Küllüğün (kültepesi) altı delinir, tünel gibi bir geçit açılırdı. Çocuklar, üstlerine tepenin çökmesi ihtimâlîne aldırmadan hergün beşon defa buradan geçirilirlerdi. Daha şiddetli ve acil hallerde ise çocuğun başının tam ortası tıraş edilir ustura ile çentilip kan alındıktan sonra tuzlu koyun kuyruğu basılırdı.

Bademcik iltihabı için en iyi tedavi usulü, ikiz doğurmuş olan kadınların, bademcikleri şişen çocuğu eteğiyle boynundan asması ve bir kaç kere bunu tekrarlamasıydı. Böylece, dıştan tazyik gören iltihaplı bademcikler patlar, beş on güne kadar da iyi olurdu.

Bundanda iyi olmayanlar ameliyata baş vururlardı. Şöyleki: Bizim köyün yegâne doktoru, 90 yaşlarında olup dip diri ninesi Anşe (Ayşe) Kadın, çocuğu bir şey vererek kandırır ağzını açtırırdı. «**Boğazına bakayım**» derdi. Hasta ağzını açar açmazda, iri ve pürtüklü şehadet parmağını tükürükleyip tuza batırır ve yallah diye çocuğun aniden boğazına daldırırdı. Dört beş saniye süren bu ameliyattan sonra bademcik derdi tamamen yokolurdu.

Zamanı İsmette bizim ilde bir hastane vardı, on iki ilçe ve bir ilin, yani 600.000 nüfusun bir tek hastanesi. Kime yeterdi?. Hastaneye gitmeyenler galiba gidenlerden daha mutluydu, çünkü hiç olmazsa evlerinde ölürlerdi. Halbuki hastaneye giden ağır hastalar, yollarda değilse

bile, ya hastane kapısında doktor, sıra beklerken, yahutta, belki halime acır hastaneye alırlar diye umutlanıp, mitilini sererek yattığı hastanenin duvarı dibinde inliye inliye can verirlerdi.

Bizim köylü bir göçmenin çam yarması gibi, çiçeği burnunda gencecik delikanlı oğlu iki gün hastane kapısında inledi, sancıdan kıvrandı sonrada öldü.

Ölüsünü hastaneye kabul ettiler, karnını yardılar, **«apandisiti patlanuş»** dediler. Bundan sonrada, dertli babaya: **«Git köyden ilmuhaber getirki elbiselerini verelim.»**

Diye üstelikte, yarasına tuz biber ektiler.

Zamanı İsmette Halka hizmet anlayışı buydu. İlmuhabermi istiyorlar **«Yerim uzak, gidecek gelecek param yok, demiyeceksin.» «Yahu.. bu ölüyü iki saat önce benden teslim aldınız, pırtılarını ne diye bana vermiyorsunuz»** da diyemezdiniz.

85 köyü olan bizim ilçenin, doktoruda, hastaneside sıhhiye memuru Hacı efendiydi. Öldüyse nurda yatsın. Herkes ona Dohtor efendi derdi. Doktorluğada yakışmaz değildi hani. İri yarı, biraz göbekli, hoş sohbet, güler yüzlü babacan bir adamdı..

Çiçek aşısına gelirdi, sıtmalılara beşer, altışar kinin verdiği de olurdu. Bazanda hastalara elinden birşey gelmese bile, güler yüzü tatlı diliyle teselli ve şifa vermiye çalışırdı.

Zamanı İsmette Doktorumuz, Hastanemiz yok denecek kadar azdı. Hasta köylü elinde fakirlik ilmuhaberiyle Vilâyete gider, işi şansa, kadere bırakırdı. Eğer talih yardım ederse hastahanede yer bulur yatar tedavi olurdu.

Yatmazsa kaderine küser ölürdü. Devletten bir şey is-

temiye hakkı olduğunu bile bilmiyordu, bunun içinde, «neden yatıp tedavi olabileceğim bir hastanem yok» diye kederlenmezdi.

Anayasa çağında ise, hastanemiz var diyebilecek bir duruma yakınız, hele doktorlarımız yetti, artdı maşallah Avrupaya, Amerikaya bile yetişti, ama köylünün, fakir halkın tedavi olma şansı, derd'ine derman bulma umudu zamanı İsmetten daha ileri değildir.

Dün hastahaneye yatıp tedavi olmak fakir Halk için büyük bir şans işiydi, bugünse çok büyük bir varlık meselesidir.

Ve... bu dünkünden çok daha acıdır. Yatak parayla, ilâç parayla, tahlil, film parayla. Bütün bunları, çoluk çocuğunun nafakasını kesip verebilenler için bir tek şey parasızdır oda, Doktorlara bedava kobaylık yapmak, tecrübe tahtalığı etmektir.

Arpalıklar devrinin tarihe karıştığını iddia deen, Türkiyede Devlet tarafından verilmiş arpalıklar yoktur diyen varsa gelsin hastahanelerimizi fakir bir vatandaş olarak görsün.

Hemde kollektif arpalık, Bina Devletin, yatak devletin, masrafı Devletin ama kazancı Profların, Doçentlerin.

Bugün Türkiyede, meselâ İstanbulda, hastahanenin hocasına, doçentine haraç vermeden hastahaneye yatmanın imkânı olmadığı inkâr edilemez bir gerçektir.

İşçinin iyi kötü sosyal sigortalar hastahanesi var, Memuru galiba çalıştığı daire tedavi ettiriyor. Peki ya Halkın sahibi kim? Fakirin verilecek enaz ikiyüz elli lira vizite parası, ondan sonrada ilaç, tahlil, film parası yoksa (ki yoktur)ne yapsın?. Zamanı İsmette olduğu gibi yor-

gını başına çekip ölmekten başka çaresi varmıdır?. Hem de: «**Ah... param olsaydı ölmeyecektim**» Diye yoksulluğuna dövünerek ve canını verene kadar bin defa ölerek.

Acıdır ama gerçektir, Türk Doktoru tezelden Kadillak arabaya, konforlu apartımanlara sahip olabilmek için fakir halkı öyle bir soyuyorki bunu anlatmak için kelime bulmak güç. Kasten teşhis koymayıp çok çok vizite parası koparmaktan, tesiri az ve hatta hiç olan ilaç ticaretine kadar hepsi var. Türkiyedeki ilân soygunu ile doktor soygununun el ele verdiği bu yakınlarda resmi takkikatla bile sabit olmuştur.

Bundan birkaç sene önce bir olaya şahit oldum, başkentin ünlü bir hastanesine devamlı klakson çalarak bir kazazede getirdiler. Adam yanmıştı, giriş kapısında taksiyi durdurdular, önce, yanık adamın dahiliyeyemi yoksa hariciyeyemi gitmesi lâzımdır, bu tartışma konusu oldu. Kapıdaki görevliler bir iki yere telefon ettikten sonra, kazazedenin gideceği yeri tesbit ettiler.

Bu defada o servisin nöbetçi doktoru aranmaya başlandı, yanık adam gelsinmi gelmesinmi bunu soracaklardı. Beri tarafta, yaralı galiba son nefeslerini bitiriyordu.

Hastanın yakınlarıysa kimbilir kaç defa öldü dirildiler. Ama kimsenin aldırdı, acele ettiği yoktu.

Yine Demirkırat'ın gününde buna benzer bir olayda kendi başımdan geçmişti. Bir köylümüzü köyden ilçeye kızakla getirdik, durumu acildi trene attık. Ayazın taşları çatlattığı bir kara kışın yarı gecesinde Ankara istasyonunda indik. Hastamızı taksiye bindirdik ve tam üç hastaneyi dolaştırdık. Vardığımız hastanede en az yarım saat nöbetçi doktor arıyorduk, bulduktan sonrada «**yerimiz yok**» cevabı veriliyordu.

Bu süre zarfında ise hastamız buz gibi arabada devamlı olarak ve gücünün yettiği kadar feryat ediyordu, o kadarki bu feryadı bize esneyerek, birazda rahatsız edildiği için kızdığından **«yok yerimiz»** diyen doktorlar bile duyuyordu. Son gittiğimiz hastanedede gene, **«yerimiz yok»** cevabı alınca, Doktorların vicdanına işlemiyen bıçak bizim kemiğimize dayandı, şimdi dedim, **«Sağlık Bakanının evine telefon edeceğim, biz bunu ta dört ilin üstünden aşırıp buralara getirdik sizde yer yoksa merhamette yokmu, hiç olmasa şu sıcak koridorada alamazmısınız?»**

Uykulu Doktor merhamet ettiğinden değil ama Bakanın evine telefon etmemden korktuğu için hastamızı yatırdı ve gördükki bir değil bir çok boş yatak vardı.

Ben kendi Milletimden çok hiçbir milletin hayranı değilim. Yabancı meddahlığı yapanlarıda sevmiyorum. Ama öyle yabancılarla karşılaştımki, bunların kişiliği suratımda bir tokat gibi patlamıştır. Ve istemiyerekte olsa, **»acaba bunlar bizden üstün milletmidir,»** sorusunu kendi kendime tekrarlamadan edemedim.

Bize komşu bir İlde yabancı bir okulun, bir bacağı tahtadan, sakat bir doktoru vardı. Bu yaşlı ve alil doktorun ünü o ilin sınırlarından taşdığı için, Vilâyet aşırı yerlerdende kendisine hasta geliyordu. Bende bu Doktora bir hasta yakınımı götürmüştüm. O günlerde gerek o ilde, gerekse bizim ilde Doktorların vizite ücreti on liraydı. Bu doktor ise halkı sadece ikibuçuk liraya muayene ediyordu, hemde idrar ve kan tahlili dahil. Benim gördüğümde, kızı ve karısı olduğunu sorup öğrendiğim genç ve yaşlı iki kadının birisi kan, diğeride idrar tahlili yapıyor, Doktor kendisi ise son derece dikkatle ve özenerek hastaları muayene ediyor, uzun uzun dertlerini dinliyordu.

Yaptığı hizmet bundanda ibaret değildi. Kimsesiz fa-

kir hastalara bedava ilaçta veriyor, yataktan kalkamıyacak köylü ve fakir hastalara ise pazar günleri, köyün yolu varsa otomobille, yoksa at sırtında gidiyor tedavi etmiye şifa dağıtmıya çalışıyordu.

Bu yazdıklarım hayali bir menkibe sanılmasın. Sözünü ettiğim doktor Demirkırat'ın iktidarı zamanında Türkiyede aralıksız olarak otuz yıl hizmet ettiğinden, kendi Devleti tarafından emekliye ayrılıp Memleketine dönerken bizim Hükümetimiz tarafından taltif edildi, basınımızda kendisi için sitayişkâr yazılar da yazıldı.

O ilin Müslüman (!) Doktorları bu Gâvur (!) doktora Türk Halkına yaptığı hizmetlerinden ötürü ne yaptılar biliyormusunuz? Yazılı bir takdir ve teşekkürname göndermedilerde, bize rekabet ediyor, vizite ücretlerini düşürdüğü için serbest ve hakkımızı olan kazancımıza mani oluyor diye kendisini Sağlık Bakanlığına şikâyet ettiler.

Yabancı Doktor Sağlık Bakanlığına şöyle cevap verdi: **«Buradaki Türk Halkı okadar fakir ve çaresizki, bana gelen hastalardan ikibuçuk lira bile almıya utanırım, ancak aldığım bu ikişer buçuk lira vizite ücretlerini biriktiriyor, bununla kimsesiz fakirlere ilâç alıp dağıtıyorum ve böylece vicdanen bir azap duymaktan kurtulmuş olmaktayım».**

★

Bizim ilçede bir Hükümet tabibi vardı, baktıki dertli insanı bol bir yerdir bizim ilçe. Mecburi hizmeti biter bitmez istifa etti ilçemizde muayenehane açtı. Eczane olmadığı için ilacıda kendisi satıyordu. Köylülere verdiği ilâçların dış kutusunu ve prospektüsünü alır, şayet ilâcın şişesinde fiyatı yazılı ise bunuda toplu iğnenin ucuyla kazır öyle verirdi. Çoğu ilâçlarıda kendisi yapıyordu.

Kısa zamanda zengin oldu, ihtisasını yapmıya gitti. İhtisası bitince gene bizim İlçeye geldi. **«kurt kısır koyunn yediği yeri yedi kere yoklar»** dedikleri gibi, bizim fakir ilçenin çıplak halkı bu doktora yağlı gelmişti. Doktor bu ikinci gelişinde ve kısa bir zaman içinde iyice zengin oldu. Röntgenler, aynalar falan hepsini tekmilledi gitti.

Senelerce sonra bu soyguncu doktoru İzmirde gördüm. Muayenehanesinin bulunduğu kocaman apartıman için **«Kendim yaptırdım»** Diyordu. Bu arada, kazancının sadece doktorluktan ibaret olmadığını, başkalariyle ortak olarak Müteahhitlikte yaptığını, yani yaptırdığını eklemeyide ihmal etmedi. Belki doğruydu. Belki de bir zamanların fakir Hükümet tabibi **«Nasıl milyoner oldun»** dedirtmek istemiyordu.

Bu konuda son bir misal daha vermek istiyorum: Bu yakınlarda, fakir bir komşumuzun ölüsünü üçyüz lira için rehin tuttular. Buda İstanbulun ünlü bir hastanesiydi. Fakirin üçyüz lirası yokki ölüyü alsın, aklı yokki **«ölü başınıza çalınsın»** diye bıraksın. De neyapsmdı fakircik?

Sonunda komşular aralarında para topladı ölü fakiri hacizden kurtardılar.

Misalleri bundan daha fazla uzatmıya ne hacet. Hasta olan, yada hastası olan ve Doktorların eline düşen her fakir benim yazdıklarımın enaz iki misline giriftar olmuştur. Ne varki, herkes başına geleni ne anlatabilir nede benim gibi para verip kitap bastırabilir.

Halkın sağlığı ile ilgili olanlar, Bakanlar, amirler, memurlar, Proflar, Doçentler, siyasi olan ve olmayan bilcümle Türk aydınları, şunu iyice bilelim: Bazı meseleler vardırki bunlarda zenginle fakirin eşitsizliği, Devletin temeline konmuş dinamitten daha tehlikelidir, bir gün pat-

lar ve Memleket bir toz ve ankaz yığınından ibaret kalır. Bunlardan biriside can pazarındaki eşitsizliktir. Doktor, ilâç, hastane. Zengine bunların iyisi, hası ve konforlusu varsa, fakirede hiç olmasa kötüsü olmalıdır.

Köpeklerin bile inleyerek ölmesine göz yumulmayan bir çağda, sırf fakirdir, parasızdır diye insanların çeke çeke ölmesine seyirci kalan bir toplumun akibetinden ciddi bir şekilde endişe etmek lâzım. Biz hali hazırda böyle bir toplumuz.

ADALET

ŞİMDİDE Hakimi anlattım. Senelerce önce Almanya' da, Hükümet ve Devlet demek olan bir, Prens Bismark vardı. Değirmenini yıkmak istediği yaşlı bir köylü, bu haşmetli Bismarka: **«Değirmenini yıkarsın ama Berlinde Hakimler var».** Demiş.

Ben şahsen, bugün aya giden, Amerikadanda, Rusyadanda çok ta o günlerin Almanyasına gıpta ediyorum.

Yakın tarihlerde komşumuz İranda Doktor Musaddık adında bir Başbakan ihtilal yapıp şahı devirecek oldu, başaramadı ve tutuklandı.

Başvekil Musaddık kendisini yargılıyanlara: **«Ben İngilizlerin düşmanıyım ama bir İngiliz yargıcı önünde yargılanmak isterim.»** Dedi.

Adalet mülkün temeli olduğuna göre, Hakim demek Mülkün temelini elinde tutan adam demektir. Bir memlekette adalet varsa, hürriyette var, vatandaşlık hakları da var, insanlık haklarıda var demektir. Adalet yoksa bunların hiç biriside yoktur.

Anadolu halkı Hakimin makamına Peygamberin postu derler. Bunun içinde, Hakimin üstünde bir zerre kadar tozun konmasını istemezler.

Bizde çok eskiden Hükümdarları bile mahkûm eden Hakimler varmış.

Derken «**Evropa**» dedik, «**Garp alemi**» dedik «**batı uygarlığı**» **dedik** ve gargaraya getirip bir çok imrenilecek taraflarımızla birlikte adaletimizi, adalet anlayışımızıda yedik gitti. Adalet mülkün temelidir, deriz ama mülkün temelini elinde tutan adama hiç dikkat etmeyiz.

Adaletsizlik yalnız Ahmedin hakkını Mehmede vermek, yada Alinin hakkını vermemektende ibaret değildir. Vatandaş üç günde, üç ayda alacağı hakkını üç yılda alırsa ve canından bezerse buda adaletsizliktir.

★

Zamanı İsmette, bizim ilçenin bir hakim Hasan babası vardı. İyi hatırlıyorum, Hasan babayı. Biraz kamburca yürürdü, ama geniş omuzlu sağlam yapılı kurt gibi bir ihtiyardı.

Çok sigara içmekten sararmış, ağzına kadar inen kır bıyıkları yine bıyıkalrına uygun kalın samur kaşları vardı. Hasan baba iyi sohbet eden, iyi rakı içen, sade kahveye, tütüne, rüşvete ve birde mahkemede uyuklamaya düşkünlüğü olan bir yargıçtı. Meselâ davacı ile davalının ve dinleyicilerin huzurunda bir hayli uyukladıktan sonra aniden uyanıverip «**tapu kimdeyse tarla onundur**» sözü senelerce unutulmadı. Olay şöyle olmuştu.

Davacı dövülmekten davalıda darp ve hakaretten huzurda bulunuyorlardı. Ondan önce bir iki defa duruşma olmuş, şimdide şahitler dinleniyordu. Tanığın birisine «**anlat**» dedi ve Hasan baba eskilerin deyimiyle Habı gaflete daldı. Tanık şöyle anlatıyordu: «**Memişhaneden çıkdım uhşur elimde ahan böyle turirdim gödegin oğlu hemide vu-**

randa ahan böyle tepirdi» Hasan baba konuşulanlardan bir kısmını işitmiş fakat anlayamamıştı. Zabıt kâtibine sordu: **«Ne diyor bu adam»** zabıt kâtibi anlattı: **«Yüznumaradan çıktım uçkur elimde işte böyle duruyordum. Gödegin oğlu yani davalı Hamite vurduğu zaman işte böyle tepirdi, Diyor ama tepirdi ne demektir bende anlamadım.»**

İkindi sıcağında Hasan baba çoktan uyumuştu ve zabıt kâtibinin tercümesini dinliyemedi. Neden sonra aniden uyanıverip **«Tapu kimdeyse tarla onundur çıkın dışarı»** diyiverdi.

O günlerde tarladan gayrı Anadolu halkının pekaz davası olurdu. Bu bakımdan Hasan baba birazda haklıydı.

★

İlimizde bir baş savcı vardı. Bir boğa gibi enseli ve kızgın. Ağzını açtımı en az idamdan kapı açardı. Tıpkı şu meşhur Yassıada baş savcısı Altay Egesel gibi. (Ömerini yazmıyorum çünkü adaletiyle meşhur Hazreti Ömerin davacı olmasından korkarım). İşin kötüsü karşısındaki ağır ceza reisi ise kulağından tutulup koşulacak bir öküzden farksızdı bu yüzden savcıda savcı, reiste savcıydı.

Bizim vilâyet bu ali kıran baş kesen savcıdan çok çekti. Halkın bildiği kadarıyla, savcının iki kardeşi şakilikten bir başka ilde ağır hapse mahkûm olarak ceza evindeydi. Yani bizim savcının babası oğlunu ailenin kaatillerini soyguncularını mahkemelerde savunsun diye okutmuştu ama hayırlı evlât kardeşlerini savunmaktansa ibadullahı asıp kesmeyi tercih etti. Kardeşler dağda birer adam vurduysa bu onlardan daha baskın çıktı adalet sarayında her gün bir iki kişiyi hemde adalet namına öldürüyordu.

Savcının lisede hocası olan yaşlı bir öğretmen anlat-

mıştı. Kocaman lisede bir dostu bir arkadaşı yoktu, hep kavga ederdi, döverdi dövülürdü, şerrinden emin olmak için hocalar not verir sınıf geçirirlerdi.

Bizden, başka bir ile gitti ve orada bizim savcıyı bir canavar gibi dom dom kurşunu ile vurdular.

★

İlçemizin bir başka hakimide keşfe çıkıp köylerde mümkün olduğu kadar fazla kalmaya meraklıydı. Yine uzun bir keşif seyahatine çıktığı günün akşanunda yargıcın karısını tapu dairesinin kâtibi ile bastılar. Kâtip tevkif edildi. Haberi alan yargıç seyahatini kısa kesmekle beraber aheste aheste ikinci gün öğleden sonra kasabaya gelebildi. Bütün ilçe halkı ne olacak diye bekliyordu. Derken yargı çkâtibi tevkif eden ceza yargıcına çıktı davacı olmadığını, kâtibin tahliye edilmesini istedi. Beriki gerçek bir Türk hakimiydi meslektaşından, kadınında tevkifini istiyeceğ'ini ve sonrada boşanacağını ümit ediyordu. Oysa karşısındaki bir paspastan, bir tuvalet kâğıdından daha pis ve iğrençti. Gerçek Hâkim ilkin şaşırdı, sonrada parladı ve bütün salondakiler işittiler: «**ykıl yıkıl**» dedi. «**Alçak namuzsuz sen bir hakim olamazsm git kerhane işlet, eğer sen istifa etmezsen yahutta ....tirolup gitmeyecek olursan ben hakimlikten çekileceğim.**»

Bir haftaya kalmadı bu mezhebi geniş yargıcı ilçemizden aldılar.

★

İkinci dünya savaşı günlerinde gaz, bez köylere tartı ile verilirdi.

İhtiyacı karşılamak için değil tabii, sadece adet yerini bulsun kabilinden bir şey. Meselâ 80 evlik bir köye 10 teneke gaz. Bunların dağıtınını muhtarlar yapardı. Bazı büyük köylerin muhtarları vardıki bunlar tek partinin ve

tek şefin gözde adamlarıydı. Bu gözdeler meselâ köye 10 teneke gaz bilmem kaç metre bez verilmişse bunların yarısını yer geriye kalanını köylüye dağıtırlardı.

Halen sağdır ismini yazmıyorum, bir muhtar vardıki verilen gazın yarısıylada yetinmez çoğunu yutardı. Köy halkıda inadına iddiacıydı. Gider dava ederlerdi. O günlerde bir hakimimiz vardı, maddi bakımdan 55 kilodan fazla cüssesi yoktu ama manevi değeri itibariyle 90 kiloluk enaz 55 hakime bedeldi.

Bildiğimiz kadarıyla fakir bir köy çocuğu imiş. Hem otel kâtipliği lokanta garsonluğu gibi işlerde çalışmış. Hem de fakülteyi bitirmişti.

Bu hakim sözünü ettiğim ünlü muhtarı derhal tevkif ederdi. Eminimki o günün millî şefi herhangi bir suçtan ötürü karşısına çıksaydı onunda tevkif müzekkeresini keserdi. Öyle hakimdi.

Gel gelelim bir haftaya varmaz muhtarın bir üst mahkemeden telgrafla tahliyesi gelirdi. Çok sürmez ikinci ayın gaz tahsisininde yarısını yer köylü gene dava eder hakim gene tevkif eder, üst mahkeme yine tahliye teli çekerdi. Bu oyun hakimin ilçemizden alınmasına kadar devam etti.

★

Bir başka hakimimizin ise ismi deli hakimdi. Anadolu halkı yiğide deli der.

Bizim ora köylüleri deli Hakimin keramet ehli olduğuna ciddi ciddi inanmuşlardı. Oysa yeni fakülteyi bitirmiş, gencecik yakışıklı bir delikanlıydı. Cinayet azdı, alacak verecek ve kavga gibi davalarda mahkemelere pek düşmezdi.

Hakimleri en çok uğraştıran arazi ve köyler arasındaki hudut davalarıydı. Bunlar senelerce devam etmiş he-

men hemen hiç birisiide kesin sonuca bağlanmamış dosyalar tepeler gibi yığılmıştı.

Deli hakim bu yığılı tepeleri omuzladı eğer ilçemizden çabuk gitmeseydi tümünüde eritecekti. Deli hakimin bir defa kerametine inanılmıştı, zira bir çok hudut davasında yalan söyleyen bilir kişileri büyük bir ustalıkla tanımış kimini rezil kiminide tevkif etmişti. Artık deli hakimin karşısında yalan söylemenin imkânı yoktu.

Keşfe gider davalı iki köyün halkını toplar bundan sonra bilir kişi yada tanıkları bir tarafa ayırırdı. Sonrada herkesin duyabileceği gibi yüksek sesle kendilerine hitap ederdi:

«Eğer ben doğruluktan haktan ayrılır iltimas edersem şu gördüğünüz bütün halk benim anamı avradımı ..... eğer siz doğruyu söylemez yalan konuşursanız yahutta bildiğinizi dosdoğru söylemezseniz bu halkın tamamı bende dahil ananızı avradınızı.....» Bu gibi davalarda iki köyünde hemen hemen tamamına yakını hazır bulunurdu, böyle oluncada her köy kendi bilirkişisinin yahut tanığının yalan söyleyip söylemediğini bilirdi. Şu hale göre tanık, bile bile anasına avradına açıktan açığa küferttireceğine dosdoğru söyler, köyün müşterek malı için yahutta komşunun tarlası için şerefini ayak altına atmazdı.

★

27 mayıs ihtilalinin benim bildiğim bir tek faydası oldu oda, Hakimleri bağımlılıktan kurtarmasıdır. Bu yakınlarada egenin ufak bir ilçesinde yine bir inşaat işim vardı ve oranın Kaymakamıda hemşehrimdi. Sık sık dairesine uğrardım konuşur dertleşirdik.

İlçede Devlet su işleri genel müdürlüğü bir sulama ka-

nalı açıyordu. Dozerler, makineler geldi, çadır ve şantiyeler kuruldu ve faaliyete geçildi. Ne varki daha işe başlayalı bir saat olmadan, kanal güzergâhına rasgelen tarlaların sahipleri toplu olarak ellerinde kazmalarla, yabalarla su işlerinin personeline saldırdı işi durdurdular.

Jandarma 8-10 kişiyi ele başı olarak yakaladı ve savcıya teslim edilmek üzere nezarete aldı. Haber Kaymakama geldiği zaman bende oradaydım. Kaymakam telaşa kapıldı. Savcıyla konuştu, savcı köylüleri korkutmak için hemen tevkif etmek taraftarıydı. Kaymakam bu defada Hakime telefon açtı ve işin öneminden bahsetti, o ilin Millet vekillerince ve dolayısiyle Valilikçe bu kanal işinin yakınen takip edilmekte olduğunu bu bakımdan biç olmasa korkutmak için muvakkaten bunların tevkifinin mümkün olup olmadığını rica yollu sordu.

Telefon manyetolu idi ve galiba pillerde yeniydi bu bakımdan konuşulanları gayet net olarak takip edebiliyordum. Hakim Kaymakama kanal güzergâhının istimlâk edilip edilmediğini sordu. Kaymakam: «Muamele yürütülüyor fakat henüz tamamlanmadı» Diyince, Hakim telefonda bağıra bağıra şöyle dedi: «**Nezarete alınanları derhal serbest bıraksınlar lütfen. İstimlak muamelesi tamamlanmadan eğer kanal açmıya teşebbüs edilirse, köylüleri değil, Devlet Su İşleri personelini hemen tevkif ederim.**» Ve telefonu kapattı.

Hemşehrim Kaymakam bozuldu ve «**Buyurun efendim nasıl iş yapar, iş yürütürsünüz.**» Diye dert yanacak oldu.

Kendisine dedimki: «**Bildiğim güzel sözler içinde bir tanesi varki bunu hergün beşon defa kendi kendime tekrarlamadan edemem: HAK DİYİNCE AKAN SULAR DURUR.**»

Bence bir kişinin hakkı tepeleneceğine bir köy değilya bir vilâyet susuz kalsın daha iyi.

İDARE—MUDARA

ZAMANI İsmet'in henüz birkaç adım geride kaldığı günlerde, Adanadan İzmire kadar bir Alman genciyle Tren yolculuğu yapmıştım.

O devir dalkavuklarının **«Tarih yeni yazmaktadır böyle güçlü bir Devleti.»** Diye niteledikleri Türkiye, kelimenin tam anlamıyle tığ teberdi. Yol uzadıkça Almanlada dostluğumuz ilerliyordu. Hitlerden, Amerika, İngiliz, Fransız ve Ruslardan bahsettik. Berlin Teknik Üniversitesinin son sınıf öğrencilerinden olduğunu ve bizde tatil süresince, bir Devlet teşekkülünde çalıştığını söyleyen ve meramını anlatabilecek kadar Türkçe konuşabilen gence göre, Dünyanın en büyük Milleti Almanlardı. Alman gencinin bu inancına kendi Aydınlarımız hesabına imrendim.

Almana göre, İngiliz fena, Amerika az fena, Fransız orta fena, Rus çok fenaydı. Bizim hakkımızdaki intibaını merak ettiğim için sözün burasında **«Pekiyi Türk nasıl»** Dedim. Adam «**buda sorumu**» Der gibilerden yüzüme baktı ve baştan savarca, **«Çok iyi Türk»** Dedi. Ama bu misafir Devlet adamlarının resmi ağzı gibiydi: **«Atatürkün modern Türkiyesini görmekten büyük Türk Milletinin misafirperverliğinden .... ilh.»** Derlerya işte böyle bir cevap.

Dedimki: **«Türklerin çok iyi olduğuna, Dünyanın asil ve tarihi zengin Milletlerinin en başında bulunduğuna hiç**

şüpheniz olmasın. Bizim medeniyetimiz sizinkinden çok eskidir. Ama şunuda bir gerçek olarak kabul ediyoruzki bugün teknolojik bir geri kalmışlığımız vardır, sizinle aramızdaki bu mesafeyi en kısa zamanda kapatacağımıza inanıyoruz. Benim sizden öğrenmek istediğim şu, geri kalmışlığımızın sizce sebebi ne olabilir? Epeyce bir zamandan beri aramızda bulunduğunuza göre bu konuda bir fikriniz olmalıdır.»

Alman düşündü, göz ucuyla beni süzdü, samimiyetime inanmış olmalıki açık konuştu. **«Ben Türkiyeyi sandığımdan daha geri, Türk Halkını ise yine zannettiğimden çok çok daha iyi gördüm.»** Ve devam etti: **«Güzel bir yurdunuz, kabiliyetli, temiz ve kanaatkâr bir halkınız var, geri kalmışlığınıza nekadar hayıflansanız yeri vardır. Türkiyenin geri kalmasına sebep, Türkiyeyi idare edenlerdir.»**

Ve ekledi: **«Bu benim şahsi kanaatimdir, belikde doğru olmayabilir.»**

Misal verdi: **«Benim çalıştığım yerde işçi saat yedi otuzda iş başı yapıyor, iş gösterecek adamlar dokuzda. Yok dünyada böyle şey. Mühendis kravatla gelir iş başına, olmaz böyle, yürümez iş, yürümez Türkiye.»**

★

Birkaç sene sonra, yakın bir arkadaşımla Ankarada bir yabancı Sefarette bir inşaat işi için gitmiştik. 32 seneden beri Türkiyede çalıştığını söyleyen ve Türkçeyi bir Türkten farksız konuşan sefaret Kançıları bize çay ikram etti. Sohbet uzadı, Türk Halkına gerçektende adamın gönülden bir bağlılığı vardı. Atatürkün erken ölümüne bizden daha çok hayıflanıyordu.

Oda aynı şeyi söyledi: **«Dünyanın her yerinde Politikacı egoist ama, Türk politikacısının ve idare adamlarının egoizmi korkunçtur.»** Ve oda ekledi: **«Sizinle biz yer değiştirelim beş sene sonra biz Dünyanın en zengin Milleti oluruz, siz ise bizim memlekette açlıktan ölürsünüz. Bizde taş, kaya ve dağdan başka hiçbir şey yok, zenginiz, size Allah vermiş ama genede fakirsiniz. Kusur sizi idare edenlerdedir. Daha doğrusu idare etmiş olanlardadır.»**

Bu yabancının sözlerine eklenecek benimde bir sözüm var: **«Atatürk idealinde yaşattığı Türkiyeyi inşa etmek için arkadaş bulamadı ve kahrından öldü.»** Buda benim şahsi kanaatimdir, doğru olmaya bilir.

Ankarada Bakanlıklar inşa olunurken, ellerindeki yok pahasına kapatılmış arsaları Devlete pahalı pahalı satmak için, idarecilerimiz yani Devlet adamlarımız Atatürke : **«Bakanlıkları toplu olarak bir yerde inşa etmiyelim bir hava saldırısında hepsi birden yok olabilir»** Derlermiş.

Atatürk ise: **«İyiya bende hepsini toptan savunurum daha kolay olur.»** Cevabını verirmiş. Ama hangisiyle başa çıkabilecekti? Yeni yaptırdığı apartıman için bir ad isteyen vurguncuya **«Bu apartımanın adını vurgun palas koy»**

Diyecek kadarda dobraydı Atatürk. Genede kâr etmedi Ankaranın İmâl Plânını yapan mimarın **«İmar plânını değiştirmiyecek kadar iradeniz varmıdır.»** Sorusuna kızan Atatürk, sonunda çevresindekilerin bitmeyen çıkar istekleri yüzünden, plânı falan rafa koymak zorunda kaldı, derler.

İsmet Paşada çıkarcı idarecilerle çok savaştı. Rahmetli Menderes te: **«Çalıyorlar kardeşim ne yapabilirim, ben Başvekilim müfettiş değilimki.»**

Derıniş. Halbuki Rahmetli bir müfettişten daha çok müfettişti ama genede başedemedi.

★

Türkiyeyi idare edenlerin nasıl idare ettiğini düşündükçe, aklıma bizim köylü göçmen Meydin (Muhittin) aga gelir.

Meydin aga Rumanya göçmeniydi, Rumanyanın en güzel ve zengin topraklarından (Dobrucadan) orta Anadolunun bakımsız çölüne düşmüştü. Halinden memnun olmasına imkânmı vardı? Ve... Meydin aga tarlaya tohum saçıyordu, kucağındaki tenekeden bir avuç buğday alıp sağa doğru kızgınlıkla savuruyordu **«...kime bitsin»** sola doğru sallıyordu **«...ğıma bitmesin».**

Tıpkı duraklama çağından bu yana bizi idare edenlerin idaresi gibi tohum ekiyordu Meydin Aga.

Bizim ilde, İrfan bey adında bir arif kişi varmış. Bir gün kendisine sormuşlar: **«Valilerimizin arasmda en iyi olanı hangisiydi?»**

İrfan bey Vallaha demiş, **«Bir vali tayin etmişlerdi şehre giremeden kümbette ölmüştü, en iyi Vali oydu.»** Bizim ilçeye gelip gitmiş birçok Kaymakam vardı, İrfan beyin demesi gibi, galiba en iyisi, akşamdan kafayı çekip sabahleyin bekâr kaldığı Kaymakam evinde ölü bulunanı idi. Doktorun verdiği rapora bakılırsa Kaymakam rakıyı fazla kaçırmıştı. Tanrı taksiratmı affetsin dedik ve garipler mezarına gömdük gitti.

Kaymakamımızın biriside, icraat olarak her cumartesi akşamı Kaymakam evinde içkili yemekli toplantılar düzenlerdi. Herkes yemek ve içkisini birlikte getirir yer içer dağılırlardı.

Bir başka Kaymakamımızda, İlçenin en büyük mağazasına sabah gider otururdu. Öğle yemeğinden sonrada

tekrar mağazaya varır akşama kadar alış veriş eden Köylüleri seyreder, çay kahve içer akşamu bulurdu.

Günün birinde çarıklı erkânı harplerden olan bir köy ağası, Kaymakamın tepesine dikildi: **«Bana şurdan üç metre kaput versene».** Dedi. Kaymakam şaşırdı, **«Ben kimim biliyormusun?.»** **«Biliyorum,»** dedi köylü **«Ş.... efendinin** arşıncısı değilmisin?» Kaymakam kızdı: **«Defol serseri ben Kaymakamım».** Diye bağırmaya durunca köylü dahada baskın çıktı **«Ulan dürzü kaymakamsan akşam sabah burada işin ne senin».** Kaymakam köylüyü dövmeye yürüdü, ama çarıklıda az fırtma değildi. Mağaza sahibi araya girdi, **«beyefendi,** bu **adam zır delidir uyma bu serseriye,»** falan dedi, kavgayı araladı.

Kaymakam herhangi bir işlem yapmaktan vaz geçti, vede mezkûr mağazada biraz daha seyrek görülmeye başladı.

SON